

КОРОЛЬ ЛІР

Переклад з Шекспіра

СПРАВЛЯЮТЬ

Лір, британський король.
Король Галлії.
Герцог Бургундії.
Герцог Корнуельський.
Герцог Альбані.
Граф Кент.
Граф Глостер.
Едгард, його син.
Едмунд, теж його син, тільки збоку.
Лірів штукар.
Освальд, дворецький Гонерілли.
Куран, придворний.
Дід, Глостерів підданий.
Лікар.
Офіцер при Едмунді.
Придворний, прихильник Корделли.
Вістовник.
Гонерілля } Лірові дочки.
Регана }
Корделія }
Ляцарі, вояки, посланці, гонці, царедворці і інші.

Коїться у Британії.

СПРАВА ПЕРША

ПОСТАНОВА ПЕРША

Пишна господа в Ліровому палаці.
Входять Кент, Глостер і Едмунд

Кент

Здавалося мені, що королеве серце більше прихилиється до герцога Альбані, ніж до герцога Корнуельського.

Глостер

Так воно здавалося усім. Оже, як поділяли королівство, то вийшло зовсім інше. Королівство поділене так, що не скажеш, яка частина краща від другої: всі однаково порівняні.

Кент

А це, добродію, ваш син? (*Указує на Едмунда*).

Глостер

Я взяв його до себе, щоб вивести у люди. Колись немало раків пік, видаючи за сина; а тепер привик.

Кент

Як же то се? Не розумію.

Глостер

А от мати його не то що зрозуміла, а ще й зачала. Зробилася матір'ю раніше, ніж добула собі чоловіка. Гріх скоївся такий!

Кент

Не пошкодуєш на те, що колись було, коли воно дало такого лицаря.

Глостер

У мене є ще й другий син — законний; старший від цього. Оже моє серце лежить до їх обох однаково. Хоч цей шибеник і з'явився на світ раніше, ніж його прохали, та, правду кажучи, його мати була дуже добряча людина. Її

щире кохання одаряло мене таким щастям, що тепер — хоч-не-хоч,— а треба признавати за свого цього приблуду. Едмунде! ти знаєш цього ясновельможного пана?

Е д м у н д

Ні, добродію, не знаю.

Г л о с т е р

Це граф Кент. Запам'ятай його гаразденько, бо це мій вірний другака.

Е д м у н д

(вклоняючись)

Радніший послужити вам, чим зможу.

К е н т

Мені бажалося б сподобати вас, а задля сього нам треба тільки познайомитися ближче.

Е д м у н д

Буду турбуватися запобігти вашої ласки.

Г л о с т е р

Він десять років тинявся по чужих краях, незабаром і знову їде... А ось і король.

Увіходять Лір, герцоги Корнуельський і Альбані, Гонерілла, Регана, Корделія і царедворці.

Л і р

Либонь прибув до нас із Галлії король
Й Бургундії господар — герцог?
Треба їх, Глостере, зустрінути як слід,
А потім привести сюди...

Г л о с т е р

Не забарюсь
Зробить усе по вашому наказу.

Л і р

А ми повідаєм тим часом всім
Заміри наші давні та таємні.
Несіть сюди нам карту королевства!

Приносять карту.

Хай знають всі, що наше царство
Ми поділяємо на рівнії три часті.
Пора літа старі пошанувати,
Пора спочинок дати їм від клопотів!
Нехай молодші нас доложать рук до сього,
А ми, підтоптані, захистившись спокоєм,
Побредемо туди, де бути всім,— до смерті.
Наблизься ж, сину наш, герцоге Корнуельський,
Та й ти, не менше любий наш Альбані.
Послухайте мене: щоб відвернути сварку,
Намірилися ми усім оповістити,
Яку частину царства даємо в придане
За кожною із наших любих дочок.
І Галлії король, й Бургундії господар,
Що за найменшою ввиваються дочкою,
Бажаючи довідатись, кому вона дасть слово,
І через те, спасибі їм, zostались тута
На який час у нас погостювати,—
Й вони сьогодні вчують нашу волю.
Ви ж, наші милі дітки, любі дочки!
Ми поступаємось для вас тепер усім
Владарством із його немалою користю.
За вами тепер річ. Повідайте ви нам,
Яка з вас трьох найбільше нас кохає,
Щоб знали ми, як треба наділити
За щире те кохання із вас кожду.
Ти, Гонерілле, старшая, то твоє й перше слово.

Гонерілля

Королю, батьку наш! Про те, як вас кохаю,
Не вимовити словами. Миліші ви мені
Від сяєва очей, ясного світу й волі.
Що наймиліше в світі є — то ви, наш тату!
Не менш кохаю вас, аніж своє життя
З його утіхами, здоров'я, щастя, вроду
І від людей заслужену повагу щирю.
Навряд коли-небудь кохала так дочка
Свого їй любого, старого батька,
Коханням тим непевним та палким,
Що й дух від його забива, слова німіють;
Нестямний викрик: «Я люблю тебе!»
І крихти не збагне того кохання!

Корделія

(набік) -

Що ж ти, нещасная Корделю, скажеш?
Потай усіх люби, мовчи — та й годі?

Лір

(указуючи на корону)

Від оці ознаки і до тої
Бери собі в придане, Гонерілле!
Немало лісу темного тут буде
І поля чорного-пречорного, як вугіль.
Цей край перетяли вповодж широкії річки,
А впоперек порізали зелені луки.
Бери ж, кажу, собі сю добру частку царства,
Нехай вона твоя довіку буде
Та діточок твоїх від герцога Альбані...
Що ж скажеш ти тепер, середня наша дочко.
Ясновельможна пані Корнуельська?
Ану, кажи, Регано.

Регана

З сестрою ми одного роду,

Цініть же і мене, як і її цінили.
Палка була її та щира мова!
А все ж таки і я додам до неї:
Немає радощів найкращих у житті,
Як вас кохать. Одним отим коханням
Щаслива я й живу ним, милий тату!

Корделія

(набік)

Нещасна я! що маю їм сказати?
Та ні! Я певна, що моя любова
Щиріше буде їх речей добірних.

Лір

Тобі, Регано, і твоїм нащадкам
Я призначаю цю третину царства.
Вона ні по ціні, ані по мірі
Не вступе тій, що Гонеріллі спала.
Тепер до тебе річ, найменша наша дочко

Та не мала на старість нам утіхо!
Недаром же вбавають тут на тебе
Король із Галлії, укритої садками,
І господар Бургундії тієї,
Що вславилась своїми черідками,
Не даром дожидаються від тебе слова,
Кому з їх двох дружиною ти станеш.
Кажи ти нам, щоб по твоїй ми мові
Примушені були віддати в придане
Остатнюю, найкращу частку царства.
Що ж скажеш нам, Корделе любя?

К о р д е л і я

Нічого, тату.

Л і р

Як нічого?

К о р д е л і я

Та так, нічого.

Л і р

То й одбереш «нічого».
Ну, ну, кажи вже, не кородься.

К о р д е л і я

Не виректи мені, нещасній, того словом,
Що глибоко таїться в моїм серці.
Я, тату, вас люблю так, як повинна
Дочка любити батька: ні більше, ані менше.

Л і р

Що, що, Корделе? Поправ хоч трохи річ,
Щоб не прийшлося тобі втратити щастя.

К о р д е л і я

Мій любий таточку! Я всім повинна вам:
Життя мені дали, зростили і навчили,
Як треба в світі жити, поводитись із людьми.
Звичайною за се плачу я вам ціною:
Корюся вам, люблю і поважаю.
Тут сестри завіряли, що одного вас тільки й
люблять.

Навіщо ж, коли так, було виходити їм заміж?
Як судиться й мені подати кому слово,
Хай знає той, що візьме за дружину,
Що разом з тим він візьме половину
Від вас мого кохання, ласки і клопотів.
Ніколи заміж я не вийду, тату, так,
Як наказали вам тут старші сестри,
Щоб батька одного тільки любити.

Л і р

І це від серця в тебе йде, Корделе?

К о р д е л і я

Від серця, таточку, від щирого виходе.

Л і р

Така ще молода, а в серці в тебе — крига!

К о р д е л і я

Хоч молода я, тату, та правдива.

Л і р

Правдива, кажеш? Ну, то й хай
Правдивість та тобі в придане буде!
Заприсягнусь святим промінням сонця,
Таємними планидами-зірками,
Що правлять нашим щастям й безталанням;
Заприсягнусь і темнотою ночі,—
Що я зрікаюся тебе навіки!
Заказую тобі кому-небудь хвалитись,
Що ти колись була близька до мене,
Що кров одна з тобою нас ріднила!
Навіки будь ти задля нас чужою.
Знай: лютий скіф чи інший людсеїд,
Що з'їсть від голоду свою дитину,
Отак самісінько нам буде до сподоби,
Так буде викликать у нашім серці
Запеклий жаль і любую прихильність,
Як викликаєш їх тепера ти,
Кого я узивав колись дочкою!

К е н т

Предобрий господарю.

Л і р

Цить, Кенте, цить!

Не становися ти між лютим змієм
І тим, хто розбудив його ненависть!
Я більш любив її, ніж старших дочок,
Я сподівався старий спокій свій
Віддати на схованку до її серця,
І от, тепер...

(до Корделії).

Геть, геть з очей моїх!

Хай не зазнаю я спокою в домовині,
Якщо збрешу, що навік-віки
Тебе я вирвав геть із свого серця!
Кликніть мерщій сюди гостей моїх поважних —
Короля Галлії й Бургундського владіку.
Герцоге Корнуельський й ти, Альбані!
Припоручаю вам користуватись разом
З тими поділами, що дані за жінками,
І тим, що призначавсь сестрі їх меншій!
Нехай їй гордощі, що правдою взиває,
Знайти собі дружину допоможуть.
А вам я разом віддаю із царством
Свої права і все своє владарство,
Зоставивши собі лиш назву королевську
Та королевській усі титули,
Та сотню лицарства і з сотнею тією
У дочок по черзі я буду проживати.
Царюйте ж ви собі, зяті мої!
Користуйтесь добром усім із царства.
А щоб, се кажучи, ви віри дойняли,
То ось вам знак: беріть і поділіть
Поміж собою сю корону.

(Подає корону).

К е н т

Величний Ліре! Я завжди почитав тебе
За рідного царя, любив, як батька,
І вірним був тобі навік слугою.
Не забував ніколи поминати
Твого мення у молитвах щоденних.

Лі р

Як на луці натягнена вервечка,
То одхились від гострої стріли!

К е н т

Спускай її! Не побоюся я, як нею
Мені пронижеш наскрізь серце!
Душею Кент ніколи не кривив
І через те, що Лір звихнувся з пантелику,
Кривить довіку нею він не буде.
Чи, може, думаєш старою головою,
Що я злякаюся казати правду,
Як задурманили тебе влестиві речі?
То знай, що нею я не поступаюся
Через оте, що ти із глузду зсунувсь.
Ось оханись, прошу, і свою волю
Одсторони від тяжкої неправди.
Життям своїм я поручусь тобі,
Що меншая дочка тебе кохає
Не менше старших твоїх дочок.
Повір мені, що не без серця той,
Хто змалу не навчивсь базікати цікаво.

Лі р

Ні пари з уст, якщо тобі життя ще шкода!

К е н т

Життя своє я завжди підставляв
Під зуби гострії твоїх злочинців;
Не побоюсь його віддати і тепер,
Бо твоє спásіння мені дорожче!

Лі р

То геть з очей моїх!

К е н т

Одумайсь, Ліре!

Й по-давньому не одвертай від мене
Своїх очей.

Лі р

Заприсягнуся Аполлоном!

Кент

І я отут заприсягнуся ним,
Що ти дурнісінько його морочиш!

Лір

(хапаючись за меча)

Ой, бунтовливий хаме!

Альбані і герцог Корнуельський
Охаменіться,

Наш королю!

Кент

Ну, вбий мене!

Вбивай свого ти лікаря відразу!
Заплатиш знатно тим за його
Свій хворобі... Переміни, прошу тебе,
Діліжку царства неправдиву,
Бо поки я живий і поки дишу,
Казатиму усім й казати буду:
Недобре ти вчинив, зовсім недобре!

Лір

Послухай же, бунтарю, упослідне!
І знай, що це тобі від нас рішуче слово:
Ти замишляв своєю головою
Примусить нас зламати обіцянку,
Чого ніколи ми до сього не робили;
Ти з гордоців неситих намірявся
Перемінити нашу царську волю,
То знай — ми не попустимо такого панібратства!
Вважаючи тільки на твою давню службу,
Ми присуджаємо тобі таку кару:
П'ять днів даймо на те, щоб ти зібрався
З усім своїм гуздром в далеку дорогу;
На шостий день мерщій ти повертай
Свою потилицю до сього краю,
Бо на десятий день як заприміте хто
Твою поношену старечу постать
Посеред нашого — тобі чужого — царства,
То та нещасная хвилина буде
Хвилиною лихої тобі смерті!..

Іди собі! Заприсягну Юпітером самим.
Що не зламаю я ніколи сього слова.

Кент

Прощай, королю мій! Прощай навіки!
Коли себе таким ти показав,
То я скажу тобі, що воля всюди,
А тут зосталася одна тільки неволя!

(До Корделі).

Правдива дівчино! Хай боги милостиві
Від гіркої неправди заборонять
Твою головоньку розумну та правдиву!

(До Гонеріллі й Регани).

А вам бажаю я справдити усе те,
Що всім ви нам отута наказали.
Нехай кохання те, яким ви завіряли,
Добро з собою й щастя приведе!
Прощайте ж, горді владарі! І в іншій краї
Не зверне Кент з натопаного шляху!

(Виходе).

Чутно — грають на сурмах. Увійоде король Галлії і герцог
Бургундії з своїми царедворцями.

Глостер

Господарю! ідуть король і герцог.

Лір

До вас, Бургундський герцоге, я перше всього
повертаюсь.
Ви з королем сперечитесь за нашу меншу дочку,
Бажаючи її узяти за дружину.
Як сподіваєтесь за нею взяти посаг,
То раю вам занехтувать про те надію.

Герцог Бургундський

Господарю! про мене й того буде,
Що ви раніш за нею обіцяли,
Та й самі ви, мабуть, дасте не менше.

Лір

Еге, поважний герцоге, тоді, як обіцяли,

Вона була ще дорога нам дуже,
А от тепер ціна їй геть упала.

(До Корделії).

Он, бачите, стоїть вона тут перед вами.
Якщо вподобалося вам сухе її обличчя
Та постать миршава, що гнів наш розбудила,
Беріть її, як є,— хай буде ваша!

Герцог Бургундський
По правді кажучи, немало здивувала
Мене ся ваша річ, ясний королю.

Лір

Коли, кажу, вона з своїм пороком
Й гіркою нашою зневагою до неї,
Замість приданого, наділена прокльоном
Й навіки-вічної одринута тут нами,—
Коли усе ж таки вона вам сподобалась —
Беріть її, а хочете — одкиньтесь.

Герцог Бургундський
Вчуваючи від вас, королю, річ такую,
Не знаю, як на се і погодитись.

Лір

То, коли так,— одкиньтеся від неї...
Заприсягну усім — я слова не зламаю
Й ніякого приданого не дам за нею.

(До короля Галлії).

А щодо вас, ясний королю, то мені
Бажалося б свою прихильність щирю
Кориснішим чим-небудь ознаймити,
Ніж поєднати вас отут з тією,
Кого я серцем всім зненавидів навіки.
Я раю вам, королю, повернути
До кращого кого свою вподобу,
Одкинувшись від миршавого кодла,
Що за своє соромиться признати
І рідна по крові її родина.

Король Галлії

Чудовно се мені! Ніяк не зрозумію,
Щоб та, кого ви так кохали,

Взиваючи її утіхою на старість
І найдорожчою всього на світі,—
Щоб та, кажу, вчинила в одну мить
Якийсь страшний нелюдський вчинок
І ширюю любов перевернула
У серці батьківським на ненависть лихую.
Повинна б бути вина її страшенна,
Йї кохання вашого вона не варта!
Тільки мені здається неймовірним,
Щоб це все скоїлось отут без чуда.

К о р д е л і я
(батькові)

Мій батеньку! Прохаю в вас одного...
Немає в мене талану такого,
Як в других є,— так красно повідати
Про те, чого і в думці їх немає...
Мершій я все зроблю, що сплинуло на думку,
Ніж буду всім базікати про заміри...
Тим я тепер прошу вас і благаю —
Повідайте, будь ласка, королеві,
Що ви своє лице від мене одвернули
Не через гріх тяжкий мій перед вами;
Що не вчинила я вини такої,
Щоб так знехаяти себе між людьми;
Не провинилась я і таким вчинком,
Щоб одвернуть від себе вашу уподобу.
Скажіть йому прямисінько у вічі,
Що тим великий гнів ваш заслужила,
Що ні канючливих очей не маю,
Котрі на те одно тільки і здатні,
Щоб випрохати усе, чого їм треба,
Ні влєсливих речей не знаю,
Щоб ними обдурить кого на світі,
А як по правді треба вже сказати,
То — на моє велике безголов'я! —
Ся річ моя проста, зате правдива,
Ваш гнів накликала тепер на мене!

Л і р

Бодай на світ ти краще не родилась,
Ніж слухати мені від тебе такі речі!

Король Галлії

Та й тільки-то? Як бачу, то всьому виною
Несміливість її та та звичайна
Дівочая сором'язливість, що не зна,
Як тут поводитись і що коли сказати.
Кажіть же, герцоге, тепер свою ви думку.
Не шире то кохання, як до його
Думки, не поєднені із ним, налипли.
Кажіть, чи маєте ви думку взяти панну,
Що й без приданого ціни їй не зложити?

Герцог Бургундський

Коли ясновельможний Лір за нею
Віддасть хоч те, що призначалося раніше,
То я за рученьку Корделію візьму
І наречу дружиною своєю.

Лір

Заприсягався я анічогісінько не дати
І знов заприсягну, що так воно і буде!

Герцог Бургундський (до Корделії)

Ох, шкода мені вас: втерявши батька,
Навряд чи знайдете тепер собі дружину.

Корделія

Даремно ви турбуєтесь! Коли
Вас вабило до мене не кохання,
А на одно моє придане очі дерли,
То слова я такому не подам!

Король Галлії

Ой прехорошая Корделе, панно!
Позбувшись усього, мені здаєшся ти
Тепер багатшою, аніж здавалась досі.
Яка велична ти, одринута своїми,
Яка принадлива в лихій своїй пригоді!
Від сього часу будь повік моєю.
Якщо добро таке другі не цінять,
То я беру його собі на схову.
Величній боги! ви диво учинили:

Від того, що її усі негують,
У серденьку моім спалахнуло кохання!

(Лірові)

Королю! я беру собі твою бездолюну дочку,
Зроблю з неї царицю над собою
Та над своїм покірливим народом
І прехорошим садом — Галльським краєм.
Тепер ні один з герцогів Бургундських
Її нізащо в мене не одкупить,
Коли не вміли тут її цінити.
Корделе-панно! попроси з своїми.
Хоч обійшлись вони з тобою не по правді,
Та те, що жде тебе в моєму краї,
Далеко буде краще від того,
Що тут приходиться тобі покинуть.

Лір

Бери її мерщій собі, королю!
Такої ми дочки не хочем знати,
Хай нам вона не попадається на очі!

(Корделії).

Мерщій ти їдь відсіля, лихая,
Не жди від нас ні ласки, ні любові,
Нема тобі мого благословення!
Бургундський герцог! Ходім зо мною.

Труби грають. Лір виходе з герцогами Бургундським, Корнуельським
і Альбані; за ними Глостер і царедворці.

Король Галлії

(до Корделії)

Простися з сестрами.

Корделія

І з гіркими сльозами.

На вас я кидаю старого батька.
Я добре знаю вас, та як сестрі
Не личить все мені отут казати...
Побережіть його старечі літа,
Бо самі ж ви отут усім хвалились,
Що так кохаєте його безмірно,
То й оправдіть оті свої ви речі.

Ох, знаю я, якби він не залишив
Мене отут прихильності своєї,
То я б йому знайшла спокій далеко кращий.

Гонерілля

Не вчи ти нас, що нам робить повинно.

Регана

Краще сама гаразденько навчися,
Як чоловікові своєму догоджати,
Що з жалю взяв тебе до себе.
Ти не хотіла батькові коритись,
То і карайсь тепер за свою вдачу!

Корделія

Ох, знаю я — настане та година,
Що доведе усім, хто правдою поведивсь,
І голову того покриє сором,
Хто замишляв отут лихе вчинити.
Простіть, сестриченьки! щасливо zostаватись!

Король Галлії

Ходім, Корделе моя люба!

Виходять.

Гонерілля

Сестро! мені треба побалакати з тобою про важні та близькі нам обом речі. Мені здається, батько ще сьогодні звідсіля виїжджає.

Регана

Авжеж, і прямісінько до тебе. Поживе у тебе місяць, а на другий — до нас.

Гонерілля

Ти бачиш, як міниться він та яким вередливим стає від старості, хоч немало сього за ним і раніше водилося. Сестру він завжди любив більше від нас, а тепер, дивися, як знічев'я одкинувся від неї. Дивно! зовсім дивно!

Регана

Це хвороба, що іде слідом за його літами. Він, одначе, ніколи не хотів здержувати себе.

Гонерілля

Як і молодим був, то й тоді ще спалахкував, як порох, а тепер на старість ще більше себе не здержує. Прийдеться нам не малу випити від його старечої вередливості.

Регана

Авжеж! Не раз доведеться бачити такі чудні примхи, як от сьогодні з Кентом учинив.

Гонерілля

Певно, з Галльським королем він ще буде прощатися. От ми тим часом поєднаймося гарненько. Якщо при його норові та залишити йому порядкування, то з того поділу царства, що він зробив, зостанеться нам один гіркий посміх та буде велике горе.

Регана

Треба про це гаразденько подумати.

Гонерілля

І, не гаючи часу, що-небудь пригадати.

Виходять.

ПОСТАНОВА ДРУГА

Горниця в Глостеровім палаці. Увіходе Едмунд з листом у руках.

Едмунд

Природо! ти моя богине!
Не ослухаюсь я твоїх наказів.
Не попушу я гордовитим людям
Мене добра того тут залишити,
Що й так було б повинно моїм бути,
Якби я появивсь на рік пізніше
Від рідного мені Едгарда-брата.
Що незаконний я, то що із сього?
Невже за це мене за виродка приймати?
Здається, я стрункий і бадьорний удався,
І на обличчя я не згірш нітрохи
Від тих, кого в законі породили?
За що ж отут над нами гордувати,

За те, що лічимося ми пригульні?
За що ж мені терпять таку зневагу?
За те, що маю я завзяття більше,
Ніж хирі ті, тендітні народження,
Що на долужливім уже ліжкові,
З сном борюкаючись, їх нехотя зачато?
Чому, скажи, братухо мій законний,
Твоїй землі не перейти до мене?
Однаково кохає мене батько,
Як і свого законного Едгарда.
Так голосніше, бач, дзвонить «законний».
Ну, гольснїш — то і носись з тим дзвоном!
Як вигадка моя з листом не піде дарма,
То виродок Едмунд заткне за пояс
Прижитого в законі тут Едгарда,
І буде він у розкошах кохатись!
Ой, постарайтеся ж, боги, гарненько
За незаконного свого Едмунда!

(Читає стиха).

Увіходе Г л о с т е р.

Г л о с т е р

Таке тут скоїлось: прогнали Кента,
Короля Галлії страшенно образили...
Сам царства зрікся й, світа не заждавши,
Мерщій відсіль удьорив ніччю...
І все це скоїлось в одну хвилину,
Нежданно так... Се ти, Едмунде?
А що новенького?

Е д м у н д

(ховаючи листа)

Нічого, добродію.

Г л о с т е р

З чим ти так ховаєшся?

Е д м у н д

Я не знаю нічого нового, добродію.

Г л о с т е р

А то що за лист, що ти читав, як я сюди увійшов?

Кабінет Панаса Мирного у власному домі на Кобищанах, де він жив з 1903 р.
Сучасне фото.

Е д м у н д

Та се так, добродію... нікчемниця.

Г л о с т е р

Навіщо ж ги, так хапаючись, ховаєш в кишеню оту нікчемницю? Уже ж як нікчемниця, то й ховатися з нею нічого. Давай сюди листа. Подивимось! Якщо то справді нікчемниця, то й окулярів не треба буде томити.

Е д м у н д

Вибачте, добродію, це лист від брата. Я його ще не дочитав; оже з того, що довелося прочитати, бачу, що показувати його вам не годиться.

Г л о с т е р

Подай сюди — подивимось!

Е д м у н д

І показати його й не показати — однаково вас образити. На мою думку, це недоладний лист.

Г л о с т е р

Побачимо, подивимось.

Е д м у н д

Мені здається, що цей лист написав брат задля того, щоб мене вивідати.

Г л о с т е р

(читає)

«Неминуца повинність поважати та послухатися старого в найкращі літа нашого віку тільки підлива гіркою полину в наше життя. Вона забороняє нам скористувати заміри молодих літ, бо як надійде старість, то вже не ті думки обляжуть голову. Мені здається, безглуздо потурати старечим витребенькам, що керують нами не через те, що за ними право, а через те, що ми їх слухаємо та коримось їм... Приходь побачитись зо мною; тоді я розкажу тобі дрібніше. Добре б було, якби батько наш заліг спати та й спав, доки я його не розбуджу. Тоді б ти користувався половиною його доходів і був би дорогим і любим братом твого Едгарда...» Що се? Це скидається на якісь непевні змовини. (Читає). «Добре б було, якби батько заліг спати... Тоді б ти користувався половиною його доходів...» І це ка-

же Едгард, мій рідний син? Його рука знялася написати оце? У його голові та серці кохаються отакі думки?.. Як піймав до тебе оцей лист? Хто його приніс тобі?

Е д м у н д

Ніхто мені його не приносив, добродію. Отут-то й хитроші! Я знайшов його у себе в кімнаті на вікні.

Г л о с т е р

І, на твою думку, се писав Едгард?

Е д м у н д

Якби лист був не такий лихий, я заприсягнув би, що це він писав; а тепер — радніший не 'нняти тому віри.

Г л о с т е р

А нестеменно він писав!

Е д м у н д

Здається, він. Одно тільки варто сказати, що, певне, його серце не водило рукою, як він писав сього листа.

Г л о с т е р

Ніколи він не розмовляв з гобою про це?

Е д м у н д

Зо мною, добродію, ніколи. Одначе доводилося не раз чути, як він хвалився другим, що краще нікчемному старому батькові віддати до рук своє добро дозрілому синові і бути під його доглядом.

Г л о с т е р

Ох ти, пройдисвіте пекельний! Та про це ж він і в листі натякає. Гидке та стидке кодло! Невдячне, ненависне бидло! Ні, він гірше самого бидла! (*До слуги*). Зараз мені іди та знайди його! Я його заб'ю в колоду! Де ж вона, де ота звірюка?

Е д м у н д

Не знаю, добродію. Якби ви мусили здержати свій гнів до мого брата, аж поти не виявляться всі його заміри, тоді б уже навмисне робили, що знали. А то як скрутите його, а далі виявиться, що помилились в його замірах, то —

подумайте — що люди про вас скажуть, та й його одвернете уже навіки від себе. Я радніший душею своєю завірити вас, що писав він оце тільки задля того, щоб вивідати мою любову до вас, добродію, і що ніяких лихих замірів проти вас він не має.

Г л о с т е р

Ти так гадаєш?

Е д м у н д

Якщо ви, добродію, бажаєте правди довідатися, то я зроблю ось як: сховаю вас, а з ним буду розмовляти. Тоді ви самі про все довідаєтесь.

Г л о с т е р

Та невже ж він став отакою звірюкою?

Е д м у н д

Авжеж що ні.

Г л о с т е р

Ох, небо і земле! Замишляти отаке проти батька, що його так щиро кохає! Прохаю тебе, знайди його, Едмунде, і зроби так, щоб він виложив усе, що таїться на його серці! Роби так, як велить тобі твій добрий розум. Я радніший зректися самого себе, аби тільки довідатися правди.

Е д м у н д

Я зараз піду розшукувати його, а як буде усе готове — в ту мить подам звістку до вас.

Г л о с т е р

Недаром же сонце недавно мінилося, а після його і місяць; не віщує оце нам нічого доброго. Учені люди, що висліджують усе це, балакають, що, либонь, воно так і повинно бути. А чого ж воно не минається даром, чого зоставляє глибокі сліди після себе; над любовою глузують, побратимство нехтують; брат іде проти брата; по городах устають чвари, по селах засівається незгода; в палатах один проти одного зло замишляє; навіщо вже таке кривне поєднання, яке повинно бути поміж батьком та сином, — та й його нівечать, нищать? Нікчемник, що прийняв життя від мене, очевидячки показує, що нам сонце та місяць ві-

щують, і от усі бачать, як устає син на батька! Король іде супротив того, куди його повинно серце хилити, і це знову показує, як батько іде проти рідної дитини! Ні, оджили вже ми свої найкращі літа. Що нам доводиться бачити? Пронирство, лукавство, ошукування і самі найдушогубні заміри ганяються за нами до самої домовини і не дають вільно дихнути. Одшукай же мені, Едмунде, отого пройди-світа. Приложи до того всю свою снагу, вона тобі на лихо не піде... Отак добродородного та правдивого Кента прогна-ли, зреклися; а вся його вина в тім, що він був чесний та правдивий. І чудно, і дивно! (Виходе).

Е д м у н д

Отже, й бавляться люди отакими забобонами! Як щастя від нашої необережності почне од нас одвертатися, то ми звалюємо усю вину на сонце, на місяць та зорі. Тобто через те ми стаємо нікчемні, що так на роду написано; або чудуємо через те, що небо того хоче; становимося ледарями, злодюгами і дуросвітами від того, що ворожі зірки мають на нас такий вплив; а п'янюгами, брехунами та бахурями зробились від того, що під такою планидою родились; немов справді всі наші пороки наслані на нас кимсь вищим. Усі бахурі свою похітливість скидають на зорі. Батько, бач, мій поєднався з моею матір'ю під «драконовим хвостом»; а я з'явився на світ під «возом»; через це, мабуть, я і вдався таким немилосердним до людей та розпутним... Все брехня! Такий самий я був би, яким є, і тоді, якби при моєму народженні сіяла сама найясніша з зірок на всьому небосклоні...

Увіходе Е д г а р д.

Ось і Едгард... На ловця і звір біжить!.. Зовсім як кінець у старих кумедях. Мені приходитьсь видавати себе за непевного горювальника, що так тяжко зітхає, як ті, кого на ланцюзі прип'яли в Бедламі. Еге, не добро нам віщують оті потьмари... Фа... соль... ля... мі...

Е д г а р д

Що з тобою, брате Едмунде? Чого се ти так тяжко замислився?

Е д м у н д

Думаю, Едгарде, про те, що довелось недавнечко прочитати, тобто об тому, що повинно бути після сонячної потьмари.

Е д г а р д

І оце тебе так турбує?

Е д м у н д

Як же його не турбуватися, коли всі пророкування, на мое нещастя, одно за другим збуваються. Згадай, наприклад, що казали про розладдя поміж рідними, про мор, про голод, про нехтування побратимства, про чвари по царствах, про похвалки та прокльони королеві і його близьким, про недовір'я людське, про те, як виганяють близьких приятелів, про розладдя поміж лицарями, про те, як не держатися шлюбу, та чимало ще про що.

Е д г а р д

Чи давно ти записався в зізвдочоти?

Е д м у н д

Буде про це! Краще розкажи, коли ти вповсідне бачився з батьком?

Е д г а р д

Учора звечора.

Е д м у н д

Довго ти з ним розмовляв?

Е д г а р д

Годин зо дві.

Е д м у н д

І розійшлися ви мирно? Не примітив ти, бува, по його речам або по обличчю, що ти його чимсь образив?

Е д г а р д

Нічого не запримітив.

Е д м у н д

Пригадай, лишень, чим ти міг його образити. Прохаю тебе, не попадайся йому на очі, поки він до тебе таким гнівом паше. Він такий на тебе сердитий, що якби окошилося над тобою яке нещастя, то й воно не вгамувало б його палячого гніву.

Е д г а р д

Може, який пройдисвіт набрехав йому що-небудь про мене.

Е д м у н д

Я й сам так гадаю. А все-таки раю тобі, остерігайся стріватися з ним, поки не вгамується його гнів. Слухай, іди до мене, на мою половину; там ти почуєш, що каже про тебе батько. Прохаю тебе, іди; ось тобі й ключ. Коли тобі треба буде вийти з хати — не виходь, не назброївшись.

Е д г а р д

Не назброївшись? Чого се так, брате?

Е д м у н д

А того, що так треба. Послухайся доброї ради. Хай я залишуся честі, коли проти тебе не замишляють чогось лихого. Я тобі кажу про те, що сам бачив і чув, про що у таємній розмові натякали. Будь певний, що не все зразу скажуть про те, що тебе жде. Прохаю тебе, іди звідси.

Е д г а р д

А швидко я дознаюся правди?

Е д м у н д

Будь певний, я допоможу тобі.

Едгард виходе.

І батько віри йме, й братуха мене слуха!
Його довірчива душа та серце добре
Не наведуть на думку, що не все
Так діється, як наказав йому я.
То і гаразд: мені зручніше буде
Тут наглумитися над його простотою.
Кінець всьому! Коли не по закону
Мені спаде все батьківське добро,
То розумом своїм його собі добуду.
Гаразд все те, що добрий кінець має!

ПОСТАНОВА ТРЕТЯ

Горниця в палаці у Альбані. Увійоде Гонерілля і Освальд.

Гонерілля

Чи правда, що батько прибав одного з моїх слуг за те, що той наляв його штукаря?

Освальд

Правда, господине.

Гонерілля

Що день та ніч, то все мені одна досада!
Нема годиньки, щоб його витребеньки
Безглузді не принесли мені клопотів!
Терпіти далі все не маю більше сили!
Безпутні лицарі його що хочуть, те і роблять;
А він не хоче віри йняти, ще лається зо мною...
Не хочу ж, коли так, і я з тобою говорити!
Як з ловів вернуться, скажи йому, що я недужа.
Та й сам позбав снаги відразу все робити,
Що не накаже він. Не бійсь, я все беру на себе!

Освальд

Я чую — сурми грають, господине,
Це вже вони вертаються додому.

Гонерілля

Як гірше, нехотя обходься з ним ти сам
Та накажи про це й своєму товариству.
Пора вже з ним дрібненько побалакати!
Як не до шмиги прийдеться йому моя розмова,
Хай іде до сестри: не кращого і там здобуде.
Вона однаково зо мною про це мислить.
Чудний старий: віддав нам своє право
Та і користуватись ним тепера хоче.
Старі, що діти: чого в їх ласкою не візьмеш,
То треба силою примусити до того...
Гаразд же пам'ятай мої накази!

Освальд

Усе зроблю, що тільки наказали.

Гонерілля

А лицарства його і ухом не веди,
Хоч що б не вийшло з того. Чуєш?
Скажи про це й своєму товариству.
Побачимо, що з сього далі вийде,
Та і довідаюсь таки, а до сестри
Тим часом напишу, щоб теж не потурала,
А щоб робила все, як я роблю.
Та накажи, хай подають обідать.
(Виходе).

ПОСТАНОВА ЧЕТВЕРТА

Друга горниця у тому ж палаці. Увіходе Кент, передягнений.

Кент

Як доведеться ще мені і голос так перемінити,
Як я перемінивсь у цій простій одежі,
Що й сам себе не пізнаю, як гляну,—
То, певне, я свого таки добуду.
Забродо Кенте! послужи ж ти широко
Тому, хто з тебе тут зробив заброду.
А ти, сліпа моя, щербата доле,
Допоможи цьому безродному заброді
Йому довіку правдою та вірою служити!
Увіходе Лір, а за ним лицарі і царедворці.

Лір

Мершій обідати! Не хочу я ані хвилини ждати! Чули?
Ти хто такий?

Кент

Чоловік.

Лір

Що ж ти за чоловік? Чого ти від нас хочеш?

Кент

Що я за чоловік? Чого я хочу? Мені бажалося б, щоб мене приймали за того, чим я здаюся. А хочу я вірно служити тому, хто мені віри йме; любити того, хто по честі

живе; знатися з людьми розумними та неохочими до розмови, а найбільше до тих гострих пересудів; умію я й рубатися, коли вже без сього не можна обійтися; однії риби тільки ніколи не їм.

Лі р

Хто ж ти такий?

К е н т

Я — чесний чоловік, хоч злидні мене облягли не менш, ніж короля.

Лі р

Не багато ж у тебе достатків, коли так. Чого ж ти хочеш?

К е н т

Служити.

Лі р

Кому ж ти хочеш служити?

К е н т

Вам.

Лі р

Хіба ти мене знаєш, приятелю?

К е н т

Ні, не знаю. Оже, гляючи на вас, мені бажається вам послужити.

Лі р

Що ж ти по мені помічаєш?

К е н т

Господарську вдачу.

Лі р

Яку ж ти службу вмієш служити?

К е н т

А ось яку: я умію держати язик за зубами, їздити верхи, бігати, насмішити людей цікавою казкою чи приповісткою. Як що не дуже затійливе буде наказано зробити — зроблю не згірше від другого, а може, ще й краще, бо маю до того шириую хіть.

Лі р

Скільки тобі літ?

К е н т

Я не такий молодий, щоб, зачувши, як дівчина співає, зразу у неї і вклепатися, оже не такий і старий, щоб покохати її без усякої причини. За оцим горбом, що зоветься спиною, нависло не мало й не багато — аж 48 літ.

Лі р

То зоставайся: будеш моїм слугою. Якщо ти й після обіду вподобаєшся мені так само, як тепер, то не швидко я розстанусь з тобою Гей! а що ж обідати? Чому до сього часу його не дають? Де мій дурень? мій штукар? Покличте його!

О с в а л ь д вертається.

Чув ти, вірний слуго, де моя дочка?

О с в а л ь д

Вибачте. (*Виходе*).

Лі р

Що він сказав, шибеник? Верніть зараз сюди отого не-отесу!

Один з лицарства виходе.

Гей, де мій штукар? Що ви, послули всі, чи що?

Той л и ц а р, що ходив за Освальдом, вертається.

Ну, де ж отой виродок?

Л и ц а р

Він каже, королю, що ваша дочка недужа.

Лі р

Чому ж той хам не вернувся, коли я його кликав до себе?

Л и ц а р

Він мені на се одказав, що вертатися нема йому часу та й не хоче.

Лі р

Не хоче?!
Лі р

Лицар

Не знаю, королю, з якої то причини, тільки я помічаю, що до вас почали повертатися не так, як раніше бувало. Не тільки всі прислужники не хочуть вас послухатися, а косо дивляться і герцог з герцогинею.

Лір

Ти се запримітив?

Лицар

Простіть мене, ясновельможний королю, може, я й помиляюся. Оже мені здається, що всі тільки й гадають про те, як би зневажити вашу величність.

Лір

Ти мене навів на те, що я й сам запримітив. Мені самому кидалась у вічі не то щоб дуже значна вже неповага, оже я утішав себе тим, що то мені так здається; більше через мою старечу нетерплячість, ніж через те, що справді хотять мене зневажити. Тепереньки я почну прикро за ними наглядати. Де ж мій штукар? Третій день настає, як я його зовсім не бачу.

Лицар

З того часу, як молода королівна виїхали у Галлію, штукар ваш, королю, зробився наче та темна хмара.

Лір

Про це мені більше ні слова; я й сам гаразд запримітив. Іди до моєї дочки і скажи їй, що мені з нею треба побалакати. Та разом кликни сюди і мого штукаря.

Освальд вертається.

Ага, це ти, мій голубе! А підійди, лишень, сюди ближче та скажи, голубе, ти знаєш, хто я такий?

Освальд

Батько моєї господині.

Лір

Батько твоєї господині? Хама ти мого господаря! Виродку! Невільнику! Собако дворова!

Освальд

Не був я ніколи тим, чим ви нарекли мене, добродію.
Вибачте.

Лір

Як ти смієш дивитися на мене, волоцюго? (Б'є його).

Освальд

Не дамся я вам битися.

Кент

(збиває його з ніг)

То ось же тобі за се, нікчемний і в м'яча пограти!

Лір

Спасибі, приятелю. Ти вірно служиш мені; я бачу, що
будеш мені до вподоби.

Кент

(до Освальда)

А ти, мосьпане, вставай та мерщій тікай відсіля! Я тебе
навчу, як треба з людьми поводитись! Геть же, кажу тобі,
звідсіля! Чи тобі, бевзню, мабуть, знову заманулося зміря-
ти на долівці, який ти завдовжки? То коли так — зоставай-
ся; а все буде краще, як ти зникнеш мерщій. Так задля тебе
безпечніше буде! Ну, дери ж, кажу, мерщій! (Випихає Ос-
вальда у двері). Отак!

Лір

Спасибі тобі, мій вірний слуго. (Дає Кентові гроші).
Оце тобі вперед плата за твою службу.

Увіходе ш т у к а р.

Ш т у к а р

Я його хочу теж подякувати. (Кентові). Ось тобі мій
дурноверхий шлик. (Подає йому шлика).

Лір

Се ти, мій любий штукарю? Як живеш, можеш?

Ш т у к а р
(Кентові)

Справді, тобі краще б надіти мій шлик з півнячим гребенем.

Л і р

Чого ж се так, штукарю!

Ш т у к а р

Чого? А того, що він заступається за тих, кого зненавиділи. Вір мені — якраз наживеш хворобу, коли почнеш скалити зуби не на той бік, з якого дме вітер. Бери ж мій півнячий гребінь... Ти все ще не второпаєш, нащо? Оцей, бач, мій приятель прогнав двох дочок, а третю наділив більше, ніж вона того хотіла. Якщо ти бажаєш зостатися біля його, то надінь дурноверхого шлика!.. Ну, а ти ж, дядечку, як повертаєшся? От якби в мене було два дурноверхих шлики та дві дочки!

Л і р

А це ж нащо, хлопче?

Ш т у к а р

Нащо? Дочкам я віддав би все своє добро, а шлики зоставив собі. Ось тобі один шлик, а другий хай тобі за христа ради кине яка-небудь з твоїх дочок.

Л і р

Пам'ятай, штукарю, що у мене є канчук!

Ш т у к а р

Правда, бач, така собака, що її мерщій вигонять з хати; а от як гонча сучка, то їй і в хаті холодно,— іди сміло грітися до груби і смерди, скільки хочеш.

Л і р

Це добре сказано; видно, що ти мозком гаразд ворочаєш.

Ш т у к а р

Хочеш, приятелю, я почну тебе учити уму-розуму.

Л і р

Ану, вчи.

Ш т у к а р

Слухай же обома ухами.

У запасі більше май, аніж бачуть люди;
Не кажи всього того, про що тільки знаєш;
Другим більш не позичай, скільки сам повинний,
І частіше верхи їздь, а не ходи пішки.
Менше думай та збирай собі на прибуток
Всього того, чим другим зашкодити можна.
В карти менше програвай, ніж так кинуть хочеш;
Од горілки одхаснись та й од молодичок.
Сиди дома увесь вік, то й будеш багатим,
Аж настільки, скільки двадцять
Більше двох десятків.

Л і р

Мелеш язиком, штукарю!

Ш т у к а р

Коли так, то моя красна річ все одно, що балачка аблокатова, як йому повинно оправдити винуватого за так грошей. Ти ж мені за мою красну річ теж нічого не дав. Як я бачу, то ти, дядечку, голінний до користі, хочеш її вилуштити з нічого.

Л і р

Чому ж її не вилущить, хлопче, якби можна було хоч що-небудь добути з нічого?

Ш т у к а р

То, будь ласка, скажи тепер йому, що він з тебе добуде стільки користі, як з нічого. Штукареві він, чого доброго, не дойме віри.

Л і р

Лютий дурню!

Ш т у к а р

А ти, дядечку, знаєш, чим одрізняється лютий дурень від доброго?

Л і р

Не знаю; ану скажи, чим?

Ш т у к а р

Ось хай, лишень, отой, що тут тобі пораяв
Зректися самохить свого володарства,
Становиться отут рядком зо мною
Або хоча й з тобою, мій пишний володарю.
Хай скаже він: хто з нас обох добріше?
Чи я, одягнений на посміх людям,
Чи ти в своїм блискучому уборі,
Посмішище людське, величний Ліре!

Л і р

То ти взиваєш мене дурним?

Ш т у к а р

Усіх своїх нажитих титулів ти зрікся сам, а від сього
не одречешся, бо ти з ним родився на світ.

К е н т

Це не зовсім з придуру сказано, королю.

Ш т у к а р

Авжеж що не з придуру. Значні та величні люди ніяк
не хочуть прїдур zostавити мені одному. Якби я забажав,
щоб вона вся була моєю, то вони б домагалися хоч цяточки
на свою долю. Та й жінки до неї дуже охочі; кожна то
тут урве шматок собі, то там. Дядечку, дай мені яйце, я
тобі дам за його аж дві корони.

Л і р

Які корони, штукарю?

Ш т у к а р

Дві половинки з скалярущі. Я яйце розріжу надвоє; се-
рединку з'їм, а скалярущу віддам тобі; от тобі й дві корони.
Як ти розламав надвоє свою корону й обидві половинки
віддав другим, то це ти скинув свого осла собі на плечі і по-
ніс його через багно. Мало було мозку під твоєю лисою
головою, як скидав ти свою золоту корону та віддавав її
другим. Якщо я сказав і оце спридуру, то хай одшмагають
того першого, хто це скаже. (Сніва).

Ох-хох! настав для дурнів тяжкий час:
Дурний розумним став, й народ порозумнішав
враз.
Клопоче лиш мене, щоб той зовсім ума не збувся,
Хто з дурнями навіки-вічні поякшався.

Лі р

З якого се часу навчився ти, штукарю, співати?

Ш т у к а р

З того часу, дядечку, як ти обох дочок зробив своїми матірками. У той день ти дав їм у руки добру лозину, а сам спустив штани. (Співа).

Вони розрюмались від несподіваного щастя,
А я з нудьги, бездольний, тут співаю,
Що наш король пошився сам у дурні
Та й грається тепер з собою в жмурки.

Зроби мені ласку, дядечку, найми учителя, щоб він навчив твого штукаря брехати. От як забажалося мені навчитися оцьому ремесству.

Лі р

Якщо ти, ледарю, навчишся ще й брехати, то не минути тобі канчука.

Ш т у к а р

Навдивовижу, який ти однаковий з своїми дочками! Вони похваляються оддубасити мене за правду, а ти — за брехню, а ще другі — за те, що мовчу. Краще бути чим хочеш, тільки не штукарем; а все-таки, дядечку, я не бажав би бути тобою. Ти обскуб свій розум з усіх боків і нічого не зоставив усередині.

Увіходе Гонерілля.

Ось іде одна з тих, задля кого ти себе обскуб.

Лі р

Скажи, дочко, від чого се чорна хмара укрила твоє обличчя? Я примічаю, що за послідні часи воно почало дуже хмуриться.

Ш т у к а р

Ти був зовсім щасливим тоді, як не приходилося доглядатися, чи хмуриться воно, чи виясняється; а от тепер ти ніщо більше, як перервана каблучка, що її на сміття викинуто; навіщо вже я, та й то більше значу, ніж ти; я хоч штукар, а ти прямо нічогісінько. (До Гонеріллі). Добре, добре! Буду держати язик за зубами. Хоч ви і нічого не кажете, оже я по обличчю бачу, що ви мені наказуєте мовчати... Ні пари з уст! (Приспівує).

Мовчу, мовчу! А той, кого колись
У ніс колола скоринка хліба й серединка,
Тепер, позбувшись всього, бідолага,
Й за крихоткою гірко плаче!

(Указує на Ліра)

Він тепер зовсім вилущений стрючок з гороху.

Г о н е р і л л я

Королю й батьку мій! Не тільки оцеї дурень,
Що ви сповадили його базікати, що хоче,
А й другі з вашого безпутного лицарства,
Заливши очі, день у день заводять
Безчинство всякеє, сперечіння та сварки.
Я вже казала вам про це і сподівалась,
Що більш сього ніколи не побачу.
Оже тепереньки по вас я помічаю,
Що байдуже вам їх безпутні вчинки,
Ви часом самі привід даєте до того,
Йх підбиваєте. Коли отак і далі буде,
То не минути їм суда і кари.
Не ображайтесь, батечку, за те, що ми їх
Угамувати мусимо. Таке безладдя
Пора угамувать, і гніватися вам
Не слід на нас за це: задля спокою
Свого і вашого повинні ми оце вчинити.

Ш т у к а р

А що, куме, знаєш:

Зозулі кропив'янка їсти носила,
А та їй головку за те одкусила!

Догоріла свічка — сиди тепер в темряві.

Лір

Чи ти дочка наша?

Гонерілля

Вам розуму в других не позичати;
Й бажалося б мені, щоб ви взялись за його
І геть покинули свої причуди,
Що роблять вас ні капельку не схожим
На того, чим були колись ви самі.

Штукар

Ослові та не знать, коли то віз везе коняку, а не коняка
воза! «Ой Джіччі! я тебе щиро кохаю!»

Лір

Чи зна хто-небудь тут, хто я такий?.. Звісно, що я не
Лір! Хіба Лір отак ходить, так говорить? Де ж його очі?
Він позбувся розуму навіки чи то його голова оповита
глибоким сном? Невже то він спить? Здається, що ні...
Хто ж мені скаже, що я таке?

Штукар

Тінь Лірова!

Лір

Досконально хочу знати, чи справді воно так є, бо, як
ще розум у мене не помутився, то я, чого доброго, дойму
віри тому, що у мене були колись дочки.

Штукар

Що бажають зробити з тебе слухняного батька.

Лір

Як ваше мення, прехороша пані?

Гонерілля

Та посоромтесь, батечку, тепер хоч чудувати,
А краще слухайте, що буду вам казати.
Старі вже стали ви, то й личить вам з літами
Свій розум поєднать, щоб люди не сміялись.
Ви при собі содержите сто лицарів безпутних,
Що розпонаджені, розпутні та невстрілі,
Вони наш двір в якусь стодолу повернули.

Їх непросипне п'янство та гульня безпутна
Посмішищем зробили для людей
Наш чесний палац. Пора приборкати сю зграю!
От через се й прошу вас, хоч сама я
І без дозволу вашого зроблю, що знаю,—
А все ж прошу: поменшіть свою зграю,
Зоставте ви собі прислужників, підхожих
До ваших літ, що будуть шанувати
Себе і вас.

Лір

Пекельная темнота!
Луципере! зробіть мені мерщій коня!
Зивайте лицарство усе сюди, до мене!
Не буду, виродку, тебе я більше турбувати.
Геть звідсіля! У мене є дочка ще друга!

Гонерілля

Ви нівечите тут людей, близьких до мене,
А ваші лицарі над тими верховодять,
Кого повинні б слухатись та чтити.

Увіходе Альбані.

Лір

О, горенько тому, хто кається почав так пізно!

(До Альбані).

І ви тут, герцоге? Повідайте ж мені,
Чи з вашого дозволу все скоїлось оце?
Мерщій сідлайте коней! О невдячність!
Від рідної дитини — страшніша ти мені,
Ніж водяне страховище окате!

Альбані

Та заспокойтеся, королю! Будь ласка,
заспокойтесь!

Лір

(До дочки)

Ненависна ти хижа сово, брешеш ти!
Все лицарство моє — з одних людей добірних,
Всі знають, що робить і як себе держати,
Як треба дбать про чесне мення.

Чого ж мені здалася тут лихою
Та невеличка Корделина провинність?
І річ її так шматувала серце,
Мов на сто крат його хто краяв;
Й любов мою до неї повернула
В гірку, мов жовч, та злючую ненависть?
(*Б'є себе по лобі*).

Ой Ліре, Ліре, Ліре! постукай в ці ворота,
Що випустили розум твій кудись на погуляння,
Впустивши в голову одно тільки безглуздя.
Мерщій ж поїдьмо відсія, попутчики мої!

А л ь б а н і

Не знаю я, господарю, вини тут перед вами,
Навіть не звідаю, що вас так прогнівило?

Л і р

Не знаєш? Може, й так... Учуй мене, природо!
Приткнися ухом до мене, блага богине!
Якщо намірилася ти зробити оцю тварюку
Родючою — переміни замір свій!
Нехай безплідною вона зостанеться навіки,
Хай висохне нутро її і не зазнає
Утіхи тут вона від народження!
А якщо судиться зачать її й народити —
Пошли їй виродка презлючого такого,
Щоб мученькам своїм вона не знала краю!
Глибокі зморшки їй хай поскородять чоло,
А щоки молоді пориють гіркі сльози!
Хай ріднее дитя над нею насміється,
На глум підніме матерню любову,
Щоб на собі вона тоді дознала,
Яка гірка бува дитяча зневага.
Мерщій ж відсіть! Мерщій якмога!

(*Виходе*).

А л ь б а н і

О небо всеблагє! З-за чого скоїлось оце все?

Г о н е р і л л я

Ось невдавай уваги! Хай божеволіє собі!

Лір вертається.

Лір

Як же це? Аж п'ять десятків лицарства
Розпуджено без мене за два тижні?!

Альбані

Про що турбуєтесь, господарю?

Лір

Дознаєшся ти зараз!
Життя моє лихе, а смерть іще лихіша!
(До дочки).

Яке срамовище мені, що я так обезсилів,
Що вдержатись від сліз ніяк не зможу,
Що видавила ти з очей моїх гіркії!
Нехай тебе за се укриє густа пара,
Що, піднімаючись з землі, несе лихую пошесть,
Нехай та пошесть, як іржа тебе поточе!
Щоб батьківські прокльони ізгвоздили
Все тіло на тобі дрібними виразками,
Щоб ятрились ті виразки й боліли
І на хвилину не дали душі твоїй спокою!
Ох, ви старі мої, безглузді очі!
В останній раз заплачте ще за нею,
А потім я із гіркими сльозами
Вас вирву з лоба і об землю вдарю!
До чого я доживсь? Та хай так буде!
У мене ще зосталася дочка другая.
Якщо дізнається вона, ласкава та покірна,
Що ти так поглумилася отут над батьком,—
Своїми нігтями подряпа твою пику,
Вовчиці лютої лихую образину!
Пожди! Побачиш ти мене таким,
Яким і в думці бачити не ждала.

(Виходе з Кентом і лицарством).

Гонерілля

Чи бачив ти, чи чув?

Альбані

Хоч і люблю тебе я, жінко,
Оже любов моя не переможе правди.

Гонерілля

Ось годі. не турбуйсь! Гей ти, Освальде!
А ти, пройдисвіту, чи то пак, штукотворе,
Чому не йдеш за вірним господарем?

Штукар

Дядечку Ліре! дядечку Ліре! Захопи з собою і мене,
свого дурня!

З лисицею такою,
Покірною дочкою,
Я, дурень, знав би, що зробить.
На дурноверху шапку
Я б виміняв тройчатку,
Щоб аж до рук на їй побить!
(Виходе).

Гонерілля

Аж ціла сотня лицарства — не мала зграя!
Зостав йому ту сотню розбишаків,
То й буде він юродствувать, як знає,
А коли зчиниться яка-небудь незгода,
Тоді й попотремти за свою душу...
Освальде!

Альбані

Великі очі, бач, у страху!

Гонерілля

По-твоєму, сповіритися краще?
По-моєму ж, безпечніше далеко
Не підпускать до себе лиха близько,
А завгодя його ще одвертати,
Поки воно на тебе не насіло.
Його я знаю не сьогодні й не забарюсь сестрі
шепнути
Про все, що він казав і що він замишляє.
Навряд, як одбере вона листа могого,
Його із зграєю до себе прийме!
Чи вже написаний лист до сестри, Освальде?

Освальд

Написаний, добродійко.

Гонерілля

То і гаразд же!

Бери побільш проводирів з собою
Та і мерщій на коні! Не забудь же
Переказать сестрі усе, що я тобі казала,
Додай й свого, що знаєш і що треба.
Боржій же поспішай, та не барись й вертаться!

Освальд виходе.

Ні, ні, мій герцоге, хоч я й не винувачу
Тебе за те, що добре серце маєш,
Оже не варт тебе, моє подружжя,
Хвалить за те, що ти безпечний:
Ти вже і геть-то вдався добрий!

Альбані

А ти, ганяючись за кращим, неймовірна.
Гляди, щоб не прийшлося добра того позбутись,
Що в нас ще є.

Гонерілля

Не може сього бути!

Альбані

Поживемо — побачимо, що буде.

(Виходе).

ПОСТАНОВА П'ЯТА

Двір перед палацом Альбані. Увіходе Лір, Кент і шгукар.

Лір

Візьми осьього листа і зараз мчися з ним до Глостера.
Розкажи моїй дочці усе, що ти знаєш, тільки говори про
те, про що вона буде питати. Та мерщій справляйся, щоб я,
бува, тебе не попередив.

Кент

І очей заплющати не буду, доки листа вашого, господа-
рю, не віддам кому слід. (Виходе).

Штукар

А що якби чоловічий мозок та був у п'ятах, чи порепалась би на п'ятах шкура від хвороби?

Лір

Авжеж, хлопче.

Штукар

То коли так — бий лихом об землю! Твоєму розумові ніколи не доведеться ходити в стоптаних черевиках.

Лір

Ха-ха-ха!

Штукар

Побачиш, як-то привітає тебе твоя друга дочка. Хоч вона і скидається на старшу, як садове яблучко скидається на кислицю, оже я все-таки знаю те, що знаю.

Лір

Що ж ти знаєш, пахоля?

Штукар

А те, що всі кислиці на смак однакові, і нам буде однаково кисло як від ласки першої, так і від привітання другої. Чи знаєш ти, чого у нас ніс посеред обличчя виріс?

Лір

Ні, не знаю.

Штукар

Задля того, щоб дати місто побік себе очам. Чого носом не донюхаєшся, очима добачиш.

Лір

Хіба я її образив чим-небудь?

Штукар

А знаєш ти, як петрик виробля свою скалярущу?

Лір

Ні, не знаю.

Штукар

То й я ж не знаю. Зате скажу тобі, задля чого петрик носе свою хату на собі.

Лір

А задля чого?

Штукар

Задля того, щоб було де заховати свою голову. Він не віддасть своєї хати дочкам, не кине своїх ріжків без захисту.

Лір

Ні, треба себе у руках держати... Отак обійтись з своїм батьком! Що ж, коні готові?

Штукар

Твої осялки пішли довідатись, чи готові. А яка тому причина, що як сім зірочок, то тільки й буде сім?

Лір

Того, що не вісім.

Штукар

Правда твоя. З тебе був би добрячий штукар!

Лір

Чи не одібрати подарованого силою?.. Ой, лиха невдячність!

Штукар

Якби, дядечку, ти був моїм шукарем, звелів би я тебе оддубасити за те, що ти зостарівся раніше, ніж треба.

Лір

Як саме?

Штукар

А так: сперше набрався б розуму, а потім уже й старівся.

Лір

Ой всеблагє колись до мене небо!
Побережи на сей раз мій ти розум,

Не дай йому ізсунутися з глузду,
На людський глум зробитись божевільним!

Увіходе л и ц а р.

А що, коні готові?

Л и ц а р

Готові, господарю.

Л і р

Рушаймо ж разом, дурню!

Ш т у к а р

Не вбереже та дівчина своєї честі, що буде глузувати з моїх мандрів, якщо тільки се діло не застряне серед шляху.

СПРАВА ДРУГА

ПОСТАНОВА ПЕРША

Частина двору при Глостеровому палаці. Ніч. Е д м у н д і К у р а н зустрічаються.

Е д м у н д

Здоров був, Куране.

К у р а н

Доброго здоров'я, добродію. Я зараз від вашого панотця. Приніс йому звістку, що герцог Корнуельський разом з своєю жінкою Реганою прибудуть сюди сьогодні пізньою вечірньою добою.

Е д м у н д

Чого?

К у р а н

Далебі, не знаю. Ви чули, про що шепочуться люди?.. Певно, що не довідались гаразденько, чи правда то, чи ні та через це і перешіптуються.

Е д м у н д

Я нічого не знаю. А про віщо ж то шепочуться?

К у р а н

Невже ви не чули, що між герцогами Корнуельським і Альбані незабаром може скопитися колотнеча?

Е д м у н д

Не чув нічого.

К у р а н

То, певне, швидко почувете. Прощавайте, добродію.
(Виходе).

Е д м у н д

Сьогодні на ніч герцог прибуває...
Чого ж ще кращого? Здається, сама доля
Допомагає тим моїм замірам!
Старий сторожі наказав спіймати брата,
Тим часом я на самоті обраю діло...
Дрімати не годиться... Ти, удачо,
Не будь ледачою, а ти, щаслива доле,
Допоможи мені в моїй роботі.

(Гукає).

Братухо, гей! Мерщій сюди! До мене!

Увіходе Е д г а р д.

Е д м у н д

Тікай звідсіль, як хочеш в світі жити.
Де переховуєшся ти, довідався вже батько.
Тікай же, поки ніч,— вона тебе прикриє.
Чи часом ти чого-небудь лихого
Не говорив про герцога? Чогось із жінкою
Сюди він поспіша; до ночі, кажуть, буде.
Чи не казав, бува, про його спірку
Із герцогом Альбані? Ось пригадай лиш!

Е д г а р д

Нікому ані слова.

Е д м у н д

Біда та й не одна!
Чи чуєш, батько йде?.. Ти не здивуй,
Що я з мечем тут стану проти тебе.

Ставай і ти і видавай, буцім рубаєш.
Отак! сміліш! Тепера одступайся!
(Гука голосно).

Та ні, не утечеш! Іди на суд до батька!
Огню сюди мерщій! Скоріш несіте світла!
(Тихо).

Тікай собі чимдуж!
(Кричить).
Огню, кажу, несіть!
(Тихо).

До зобачення, брате, утікай!
Едгард мерщій вибігає.

А тепера
Хоч капельку крові пустити треба з тіла,
Щоб всі побачили, як дуже я рубався,
Як одбивавсь від натиску лихого.
(Злегка коле себе в руку).

Для посміху п'яниці дряпають себе далеко дужче...
(Забачивши Глостера).

Ой батеньку! зостановіться! подождіть!
Хоч малость дайте допомоги!

Убігає Глостер з слугами й світлом.

Г л о с т е р

Едмунде, де той харцизяка?

Е д м у н д

Він наголо з мечем

Стояв ось тут в темноті і, повертаючись до місяця,
Нашіпував йому якісь страшенні речі,
Прохав, молив собі у його допомоги.

Г л о с т е р

Де він тепер?

Е д м у н д

У мене кров з руки тече.

Г л о с т е р

Едмунде! де ж ота звірюка?

Е д м у н д

Побіг туди.

Та марно він всилковувавсь підбити.

Г л о с т е р

Мерщій усі за ним! Мерщій його догнати!

Слуги біжать.

Кого ж він і на що всилковувавсь підбити?

Е д м у н д

Мене, щоб я убив вас, батьку.
Як від гріха сього не одхиляв його я,
Казав йому, що праведні боги
Небесним громом розіб'ють
Ту голову лиху, що замишля на батька;
Доводив, що за гріх пролити кров безвинно
Того, з ким з'єдиночила навіки нас порода,—
Та марно все було: його не одговориш.
А як побачив він, з яким презирством
Я одхиляв його лихі заміри,
Несамовитий мов, меча вхопивши,
На мене кинувся й кольнув у руку.
Тоді вже й я на його ошетинивсь:
За меч вхопивсь. Небійсь, меча злякався!
А може, пригадав, що, як почну гукати,
То люди набіжать,— мерщій у той бік
Полонув він.

Г л о с т е р

Нехай тікає!

Не заховатися йому в цім краї від погоні.
А злапають голубчика,— кінця не довго ждати!
Сьогодні, бач, сюди прибуде герцог,
Заступник наш і покровитель.
Його менням гукну я на все царство,
Що нагороду немалу той матиме від мене,
Хто приведе сюди того харцизу
Й віддасть його до теплих рук катюзі.
Тому ж, хто переховує його,— не животіти!

Е д м у н д

Як відговорював його я від заміру,
А він і слухать не хотів про те нічого,

То я почав йому тоді сваритись,
Що доведу про все кому слід знати,
Тоді він одрубав мені сердито:
«Що мислиш ти своєю головою,
Безправний на світі, байстрюче?!
Невже ти думаєш, що, дивлячись на тебе,
На добрії твої заміри та правдивість,—
Тобі усі так зразу й доймуть віри,
Як я скажу, що це брехня твоя, та й годі? ³
Хоч би в словах твоїх була святая правда,
А я її не буду признавати!
Хоч би ти показав і лист про це від мене,
То і тоді скажу, що то брехня брехнею,
Усю вину зверну я на твої заміри,
Єхиднее лукавство та пронирство!
Хіба весь світ на той час з глузду зсуне,
Осліпнуть всі й не запримітять,
Що то тобою тут керує не що інше,
Як хижая жага погріти собі руки,
Коли загину я; користь лихая,
Що заставля тебе так турбуватись
Мерщій мене звести із сього світу!»

Г л о с т е р

То не злочинець се, не виданий ніколи?!
Він хоче одректись і від листа свого,
Що проклята рука його писала?

Чутно — за коном грають в трубу.

Ти чув? Труба то сповіщає,
Що герцог вже прибув. А задля чого?
Не знаю я. Звелю заперти усі ходи,
Не утече гадюка та від мене!
Повинно — й герцог згодиться зо мною.
Окрім сього, ще розішлю повсюду
Зразки його приміт, щоб на всім царстві
Усякий зміг його признати.
Що ж до добра мого, то після мене
Не поживе його ніхто, як ти,
Мій добрий, мій єдиний сину!

Увіходять герцог Корнуельський, Регана і царедворці.

Герц[ог] Корнуельський
Що це таке, добромисливий друже?

Тільки що я прибув сюди, а вже до мене
Дійшли такі чудні, нерадісні вiстi?

Регана

Як правда то сьому, то найлихiша кара
Буде мала задля пройдисвiта такого!
Як почуваете себе, добродiю мiй любий?

Глостер

Ох государине моя! бодай вже не казати,
Як на шматки метають старе серце!

Регана

I це ваш син Едгард, хрещеник мого батька?
Вiн замишляв звести вас з свiту?

Глостер

Ох герцогине! Такий великий сором,
Що краще вже мовчать, коли покрить не можна.

Регана

Чи не злигався вiн з отим лицарством,
З тiєю зграєю, що назбирав мiй татко?

Глостер

Не знаю, государине... Й подумать страшно!

Едмунд

То правда, герцогине; я знаю, вiн поводивсь
З лицарством тим запанiбрата.

Регана

Чого ж i дивуватися його злочинству!
Певнiсiнько менi — вони його й пiдбили
На те, щоб iзвести iз свiту батька
Та захопить мерщiй добро його, а потiм
Якнайхутчiш прогайнувати купно.
Сьогоднi вiд сестри я одiбрала звiстку
Про вчинки отiї лихої зграї.
Якщо вони до мене завiтають,
То хай вертаються: мене не буде дома.

Герц [о г] Корнуельський

Й мене, Регано, теж не буде.
Я чув, Едмунде, що ти тут панотцеві
Услугував, як син, велику службу?

Едмунд

Господарю! я тільки те вчинив,
Що кожний би зробив на моім місці.

Глостер

Він сповістив про братові заміри.
Й бажаючи схопить оту звірюку,
Тільки собі доскочив, бачте, лиха:
Он гляньте, як його поранив той луципір.

Герц [о г] Корнуельський

А ви за ним послали навздогінці?

Глостер

Послав, господарю.

Герц [о г] Корнуельський

І добре, що послали.

Коли його спіймають, то він більше
Не буде дивувать людей своїм злочинством.
Даю вам, графе, мою волю
Усе, що хочете, над ним вчинити.
Тебе ж, Едмунде, наближаєм
До себе ми за твої добрі вчинки
Та за твою прихильність щиру.
Такі прихильники для нас потрібні,
Й на тебе ми складаємо надії.

Едмунд

Чи я лихий, господарю, чи добрий,
А вірою і правдою служить вам буду.

Глостер

Спасибі вам, господарю, за його!

Герц [о г] Корнуельський

Одначе ви не знаєте ще, графе,
Чого оце до вас ми завітали?

Р е г а н а

Так несподівано та ще і ніччю.
Добромисливий Глостерел зібрались
І прибули до вас ми по значному ділу:
Поради маємо у вас прохати.
І батько, і сестра нас сповістили,
Що поміж їх зчинилося розладдя.
На мир звести, здається, краще тута,
Ніж в нас, у палаці. Їх посланці
Приїхали сюди і дожидають
Від нас якнайскорішого рахунку.
Старий ви наш та добрий друже!
Забудьте на сей час про своє лихо
Й допоможіть ви нам порадою своєю,
Як найхутчіш се діло розсудити.

Г л о с т е р

Радніший я і серцем, і душею
Зробить усе для вас, ясновельможна пані.
Як дякувати вас, уже й не знаю,
За те, що ви моєї хати не минули.
Прошу ж в господу.

Усі ідуть в палац.

ПОСТАНОВА ДРУГА

Перед Глостеровим палацом. З різних боків увіходять Кент і
Освальд.

О с в а л ь д

Доброго здоров'я, пріятелю. Ви не з тутешніх?

К е н т

З тутешніх.

О с в а л ь д

Куди б нам завести коней?

К е н т

А он — у калюжу.

О с в а л ь д

Годі, пріятелю, не жартуй.

Кент

Який я тобі приятель?

Освальд

Не дуже про це шкода.

Кент

Якби ти побував у мене в ліпсберійській вівчарні, то пошкодував би, що я тобі не товариш.

Освальд

Що ж ти маєш проти мене? Я тебе зовсім не знаю.

Кент

Зате я тебе добре знаю.

Освальд

За кого ж ти мене приймаєш?

Кент

За того, що ти й є: за пройдисвіта, прониру, блюдолиза, за падлючого притворщика старця, раднішого начепити на себе зразу хоч три лагузькі каптани; за сторубльову куклу в закаляних шерстяних панчохах; за падлюку, у котрого замість печінки одні вадливі тельбухи; за гидкого сутягу; за скурвого сина, раднішого довіку видивлятися у дзеркало; за ледаря; за дармоїда; за тварюку, що несамовито рветься поживитися усяким сміттям; за ту шкуру, що, догоджаючи усяким бахурам, страшенно хоче зробитися зводником, та, на лихо собі, зостається старцем, блюдолизом, трусливим зайцем та паршивим похідцем червивої собаки; за гидкого виродка, котрого я примушу скавучати на всю пельку, якщо ти замислиш одректися хоч від одного того вчинку, що я зводжу на тебе.

Освальд

Видко, що ти непевний пройдисвіт, коли зводиш отакі брехні та вигадки на чоловіка, що ні тебе він не знає, ні ти його не знаєш.

Кент

У тебе, видно, чавун на в'язях замість голови, коли ти одмагаєшся, буцім не знаєш мене? Хіба два дні давно ми-

нуло, як я тебе з ніг звалив і побив на очах у короля? Виймай же, волоцюго, з піхов свою шаблю! Дарма, що тепер не день,— місяць світе; а при його сяєві я тебе, безбородого та трусливого поганця, на капусту скришу! Виймай, кажу, шаблю, волоцюго!

Освальд

Одчепись! Нема в мене ніякого діла до тебе.

Кент

Кажуть тобі — виймай шаблю, виродку! Я знаю — ти привіз сюди листа з жалобою на короля та й сам тягнеш руку за ту набиту пихою куклу, що нахабою встає проти царського величчя свого батька. Виймай шаблю, пройди-світе, а то я тебе оцією на шмаття посічу! Виймай же шаблю, тварюко, та обороняйся!

Освальд

Ой, рятуйте! Тут розбій! Рятуйте!

Кент

Обороняйся, трусливе падло! Стій же, гидка тварюко! Я тебе примушу обороняться! (Б'є його).

Освальд

Розбій! о, рятуйте! Тут забивають людей!

Увіходять герцог Корнуельський, Регана, Глостер,
Едмунд і слуги.

Едмунд

Що тут за гвалт? Чого ви зчепились? Розійдіться!

Кент

Чи не заманулося вам стати на його місце? Становіться — радніший буду вас забавити. Що ж, виймайте шаблюку, безусий юначе!

Глостер

Що це таке? Чого завелись? Й шаблі наголо?

Герцог Корнуельський

Якщо вам жити хочеться, то розійдіться!
Бо смерті не мине, хто перший замахнеться!
Чого змагаєтесь?

Регана

Це посланці сестрин і королевський.

Герцог Корнуельський
З-за чого ж ви зчинили бучу тут? Кажіть.

Освальд

Ваша ясновельможність, я ледве духа переводжу.

Кент

І не дивно. Бо ти напустив на себе такого цапа, що аж засапався. Труслива гидото! не мати-природа тебе народила, бо вона від тебе зрікається! а кравець, видко, зшив тебе з гидких ганчірок!

Герцог Корнуельський

Що ти за чудаст такий? Хіба кравець може чоловіка зшити?

Кент

А вже не хто інший, як кравець! Гончар або маляр, хоч би то було й через дві години, як почали навчатися своєму ремеслу, не виліпили б його отак гидко.

Герцог Корнуельський

Скажіть, із-за чого ви почали змагатися?

Освальд

Ясновельможний! цей старий дурень, що я йому життя подарував, дивлячись на його сіду бороду...

Кент

Ох ти, незаконнорождена їжице, не потрібна у букварі літеро! Якщо попустите, ваша ясновельможність, я стовчу у ступі оцього пройдисвіта і тим, що від його зостанеться, вимажу помийниці. Ти мене помилював, зглянувшись на мою сідину? Ох ти дохла трясогузко!

Герцог Корнуельський

Цить, старий гріховоднику! Ти, мужича неотесо, здається, не знаєш, де ти і що верзеш отаке?

Кент

Ні, ясновельможний, знаю. Та коли ж він мене розсердив!

Герцог Корнуельський
Чого ж ти розпалився так?

Кент

Того, що цей поганець та при боці
Шаблюку ма, а честі не кохає.
Такі пройдисвіти, що вміють скалить зуби,
Мов пацюки лихі, перегризають
Тендітні ті зв'язки між людьми,
До котрих другі й підступить бояться.
Вони всьому лихому потурають,
Що ворухнеться в серці господарським;
Радніші у вогонь підлити смальцю,
Як треба, щоб лихе спалахнуло найдужче;
А як повинно крадькома лихе вчинити,
То заходять кригою палючеє жадання.
Як птиця та — Мартин той риболов,
Свій верне ніс в той бік, де чуть поживу,
Вони ворочають лице своє до вітру,
Що їх господарям користь приносе;
Як собачня чутка, вишукують вони
Той слід, куди пани їх слідкували.
Хай тисячі страшених виразок
Та болячок лихих покриють їх обличчя!
Що, смішно вам? регочете ви з мене?
Ой гуси, гуси, не прості, а волохаті!
Якби я зуспив вас серед Сурамської долини,
То не додав би я ваги на ваше гоготання —
Лозиною загнав би вас в Кемлот, додому.

Герцог Корнуельський
Як бачу я, ти, старче, збожеволів.

Глостер

З-за чого ви погризлися, скажи ти?

Кент

З-за того, бачите, що світ не знає,
Щоб ще були такі не схожі поміж себе,
Як я й оцей гидкий пройдисвіт.

Герцог Корнуельський
За що його пройдисвітом взиваєш?
Перед тобою чим він провинився?

Кент

Вподобалась мені ця, бачте, образина!

Герцог Корнуельський
(указуючи на себе, на Едмунда та Регану)

Так, як моя? Або його? або її?

Кент

Не звик держати я, ясновельможний,
Даремно язика у роті за зубами...
По правді кажучи, то на віку своєму
Доводилось мені вбачать обличчя кращі,
Ніж ті, що майорять тепер передо мною.

Герцог Корнуельський

Як бачу я, то цей із того гурту,
Що як його за правду похвалити,
То він тоді навсправжки починає
Кородитись мужичим грубіянством.
Як бачите, він правду одну знає,
Невтайливий, влестивим бути не хоче,
Що б не було, а правду в вічі ріже!
Як правду прийме хто — користь для його,
А як не згодиться — на те він правдолюбця!
Такі пройдисвіти мені відомі:
В їх напускнім патяканиі без міри,
У їх отій невтайності огидній
Гніздо звило одно єхидство люте
Та хитрощі гидкі, далеко гидші,
Ніж в двадцяти низькопоклонних дурнів,
Що ввічливістю запобігають ласки.

Кент

То коли так, добродію, скажу я:
Немало тут вразило мене чоло
Ваше ясне, яснішеє над сонце.

Герцог Корнуельський

Що ти хочеш сказати?

Кент

Іншими словами вимовити вам свою думку, бо мої перші речі вам не вподобалися. Добродію, я знаю, що не влєсник я і що той, хто обдурював вас своєю показною невтайністю, був, мабуть, завзятий пройдисвіт, яким я,— чим хочте, за це поручуся! — сам не був і ніколи не буду, хоч би ваш гнів і примушував до сього.

Герцог Корнуельський
(до Освальда)

Ти чим його гут образив?

Освальд

Нічим, ясновельможний!

А навпаки було: недавно королеві,
Що він йому вслуговує, притьмом тут

заманулось,—

Не за вину мою, а більш по наговору
Його таки, присікаться до мене при йому.
От він собі, щоб догодити королеві,
Бо потура його усяким витребенькам,—
Надумавсь дати запомоги:
Забіг до мене ззаду та й повалив на землю.
Як опинився ж я ото у його лапах,
Тоді й почав мене усяко зобиджати:
Костить мене, насильничать якмога!
Ну, а король, побачивши, почав його хвалити.
Та похвальба його до того засліпила,
Що він і тут з мечем поліз на мене!

Кент

Послухати тільки оцю трусливую падлюку,
То буде він завзягіше Аякса!

Герцог Корнуельський
Гей, колодки несить! Нехай у їх навчиться
Чому-небудь цей шибеник та самохвал.

Кент

Старий я вже на те, щоб мене вчити.
Коли кому потрібні колодки, то не мені:
Служу я королеві й по його наказу

Прибув до вас — не по своїй охоті.
Як королевого ви посланця в колоди
Тут заб'єте, то будуть усі знати,
Як поважаєте його ви царську милость!

Герцог Корнуельський
Мершій сюди колоди! Заприсягнуся я,
Що до півдня у їх його продержу!

Регана

І тільки до півдня? аж до другої ночі,
А краще як на всю цілісінькую ніч!

Кент

За що, скажіть? Якби я був собакою
У батька вашого, то й з нею
Ви не повинні так недобре учинити.

Регана

Ти гірше будеш, ніж його собака!

Приносять колодки.

Герцог Корнуельський
Цей самохвал з тієї, видно, зграї,
Про котру нам сестра оповіщала?
Підсуньте вище колодки.

Глостер

(до герц[ога] Корнуельського)

Ясновельможний!

Прохати маю вас: ось не робіть ви сього.
Що провинився він, то хай його скарає
За це господар — наш король предобрий.
Тією ж карою, що ви призначили для його,
Одних невірників карають за крадіжку
Або за шкоди незначні якії-небудь.
Коли ж до короля та дійде чутка,
Що посланця його ви покарали
Такою карою, то дуже образиться
За це король.

Герцог Корнуельський
Про те я знаю!

Р е г а н а

Сестра ще більше має права образитись
За те, що посланця її у мене б'ють і лають!
Мерщій його саджайте у колоди!

На Кента надівають колодки.

Ходімо, герцоге!

Виходять.

Г л о с т е р

Хоча мені і шкода

Тебе, нещасного, та нічого не вдієш,—
Така вже герцогова воля. Що наказав він —
Не переч, бо гірш від того буде.
А все ж я мушу ще поклопотать за тебе.

К е н т

Не варт, добродію. Не спав я довго
Та й у дорозі добре притомився,—
Спочину трохи та й почну свистати,
Як сумно стане... Я знаю, що фортуна
До доброго не дуже-то прихильна:
Часом його рядном і мокрим вкриє!
Добраніч вам, добродію, хай буде!

Г л о с т е р

Погано герцог втяв, розсердиться король,
я знаю!

(Виходить).

К е н т

(у колодах)

Ох, добрий мій королю, ти на собі дознаєш,
Як люди із огню у полум'я скакають!

(Виймає листа з-за пазухи).

Зійди, зійди мерщій, ясне сонце!
Та присвіти мені, щоб зміг я прочитати
Цього листа. Бувають, кажуть, чуда
Над безталанними, як лихо кого вкриє.
Від неї оцей лист, від нашої Корделі.
Де переховуюся я, вона дозналась.
А вже коли вона за нас взялася заступиться,

То маю я велику надію,
Що нам кінця зосталося недовго ждати:
Болячі наші виразки вона загоє швидко.
Втомився добре я, і мої очі,
Притомлені безсонними ночами,
Зовсім злипаються. Закрийтеся ж, ясні,
Щоб не дивитись вам на цю гидку місцину,
Де ночувать прийшлося. Хай буде вам добраніч!
Сліпаю доленько! Всміхнися ти до нас
І повернись своїм щасливим боком!
(Засина).

ПОСТАНОВА ТРЕТЯ

Степ, порослий будяками та бур'яном. Увіході Едгард.

Едгард

Я чув, яку страшну вину звели на мене
І чим хотять мене скарати за неї.
Спасибі ж тут тобі, мій дуплинистий дубе,
Що ти переховав мене від їх погоні.
Немає пристані, куди б про мене не добігла
чутка,

Нема села, ні хутора такого,
В яким не стерегла б мене сторожа.
Доки зумію я вхильнутись від дозорців,
Доти і буду жнть. А щоб від їх вхильнутись,
Перевернутись треба у того заброду,
Котрого люди всі жахаються стрівати,
Котрого вбожество та гіркі злидні
З звірюкою лихою порівняли.
Обличчя все своє обмажу калом,
На спину начеплю ганчірку чорну,
На голові зіб'ю волосся в ковтун
І голим тілом буду насміхатись
Над буйними вітрами та дощами.
Я бачив тут не раз, як божевільні,
З Бедламу вирвавшись, кістляві руки
Простромлюють залізними гвіздками,
Спичками гострими себе поколять,
А голову вберуть колючим терном
Або шипшиною її обів'ють
Та й ходять так, щоб привернути

Своїми гидкими на тілі виразками,
Крикливим покликом та божевільним ревом
До себе завжди жалісливе серце
Жінок із хуторів, млинів, загонів...
Таким і я тепер отута стану —
У Тома обернусь чи в Терлігуда,
Як завжди звать себе ті юродиві.
А все ж вони хоч що-небудь такеє,
А я, Едгард, один тільки — нічого!
(Виходе).

ПОСТАНОВА ЧЕТВЕРТА

Перед Глостеровим палацом. Кент спить. Увіходять Лір, ш т у к а р
і л и ц а р.

Лі р

Се дивно, що вони поїхали із дому,
А посланця мого до мене не вернули.

Л и ц а р

Я чув, що вчора в їх і думки не було
Із дому виїздить.

К е н т

(проснувшись)

Поклон тобі низький,
Королю наш, господарю великий!

Лі р

Що це за знак? Чи не глумишся ти
Оцим позорищем?

К е н т

Ох, ні, королю.

Ш т у к а р

Го-го-го! Подивися, які на йому мулячі паволоки надіто!
Коней в'яжуть за голову, собак та ведмедів за шию, мавпу
за поперек, а людей — за ноги. Коли чоловік придався на
ноги легкий, то на їх начіпляють дерев'яні боти, що зо-
вуться колодками.

Л і р

Скажи мені, хто се осміливсь,
Не дивлячись на те, хто ти такий,
Такою карою тебе скарати?

К е н т

Обое разом: зять твій і дочка.

Л і р

Не може бути се!

К е н т

А от же сталось!

Л і р

Кажу тобі, що се не може бути!

К е н т

А от же бач, що це збулося.

Л і р

Ні, ні, не захотять вони такого!

К е н т

А бачиш сам, що захотіли.

Л і р

Заприсягну Юпітером, що ні!

К е н т

А я Юноною заприсягну, що так.

Л і р

Ні, не осмілились вони б цього зробити!
Не забажали б, не змогли, бо гірш розбою
Зневага їх була б тоді до мене!
Ось розкажи мерщій, та не хапайся,
За що й про що мойого посланця
Вони скарали карою, що злодієві личить

К е н т

Як тільки я прибув до їх у палац,
То впав навколішки і вашого листа

Мерщій до рук подав їм. Не зуспив встати
На ноги я, як другий посланець
Прибув, увесь в поту, прикритий кіптягою,
І, ледве дишучи, пробормотав привіта
Від Гонерілли до сестри і теж цидулку
Подав до рук їм. Вони взяли
Цидулку ту і зараз прочитали,
На нашого ж листа, що я раніш подав їм,
Вони ніякої уваги не звернули.
Як прочитали лист отой від Гонерілли,
То зараз слуг кликнули — і на коні!
Мені ж приказано одвіту дождати,
Як буде зайвий час у їх, а потім,
Сердито глянувши на мене, поскакали.
За ними поспішаючи, я тут стрів ізнову
Того ж таки посланного, що мусив,
Як я догадуюсь, цидулкою своєю
Листові нашому навперейми забігти.
Той посланець та був не хто другий,
Як шибеник, що так зневажив
Ваше величство отам недавно.
Не утаюсь, що від його нахрапу
Зовсім таки мій розум помутився:
Я вихопив мерщій з піхов шаблюку
Й гукнув йому, щоб став зо мною битись.
А він зчинив отут такого гвалту,
Що всі на репет той із палацу сипнули.
Тоді ваша дочка із герцогом обое
Знайшли, що я один всьому виною,
І от мені сю кару присудили.

Ш т у к а р

Видко, зима ще не минула, коли дикі гуси летять на той край.

(Співа).

В голодранця-батька
І діти сліпі,
В заможного ж дядька
Зовсім навпаки.
Фортуна — повія:
Старцеві сама
Не відчине хвіртки

До щастя й добра.
Жди ж від своїх дочок
Стільки гірких слів,
Що й за рік не злічиш,
Хоч би і хотів!

Л і р

Ой, як то боляче щипа мене за серце
Образа та лиха!.. Осядь же нижче ти,
Мое ти горенько, що підняли угору
Тебе так високо! На самім дні
Тобі повинно бути... Де тепер Регана?

К е н т

У графським палаці вона, королю.

Л і р

Тут зоставайтеся усі. Піду один я.
(Виходе).

Л и ц а р

А опріч сього ви нічим їх не образили?

К е н т

Нічим. Що воно за знак, що король прибув сюди зовсім з невеличкою жменею прислужників?

Ш т у к а р

Якби тебе забили в колоди за оце саме питання, то було б якраз упору.

К е н т

Чого ж се так, штукарю?

Ш т у к а р

Послати б тебе навчитися розуму у мурав'я! І він знає, що зимою немає роботи. Як зіб'ються з дороги та розшукують її, то всі, опріч сліпих, запобігають допомоги не тільки від очей, а й від нюху; оже з двадцяти сліпих не знайдеться ні одного такого, що скаже зразу, від кого воно так недобре несе. Кинь держатися за велике колесо, як воно котиться з гори униз, бо тільки собі в'язи звернеш. Як ро-

зумний чоловік дасть тобі кращу пораду, ніж моя — верни мені мою. Бажав би я, щоб моєї поради слухались одні дурні, бо на те дає її штукар.

Хто за гроші тільки служе,
То такий з його друзяка,
Що як вдаре непогода —
Тебе кине, мов собака, —
З нею сам ти зоставайся
І як знаєш борюкайся!
Хай розумний дає драла,
Я зостануся з тобою,
Бо дурний не обернеться
У пройдисвіта самого.
З пройдисвіта ж, кажуть люди,
Дурня ніколи не буде!

К е н т

Дурню, де ти сьому навчився?

Ш т у к а р

Та вже ж, бевзню, не в колодках сидячи!

Вертається Лір з Глостером.

Л і р

І побалакати зо мною не хочять?
Недужі, бач; втомилися з дороги,
Ніч цілую проїздивши?.. Це все
Брехня одна! Їм, видно, хочеться
Мене зневажити та одкараскатись від мене.
Зараз добудь мені від їх хоч розумнішого
відказу!

Г л о с т е р

Королю добрий мій! Ви самі знаєте,
Який палкий буває часом герцог,
Та ще до того він геть-таки упертий:
Як що сказав — то щоб було по його!

Л і р

Прокляття та чума! Розор та нагла смерть!
Що мені з того, що палкий буває герцог?
Мій вірний Глостере! Ти знаєш, що я хочу?
Бажаю з герцогом й дочкою побалакати.

Г л о с т е р

Я зараз їм казав про се, королю.

Л і р

Казав?.. А чуєш ти, що я тобі кажу?

Г л о с т е р

Господарю предобрий мій...

Л і р

Піди скажи,

Що з герцогом король балакати тут хоче;
Що любий батько до дочки прийшов,
Бажаючи із нею побалакати,
І сподівається, що зараз вона вийде...
Казав ти їм оце?.. О кров моя палюча,
Гарячєє зітхання! Ви палкі,
Як і той герцог... Скажи ж йому, палкому...
Ні, ні, постій!.. Він, може, справді хворий?
А звісно, хворому то не зрівнятися з здоровим:
Коли хвороба скрутить душу й тіло,
То чоловік тоді становиться не свій...
Не треба гніватись, а здержуватись треба.
Мені стає досадно, що моя
Палка натура заставляє
Забути те, чим одрізняється здоровий
Від хворого, і хворі витребеньки
Прийма за вчинки дужого. Прокляття!

(Побачивши Кента).

За що його посаджено в колоди? Оце
Одно мені ясує, що їх ота хвороба —
То вигадки одні та напускне притворство!
Мерщій мені його ослобоняйте!
А ти, мій Глостере, до їх піди,
Й скажи моему зятеві і його жінці,
Що хочу з ними я побачитися зараз.
Іди мені сю мить! Хай вийдуть зараз
Послухати, що буду їм казати!
Бо підведу до їх опочивальні
Я барабанщика та так в забій ударю,
Що аж на той світ залетить їх сон покійний!

Г л о с т е р

Душа моя вчува баталію немалу!
(Виходе).

Л і р

Ти, гнівом збуджене моє палюче серце,
Не кидайсь так! Хоч трохи угамуйся!

Ш т у к а р

Накажи йому, дядечку, так само, як наказувала куховарка, бгаючи в пиріг живих в'юнів. Вона лупила їх колодочкою по голові та примовляла: «Не звивайтеся, дурні, лежіть тихо». А брат оції самої куховарки так любив свого коня, що й сіно задля його мастив смальцем.

Увіходять герцог Корнуельський, Регана, Глостер і царедворці.

Л і р

Доброго ранку вам обом.

Герцог Корнуельський
І вам, королю!
Кента ослобоняють з колод.

Р е г а н а

Радніша бачить вас, королю-батьку!

Л і р

Авжеж що рада, певне — рада!
Бо якби се була брехня лукава,
То я б тобі тут заспівав такої,
Що зворухнулися б і в домовині
Кістки твоєї матері як непутящої людини!
(До Кента).

Ага! І ти позбувся своїх путів?
Гаразд. Про це ми побалакаємо трохи згодом.
Регано! Ось слухай, що скажу: сестра твоя —
гадюка!

(Б'є себе в груди).

Вона, лихая, припустила
Свою невдячність гострозубу

До мого серця і, хворе та недуже,
Клює вона, мов яструб хижий.
Ні, краще не казати про це, мовчати...
Подумай, дочко, з яким серцем!..

Р е г а н а

Ось угамуйтеся. Мені здається,
Що ви, розгнівавшись на неї, прийняли
За щось лихе її зовсім не злі заміри.

Л і р

Що таке?

Р е г а н а

Не віряться мені,
Щоб провинилася сестра так перед вами.
Що, може, косо глянула вона
На лихі вчинки вашого лицарства
І забажала їх угамувати трохи,
То й слід давно приборкати ту зграю.

Л і р

Хай буде трижди проклята вона за цей

Р е г а н а

Господарю! Ви літній чоловік,
Життя ваше до краю вже виходе.
Повинно б вам віддати себе до рук
Таких, що певне знають, що вам треба
При старих літах. На мою думку,
Найкраще б вам було не гаять часу
І зараз же вернутись до сестри,
Покайтесь, в чому ви провинились.

Л і р

Мені покайтесь, прохати опрощення?
Ну, глянь же, глянь, чи личить така річ
З уст батьківських: «Дитино моя люба!
Я провинивсь перед тобою... Я старий,
Нікчемний став і через те

(становиться навколішки)

Навколішках молю тебе, благаю,
Не залиши мене одежею, постелею, харчами!»

Регана

Ось годі, батечку. Це личить тільки штукарям.
Верніться краще до сестри.

Лір

Регано!

Не будь сьому ніколи! Вона, лиха,
На половину збавила моє лицарство,
Гірш, ніж на ворога, дивилася на мене
І наскрізь пройняла своїм гадючим язиком
Моє старе уражене серце.
Хай небо праведне, зібравши свої громи,
Розіб'є ними голову її невдячну!
Хай пошесть люта покруте її кістки
І мозок в їх отрутою напоє!

Герцог Корнуельський
Королю! сором вам... Охаменіться!

Лір

Швидкі, сліпучі блискавки! стрільніть
Прямісінько в її неситі очі!
А ти, важка та мокра паро,
Що ясне сонечко тебе здіймає
Угору високо з озер гнилих та багон,—
Здіймися й покаліч отрутою своєю
Красу її, що нею так вона
Пишається отут... Нехай її обличчя
І тіло біле гнила болячка зриє,
Прикривши зверху сірим струпом!

Регана

Боги мої! То ви й мені, королю,
Таких жадань насиплете чимало,
Якщо, бува, розсердитесь на мене?

Лір

Ні, ні за що тебе, Регано, проклинати.
Душа твоя, предобра й жаліслива,
До зла того ніколи не приткнеться.
Глянь в вічі її: могла б — ними кров ссала!
А в тебе погляд ласковий, він не пече, а гріє.

У голові твоїй не зарониться думка
Забронить мені мої забави,
На половину збавити моє лицарство
І уражать мене недобрим словом,
А на кінець всього передо мною
Засунути на міцний засів двері,
Щоб я, бач, не ввійшов бува до неї.
Ти краще, ніж вона, дитино, знаєш,
Як слід дочці поводитись із батьком;
Ти, певне, знаєш, як стеріг я
Твої літа дитячі; ти не забула,
Як треба дякувати, звичайним бути;
І з думки ти не викинеш того,
Що я тобі віддав півцарства.

Р е г а н а

Що ж буде далі, батечку-королю?
Чутно труби.

Л і р

Скажи мені, хто наказав
Слугу мого забить в колоди?

Г е р ц о г К о р н у е л ь с ь к и й
Чиї то грають труби?
Увіходе О с в а л ь д.

Р е г а н а

Сестрині.
Вона мені в листі писала,
Що не забавиться до нас прибути.
(До Освальда).

Ти сам чи з герцогинею приїхав?

Л і р

Ось той пройдисвіт, що пихи набравсь
Від ласки лютої своєї господині.
Іди з очей моїх, поганий хаме!

Г е р ц о г К о р н у е л ь с ь к и й
Чого вам хочеться?

Ліо

Регано, дочко!

Скажи мені, хто в колодки забив
Слугу мого? Ти, певний я, про це не знала...
А це... хто це такий іде сюди?

Увіходе Гонерілля.

О небо праведне! Якщо в тебе зосталась
Хоч крихта жалю до старих;
Якщо твоя святая воля
Ще прихиляється до тих людей,
Що знають, як коритись й послухатись;
Якщо зостарітись ти маєш думку,—
Прийми ти за своє моє старече лихо
І заступись за мене... Вдар ти громом
По голові оцю лиху гадюку!

(До Гонеріллі).

Невже тобі не соромно дивиться
На бороду мою сіду? Невже, Регано,
Ти подаси їй свою руку?

Гонерілля

А чом же й не подать? В чому я винна?
То не вина, про яку плещуть тут
Діди нікчемні.

Ліо

Ну да й міцна ж яка

Груднина в мене придалася!
Кажіть мені, хто посадив слугу мого в колоди?

Герцог Корнуельський

Я, я, господарю. Він так себе держав безпутно,
Що я повинний був наказ віддати
Забить його, безпутного, в колоди,
Хоча годилося б його ще перше покарати.

Ліо

То се, бач, ти скарав його? Се ти?

Регана

Зовсім заслабли ви, господарю, як бачу,
То ось, щоб знали ви, яка вам моя рада:

На половину поменшіть ви лицарство своє
Та й знову до сестри вертайтесь жити;
А потім, як бува захочете до мене,
То приїздіть. Ви бачите, що я тепер не дома,
Та й дома, батечку, не впорядковано нічого
Задля приїзду вашого.

Лір

Мершій вернутися до неї?

А лицарство зменшить на половину?
Ні, ні, не будь сьому, не будь ніколи!
Без пристановища я краще буду жити,
Піду боротися з негодою лихою,
Вовків та сов прийму у товариство
І на собі я звідаю те лихо,
Що тут впада старцям на долю!
Вернутися до неї?! Ой Галлії королю,
Що взяв собі дочку мою найменшу,
Безприданку прийняв ти за дружину,
Перед твоїм, королю, краще троном
Навколішки впаду, як старець той нікчемний,
І гіркими слізьми молити буду
Подарувать мені на прожиття злиденне
Ту дещицю малу, яку послідній джура
У тебе ма!.. Щоб я вернувсь до неї?
Та краще буде вже, як погоджуся я
Запетлюватися в неволю чи стать волом робочим
В цього її прислужника гидкого.

(Указує на Освальда).

Гонерілля

Як хочете.

Лір

Молю тебе, я, дочко,
О, не збивай мене ти з пантелику!
Не хочу більш я клопотать тебе, моя дитино,
Не буду бачитись з тобою, зустрічатись,
Прощай!.. А все ж так мені ти рідна —
Дочка моя, у твоїх жилах не вода,
А кров моя джюрить-переливає...
Та що це я кажу? Болячка ти лиха
На моїм тілі, що не по волі

Повинен я своєю признавати!
Чирик ти гнояний, роз'ятрена рана,
Бешиха огняна, що вигнала тебе горою
Кров порчена моя поверху мого тіла!
Ні, лаяти тебе не буду я, дитино,
Хай сором сам, якщо йому так заманеться.
Поб'є тебе, а я його не засилаю
На голову твою... Громовника молити не буду
Спалить тебе огненними стрілами;
Не пожаліюсь Зевсові, несхибному судді,
Що над усім живим свій правий суд він чине...
Якщо ти зможеш — оханись, поки ще час є,—
Зробися кращою... Не без притулку я зостанусь
І у Регани проживу я з сотнею свого лицарства.

Регана

Ох ні, добродію, постойте трохи.
Не сподівалась ждати вас до себе рано так
І через те не зможу вас прийняти, як повинно.
Послухайтеся сестри, бо хто не гляне
Розумнимн очима на ваші витребеньки,
То скаже, що ви зостарілись, а через це...
Та сестра краще зна, що діять треба.

Лір

І це, по-твоєму, Регано, добра рада?

Регана

А чим же, батечку, вона лиха?
Невже півсотні лицарства вам буде трохи?
Нащо їх більше мать? Мені здається,
Що й п'ятдесят багато дуже.
Однії здержки скільки треба,
А страху всякого чи мало наберешся
Від зграї отакої? Невже здається вам,
Що під оселею одною, де живе
Хазяїнів і розпорядників аж двоє,
Отака сила люду мирно уживеться?
Зовсім це трудно, тату, неможливо.

Гонерілля

Чом челядь сестрина або моя
Та й вам би разом не служила?

Регана

І справді, батечку, що так. Якби хто
Не щиро вам служив, на того б ми знайшли
управу.

Прохаю, тату, вас, бо я тепер дозналась,
Що небезпечно там, де челяді багато,—
То і прошу: якщо вам заманеться
Прибути до мене — не беріть з собою
Лицарства більш, як двадцять п'ять,
Бо коли більше візьмете, то нігде буде
Їх розмістити у мене і поневолі я
Повинна буду без пристановища зоставити вас.

Лір

А я ж усе оддав обом вам, мої дочки.

Регана

То і гаразд, що це зробили завгодя.

Лір

Останні літа берегти припоручив обом вам,
Усе добро своє довірив вам на руки,
Собі ж сто лицарів зоставив тільки всього...
А ти мені тепер, Регано, кажеш,
Щоб більше двадцяти п'яти не віз до тебе...
Адже ж ти так сказала?

Регана

І удруге

Скажу вам, тату, що більше 25
До себе я ніколи не прийму.

Лір

Таке ловись,— що найлютіші стоти
Приймають часом образ чоловічий.
Лихії люди тим себе правують,
Що є від їх другі — іще лихіші,
А це вже немала вага!

(До Гонерілі).

Вернусь до тебе,
Бо п'ятдесят удвоє більше двадцяти п'яти.
Твоя прихильність якраз буде удвоє більше від її.

Гонерілля

Слухайте, тату: нащо вам брати
Їх двадцять п'ять чи хоч би й десять або п'ять
Туди, де маєте на старість прожити
І де челядників своїх чимало є,
Де ви їх знайдете удвоє більш, чим треба
Задля послуги вам.

Лір

О, не торгуйсь з нуждою!
Найбідолашніший у світі старець, і той ма
Серед злиденного життя бідоти
Достаток свій. Дай чоловікові у черк
Всього того, без чого він не зможе обійтись.
То ти життя його тільки зрівняєш
З життям лихим лихої товаряки.
Сама ти, бач, значного роду. Якщо одежа
Тільки на те потрібна, щоб нас гріти,
То ти скажи: нащо тобі здались оті убори,
Коли вони тебе зовсім не гріють?
А щодо справжньої нужди... То — праведное небо!
Я більше ні об чім тебе тут не благаю,
Та й ждати вже мені нічого не зосталось,
Тільки одно пошли: дай силу ти мені,
Ту силу, щоб я зміг терпіти цю зневагу!
Ви, праведні боги! Ви бачите старого,
Що вік свій звікував, нікчемний став від горя,
Коли дітей моїх назброюєте ви
Стать проти мене, то хоча згляньтесь
На бідкання моє гірке і не робіть
З мене посмішища поміж людьми чужими!
Не дайте ви покірливо зігнутись
Перед образою гіркою моїх дочок!
У серцеві моему розідміть ви
Велике огнище мого страшного гніву
І слізенькам гірким — жіночій зброї —
Не дайте осрамить мої лицарські шоки!
Ох, стійте ви, відьми без жалю і без серця,
Я задля вас обох ще пригадаю
Таку страшенну помсту — мир жахнеться!
Я вам зроблю... Хоч я гаразд не знаю,
Що я зроблю, а знаю, що від того
Здригнеться світ увесь!.. Постойте трохи.

Ви, певне, тут ждете, що я заплачу?
Ні, плакати не буду я, хоч горе й точе сльози!
А все ж таки — хай серце розірветься —
Не попущу себе я до плачу!

Чутно здалека грім.

Ходім, штукарю мій, я розуму позбудусь!
(Виходе з Глостером, Кентом та штукарем).

Герцог Корнуельський
У палац ввійдемо, бо настає негода.

Регана

Та палац же малий, у йому не розмістиш
Старого із його усім лицарством.

Гонерілля

Хай сам на себе ремствує. Не захотів спокою,
То хай тепер те й пожинає,
Що тут посіяли його старечі примхи!

Регана

Його самого я з охотою прийму,
А щодо лицарів — то не впущу нікого.

Гонерілля

Так само, як і я. Куди ж пішов граф Глостер?

Герцог Корнуельський
Пішов він за старим.

Глостер вертається.

Та ось і він.

Глостер

Немає королівському гніву і кінця-краю!

Герцог Корнуельський
Куди ж він чимчикує?

Глостер

Сам не знаю.

Звелів тільки, щоб осіддали коні.

Герцог Корнуельський
То краще вже не боронить. Хай іде, куди знає!

Гонерілля
Не одговорюйте і ви його, поважний графе!

Глостер
Та як се можна? Ніч — не за горою;
Находе грім страшний, а кругом всюду
Верстов на десять і куща немає,
Щоб де-небудь сховатись від негоди.

Регана
Нехай негода та, що божевільні люди
Самі собі накликують, наукою їм стане.
Ворота на запри взять, бо його згряя
Уся як є — з непевних гайдамаків.
Дойма він віри їм і слуха наговорів,
То й підіб'ють його ті розбишаки
Ще на нове якесь безпутне діло.
Нам треба не дрімать, а стерегтися.

Герцог Корнуельський
Твоя, Регано, правда. Краще, графе,
Позамикать ворота всі. Тікаймо ж від негоди!
Виходять.

СПРАВА ТРЕТЯ

ПОСТАНОВА ПЕРША

Степ, бур'янами вкритий. Буря, грім і блискавиця. Увіходять Кент і лицар.

Кент
Хто сновига отут в таку лиху негоду?

Лицар
Той, в кого на душі не краще, чим надворі.

Кент
Я пізнаю вас. Де ж тепер король наш?

Лицар

Отам блука, лютує на негоду,
Волає до вітрів, що, буйнії, здмухнули
У море піняве навіки нашу землю
І хвилями її покрили, непутящу.
Гука чимдуж, щоб світ перемінився
Або розпавсь зовсім; рве з голови волосся,
А вітри буйнії його ту сідину
Підхоплюють і мчать не знають куди і нащо.
Недужий він, замислив насміятись
І над негодою, й над буйними вітрами.
В таку страшну ніч, коли й ведмідь з берлоги
Не вилізе, коли самого лева
Чи вовка лютого до кістки дощ пронигче,—
А він без шапки по степу ганяє
І виклика на боїще страшну негоди силу!

Кент

Хто ж при йому?

Лицар

Один тільки штукар,
Що, зуби скарячи, турбується даремно
Розвеселить його велике горе.

Кент

Добродію! Я добре знаю вас
І мушу вам сповірити цікавого чимало.
Ви знаєте, як герцог Корнуельський
На герцога Альбаню дише?
Та і Альбаня Корнуельському не вистаче
в замірах,—
Проте обоє криються і ворожнечу люту
Ховають від людей в своїм лукавім серці.
У їх, як в кожного, кого щаслива доля
Зняла угору високо, прислужників чимало
Лукавих знайдеться, як і вони самі.
Оті прислужники слугують разом
І королеві галльському; слідкуючи за нами.
Доводять по́тайно йому про все,
Тобто про те, яким немилосердям
Пашать на короля його старшої дочки,
А може, і про те, що наше оце лихо

Початок тільки є невідомого горя.
Одно нестеменно, що військо галльське
З-за моря припливло у наше царство,
Пошарпане незгодою та чварами лихими.
Утаборившись тут, воно вже захопило
Найкращі пристані і розверта до бою
Свої знамена. До вас тепер, мій пане,
Я повертаюся аж ось з якою річчю:
Якщо ймете, добродію, мені ви віри,
То годі вам тут гаятись даремно,
А поспішайте в Дувр, як тільки мога.
Там ви зустрінете такого чолов'ягу,
Що щиро вам подякує за добрі вісті
Про вчинки ті лихі, від котрих королеві
Гірчіше долиню життя тепер здається.
По правді кажучи, я сам значного роду,
Чимало вчивсь та й честі не позбувся
І вас, добродію, приймаю за такого.
От через це тепер до вас і повертаюся
З оцим проханням.

Л и ц а р

Іншим часом

Я буду ще балакати про це із вами.

К е н т

Чого ж то так? Щоб ви, бува, допевно
Дозналися, що я таке за птиця,
То ось вам гаманець. Сховайте у кишеню.
А як доведеться вам побачити Корделю,
То покажіть ви їй оцей перстеньок.
Вона повіда вам, що я таке насправжки.
Ну, та й година задалась! Ходімо
Шукати короля.

Л и ц а р

Ке вашу руку!

Не додасте нічого більш до того,
Що ви повідали мені отута?

К е н т

Зосталось небагатечко, проте воно важніше
Того, що ви дозналися. Одначе спершу треба

Нам короля нещасного десь розшукати.
Ви йдіть туди, а я — сюди. Хто перший стріне,
То звістку голосом подать повинний.

Розходяться в різні боки.

ПОСТАНОВА ДРУГА

Друга частина того ж степу. Буря не угамовується. Увіходять Лір і Штукар.

Лір

Дми, буйний вітре, дми! Казися, надривайся!
І пузирем здимай свої запалі щоки!
А ви, страшенні ливні, джерела одімкніте
Й линіть на землю так, щоб на дзвінцях бані
Відразу поховалися під вашою водою!
Швидкі ви, як думки, із сірки блискавиці —
Проводирі того страшного грому!
Трошіть на скіпки дуб'я то височенне,
Паліть вн голову мою сідую!
А ти, не маючий собі припони, гrome!
Удар і розплеши в оладок круглу землю,
Розбий оті зразки, в які свої істоти
Природа-мати вилива, і посмали навіки
Насіння те лихе, з якого виростає
Невдячність людська!

Штукар

А що, дядечку, свячена вода у сухій хаті, далєбі, що кра-
ще, ніж оцей ливень під непокритим небом? Знаєш, що, дя-
дечку? Помирився б ти з дочкамн; в таку ніч мокнути під
дощем однаково погано як розумному, так і дурневі.

Лір

Рєви мов на живіт, неугомонна бурє!
Пали огнем, січи мене дощами!
Цей ливень, грім, ця буря й блискавиця
Усе ж не те, що мої любі дочки.
Тебе я не корю, негодо, за невдячність,
Бо царством я тебе не обдаряв,
Не обзивав тебе дитиною своєю.
Для мене ти — ніщо. То і глумися ж з менє!
Аж ось стоїть перед тобою твій невільник.

Обдурений людьми, недужий старець!
А все ж полигачем лихим тебе я назову
За те, що ти з паскудними моїми дітьми
Назброялась проти цієї сідкої голови
І в боїщі нерівнім на неї назираєш
З усієї сили... Ох ти, лиха гидото!

Ш т у к а р

Розумна голова у того, хто має свою хату, де можна захистити натомлену голову. Інше діло, як

(співа)

Забандюрилось дурному собі жінку взяти,
Не маючи ані двору, ні без штанів хати;
Тільки нужі набереться з жінкою, небога...
Не одного доводилось бачити такого.
Бо хто тісний чобіт взує на босую ногу,
Замість того, щоб на серці задавити тугу,
Намуле собі мозолі, плачу набереться
І спокій свій розмінє на дурне «здається».

Немає, бач, на світі такої вродливої жінки, щоб не видивлялася у воду на свою вроду і не усміхалася сама до себе.

Увіходе К е н т.

Л і р

Ні, буду терпіти до кінця-краю й слова не пророню більше.

К е н т

Хто тута?

Ш т у к а р

Велика душа і гультай, або мудрак і дурень.

К е н т

Ви тут, господарю? Кому і до вподоби
Ніч темная, то й той не уподоба
Такої, як оця! І лютий звір здригнеться
Цього страховища й сховається в берлогу.
З того часу, як став себе я пам'ятати,
Зробився вже насправжки чоловіком,
Ніколи ще не учував такого грому,
Такого ревища страшної бурі,

Не бачив я такої блискавиці,
Такого не дощу, а ливню дощового!
Ні, чоловікові знести се не під силу,
Страшні заводи оці лихого біснування,
Негоди лютої стерпіти він не зможе.

Л і р

Нехай оті всесильнії боги,
Що грізно гуркотять тепер над нами,
Спізнають ворогів своїх і судять!
Тремти, лихий злодюго, що твою
Паскудну душу облягли навкруги
Гріхи затаєні і правий суд за їх
Ще не скарав тебе до сього часу.
Ховайся геть, полита кров'ю рўко,
І ти, зламавший присягу, брехуне,
Й ти, гріхороднику гидкий жіночий,
Що видавав себе за добродія!
Тремти, тремти ти тілом так,
Щоб кісточки усі в тобі тріщали!
Затіпайся і ти, розбійнику лукавий,
Що на словах співав, мов на органі,
А на життя другого спокушався!
Затаєні гріхи усього світу,
Розкрийте ви тепер свої затвори
І опрощення молить в судді грізногого...
За що ж мені це довелось терпіти?

К е н т

Ох лишенько! В таку страшну негоду,
А він ганя неvkритий і без шапки!
Королю любий мій! Курінь тут недалеко,
Там хоч лихе, та пристановище ми знайдем
Що вас перехова від лютої негоди.
Сховайтесь ви туди; а я тим часом
Ударюсь знов до палацу отого,
Де зачинилися немилосердні люди,
Що мають серце менше жалісливе,
Ніж камінь той, з якого змурували
Той палац. Недавно я, королю,
Як вас відшукував, туди вже стукавсь,
Та не достукався тоді ані до чого.
Піду я знов туди, і що б не сталось,

А дати вам, королю, захист
Примушу я людей немилосердних.

Лір

Думки мої, мов клоччя, позбивались.
Ходімо, пахоля. Як ти себе вчуваєш?
Що, змерз? Йі мої цокочуть зуби!
Де ж твій курінь, скажи мені, друзяко?
Ти знаєш, що иужда — предобра паніматка:
І казна-що, а видає путящим...
Де ж той курінь? Нещасний мій штукарю!
У мене серденько боліє і за тебе!

Ш т у к а р

(співа)

На все треба лаштуватись,
Щоб в змаганні не дрімать,
З новим лихом помириться
І терпляче щастя ждять.

Лір

Правда твоя, дитино. Веди ж мене до куреня. (Виходе з Кентом).

Ш т у к а р

Гарна нічка, якраз задля того, щоб прохолоджувати тих повій, що по улицах никають. Одначе раніше, ніж я піду, трохи попророкую.

Коли до дому божого ти на словах тільки почнеш
вчащати,
Коли шинкар почне в горілку воду доливати,
Кравець почне учить шляхетство шити,
А суд не нехристів, а блудників палити;
Коли суддя почне в суді всіх правувати,
То той, хто позичав,— не буде віддавати,—
Коли брехня почне гулять по світу всюди;
Злодюг поміж людьми коли вже більш не буде;
Здирщик соромлячись почне бариш лічити,
Повії й зводниці почнуть до церкви учащати,—
Тоді в моім краї таке настане —
Жахатися його почнуть усі миряни,
Йі хто доживе до того, буде знати,
Що не ногами по землі повинно походжати.

Про все оце колись повіда Мерлін, бо я живу раніше, ніж він народився. (Виходе).

ПОСТАНОВА ТРЕТЯ

Горниця у палаці Глостера. Увійходять Глостер і Едмунд.

Г л о с т е р

Як хочеш знати, Едмунде,— не по душі мені таке люте немилосердя. Коли я почав прохати їх, щоб не забороняли мені захистити від негоди безталанного короля, то вони одказали мені, що я тепер не маю права порядкувати у своєму дворі. Страхають, що довіку будуть гніватись на мене; заборонили мені про його й згадувати, а не то що за його прохати або йому допомагати.

Е д м у н д

Дивно! зовсім не по-людському!

Г л о с т е р

Слухай, та тільки не хвались нікому. Поміж герцогами почалась ворожнеча; є дещо й того гірше. Учора вночі одібрав я листа... Про це небезпечно й казати; через те я меридій сховав його у своїй кімнаті... За те, що вони образили отак короля, їм люто віддячиться... Уже частина галльського війська переїхала через море. Нам повинно стати за короля. Я розшукаю його і допоможу йому. Іди заговори герцога, щоб він бува не помітив, що мене тут немає. Якщо про мене спита, скажи, що я недужий і лежу в постелі. Хоч би мені за це довелось і життя позбутися,— як вони сварились,— оже я все-таки не кину без заемоги свого старого господаря. Незабаром доведеться нам побачити багато дечого дивного. Через це і прошу тебе, Едмунде, остерігайся! (Виходе).

Е д м у н д

Закажуй ти мені когось остерігаться!
А я тепер до герцога прямісінько піду
Та й розкажу йому про всі твої заміри
І про листа того, що ти його ховаєш,—
Вслужу йому на сей раз вірну службу!
Я певний, що мені за це достанеться все те,
Що доведеться батькові отут втеряти.

Це буде вже найменша нагорода,
Яку повинно одібрати за вірну службу.
Пускайсь, старий, на дно, молодшій зірне вгору!

ПОСТАНОВА ЧЕТВЕРТА

Частина дикого степу; на йому курінь. Увійходять Лір, Кент і
штукар.

Кент

Аж ось курінь. Сховайтесь в йому, королю,
Бо в таку ніч та під непокритим небом
Не личить швендяти.

Лір

Геть, відчепись від мене!

Кент

Королю мій! Прохаю вас, сховайтесь!

Лір

Здається, хочеш ти на шмаття розірвати
Моє старе поточенеє серце?

Кент

Мерщій своє я дам пошматувати!
Сховайтесь, предобрий мій королю.

Лір

Невже ти думаєш, що ця лихая буря,
Що зуб від неї не налуче зуба,—
Велике горенько? Для тебе, може, й горе...
Оже тому, кого мотає гірше лихо,
Й за ухом не свербить оця мала негода!
Ведмедя стрінувши, даси ти, певне, драла!
А от, небійсь, якби перед собою
Ти розлютоване побачив море,
То в саму пашу звірові лихому
Ускочив би, аби куди сховатись!
Коли душа спокійная, то тіло — навпаки:
Воно тоді стає і геть-то сторожкє.
Та буря, що реве тепер в душі у мене,
Глушить у її усе, та тільки не заглушить
Того, що тут так рветься і боліє!..

(Указує на груди).

Ох ти, лиха дитяча невдячність!
Хіба ти не скидаєшся на ті сліпі зуби,
Що рвуку ту, що добува їм хліба,
Вони, не розбираючи, гризуть, кусають?
Я хочу кари лютої! відплати хочу!..
Не буду більше плакати... В таку ніч
Без пристановища примусити блукати?..
Ви, ливні неба чорного! На мене виливайте
Усі свої потьоки, водоливні!
Я витерплю усе, хоч і в таку ніч,
Як ся — страшна!.. Регано, Гонерілле!
В таку ніч... сідого батька,
Що, вас кохаючи, усе віддав вам?..
Не буду згадувать про це, бо розуму позбудусь...
Мершій це треба обминати... Буде!

К е н т

Сховайтеся в курінь, королю добрий!

Л і р

Сховайся краще сам у той курінь, дружеко,
Шукай собі в йому, як хочеш, відпочинку.
Лиха негода ця мене тільки одведе
Від того лишенька, що моє серце крає.
А може, заховатися?

(До штукаря).

Іди ти перший,
Мое ти пахоля, старців нікчемних джуро!
Рушай, кажу... Я спершу помолюся,
А потім вже приляжу відпочити.

Ш т у к а р увіходе в курінь.

О, хто б ви не були, нещасні ланці,
Під сю лиху негоду вкриті дрантям
Та злиднями тими, що в кожну дірку
Одежі вашої лихої визирають,
Немов у вікна ті чи у розкриті двері,—
Хто захистить тепер вас, обігріє
В таку страшенну ніч, під сю негоду?
Не думав я про це раніш ніколи!
Учися ж ти тепер, пихо багата,
Дознайся на собі про те, що почуває
Бідота на світі, що їй доводиться терпіти...

Тоді ти їй даси усе, що лишне маєш,
Примусиш правду полюбить і саме небо!

Е д г а р д
(у курені)

Півтора сажня! Півтора сажня! Нещасний Том!
Штукар вибігає з куреня.

Ш т у к а р

Не йди туди, дядечку, не йди! Там нечиста сила... Ой,
рятуйте, рятуйте!

К е н т

Дай мені руку. Що там таке?

Ш т у к а р

Нечиста сила, кажу вам, нечиста сила! Вона завіряє,
буцім зовуть її Томом.

К е н т

Хто там гарчить в соломі? Ну, виходь!

Виходе Е д г а р д, одітий, як навіжений.

Е д г а р д

Тікайте відсіля! За мною женеться нечиста сила!..
Крізь колючі тернові гілки віє холодний вітер... Бррр! Іди
відігріватися на холодну постелю.

Л і р

Скажи мені, що довело тебе до сього?

Чи не віддав, бува, всього ти дочкам?

Е д г а р д

Подайте що-небудь нещасному Томові. Нечиста сила
гоне його через огнище і полум'я, примушує перепливати
річки й чорторії, волоче по багнюках та трясовинах; вона
наклада йому ножів під подушку, личаних верьвовок на те
місце, де стоїть у церкві; підсипала йому в щербу отрути;
наслала гордоші в його серце; присилувала його верхи на
гнідому коні переїжджати містки в півчетверті завширшки;
заказала ганятися за своєю тінню. Хай допоможе тобі не-
бо знайти в доброму здоров'ї усі п'ять сил душі. Бідному

Томові холодно!.. Ой, ду-ду, ду-ду, ду-ду! Хай боги захи-
стять тебе від вітру, від надхання лихих зірок, від знахур-
ських чарів!.. Подайте що-небудь бідному Томові! Його,
нешасного, мотає нечиста сила! Знайте: я її можу спійма-
ти... Ось тут... і ось тут... і знову: ось тут!

Грім невгаває.

Лі р

Невже то довели тебе до сього дочки?
Ти все віддав їм? Все? кажи!
І нічогісінько не приберіг для себе?

Ш т у к а р

Хіба не бач: він для себе приберіг ганчірку, щоб нам
на його голого не було соромно дивитися.

Лі р

Коли то так, то хай лихая пошесть,
Що піднімається з землі туманом
Й розноситься вітрами по всім світу
На кару лютуу усяким лиходіям,—
Нехай вона поб'є твоїх недобрих дочок!

К е н т

У його немає, королю, дочок.

Лі р

Мабуть, тобі, підбрехачу, та забажалось смерті!
Хто, як не дочки злючії, його б довів до сього?
Тепер такий, як видно, світ настав вже,
Щоб дітьми рідними одурений тут батько
Не почував ніякого жалю до себе!
Катюзі — й смерть така: на те він народив
На білий світ таке гадюче кодро!

Е д г а р д

Сидів півень на півнячій горі!.. Ку-куруку-у-у!

Ш т у к а р

Від цієї холодної ночі усі, здається, подуриємо або по-
казимосья.

Едгард

Стережися нечистої сили, послухайся батька та матері, держися слова, не клепай язиком казна-чого, не лабузнись до законної жінки твого приятеля, не ряди своєї полюбовниці в пишні убори... Томові холодно.

Лір

Чим ти був раніше сього?

Едгард

Жіночим полигачем, що пишається своїм розумом та серцем. Я завивав волосся у кучері, чіплав рукавиці на бріль, догоджав ненаситній похоті своєї полюбовниці, учняв з нею темні гріхи; закликався кожним своїм словом, байдуже про те, щоб його держатися, а навпаки — необачливо ламав його перед праведним небом. Лягав спати я, думаючи, як би його запобігти жіночої ласки, а вставав, щоб мерщій тієї ласки добути. Любив випити — і геть-то, у кості — тільки ждав пропуску, а полюбовниць мав більше, чим жінок у справжнього турка. Серце у мене було зрадливе, вухо — жадливе, рука — кривава; лінивий я був, як свиня, лукавий — як лисиця, ненажерливий — як вовк, а злючий — як собака або лев тоді, як вони обороняють свою здобич... Стережися, щоб рипучі черевички та шальові шовки не віддали твого бідного серця жінці у неволю, не давай волі своїм ногам переступати поріг того захисту, де проживають повії; держи свої руки геть від жіночих спідниць, а перо не наближай до записних книжок здирщиків, тоді тобі нічого страшитися нечистої сили!.. А все ж, бач, холодний вітер не перестає віяти крізь колюче гілля глоду. А віє він як? У-у-у... Оже ти, дельфіне, мій сину, не забороняй йому. Хай собі дме, хай собі лютує!

Буря невгаває.

Лір

Краще б тобі було лежать у домовині,
Ніж голе тіло підставлять під сю негоду!
Невже се чоловік? Ось гляньте ви на його,
В чому і перед ким він тут провинився?
Не крав у черв'яка його тонкого шовку,
Не стриг з овець він вовну задля себе

І хутра теплого не одбирав від звіра...
Він нас примушує за себе червоніти.
Гей, приятелю мій! Зостанься ж ти навіки
Тим самим, чим тебе матуся породила,—
Одежею нескрашеним на світі чоловіком,
На двох ногах звірятчком нещасним!
Геть з мене все чуже! Робіть і ви так само!
(Рве на собі одежу).

Ш т у к а р

Оханися, дядечку, що це ти затіяв? Навіщо його роздягатися, коли плавати тут нігде? Якби тепер серед сього степу показався хоч невеличкий огник, то він би був тим, чим бува серце у грудях старого бажура. Воно тепле, наче жарина, тоді як усе тіло у його холодне, немов крига... О-о, гляньте: ось до нас наближається прибулдий огник.

Е д г а р д

Це нечиста сила, що зоветься Флібертіджебет. Йому наказано гукати, щоб гасили світло, та нищпорити по землі, поки перші півні не заспівають. Він насилає на людей більма, скошує очі, приставля заячу губу, шкодить пашні, підмішуючи туди ріжків, і, знай, тільки турбується про те, щоб найбільш усього досаждати усьому живому на землі.

Тричі святий Ілько по долині походжував,
Тричі злих відьом із долин випроваджував;
Тричі світ та людей берегти їм наказував
Й своїм словом святим всім чортам не понаджував.
Геть же, відьмо, мершій звідсіля утікай!

К е н т

Як ся маєте, господарю?

Увіходе Глостер з ліхтарем.

Л і р

Хто це?

К е н т

Ти хто такий? Кого тобі треба?

Г л о с т е р

Самі ви хто такі? Як вас зовуть?

Е д г а р д

Я бідний Том. Годуюсь я жабами, головоастиками, ящірками земляними й водяними, а як нечиста сила у мені розходиться, то заправля страву коров'ячим кіз'яком; їм я старих пацюків та потоплених собак. П'ю зелену воду з калюжі; мене ганяють батогом від однієї десятини до другої; забивають в колодки, б'ють, саджають у темницю, а раніше у мене було три одежини, шість сорочок, щоб ними прикрити голе тіло; кінь під верх, а з лівого боку шаб-люка, щоб нею рубатися.

Незабаром сім літ, уже сьомий минається.
Як отак бідний Том тут щодня наїдається.

Ой, перестань мене катувати, утихомирся. Смолькине, угамуйся, мій мучителю!

Г л о с т е р

І ви, королю, не знайшли задля себе кращих, ніж оце, людей?

Е д г а р д

Нечистий дух теж юнака. Зовуть його Модом, а то ще й Махом.

Г л о с т е р

Які тепер літа лихі настали,
Що діти ріднії проти батьків ідуть!

Е д г а р д

Бідний Том змерз.

Г л о с т е р

Королю любий мій! Ходім до мене.
Не маю більше сили я коритись вашим дочкам.
Хоч і наказано мені заперти перед вами
Ворота дворища мого і вас віддати
Оцій лихий негоді на поталу,
Та сили не стає коритися тому наказу!
Гаразд, що довелось мені вас розшукати,
Ходімо ж, де вас жде тепло і страва.

Лір

Пожди; дай мені сперше побалакать
Із мудраком оцим.

(До Едгарда).

Скажи мені,
Звідкіль береться грім?

Кент

Королю любий!
Ви згляньтеся на щирії запросини його —
Ідіть до його.

Лір

Гаразд, піду. Не клопочися.
Я спершу розпитаюся цього ученого фіванця.
Скажи мені, чому навчався ти?

Едгард

Як злого духа стерегтись; гадюк вбивати.

Лір

А пошептатись на ушко з тобою можна?

Кент

(до Глостера)

Добродію! просіть його ще раз до себе.
Ви бачите, куди він заїжджає?

Глостер

Заїхав кожний би туди на його місці!
Хіба не очевидячки бажають йому смерті дочки?
Ох, несподівано тепер згадаєш Кента!
Де то скитається предобра та людина?
Він ще тоді пророкував про все це.
Ти кажеш, буцім наш король кудись-то заїжджає?
А я тобі скажу, що й сам туди простую.
Був син у мене, про його і згадувати страшно,
Недавно то було... ох, як недавно,
Як намірявся він мене із світа зжити!
А я його кохав, мій друже, так нестямно.
Чи другий був на світі такий батько,

Щоб сина так кохав, як я свого гультяя?
Признаюся тобі; від того лиха-горя
Вся голова моя пішла шкереберть!

Буря лютує.

А ніч яка страшна! Ходім мерщій, королю.

Лі р

Простіть, добродію.

(до Едгарда)

Мудраче, філософе!

Ти не цурайся нас, верни за нами.

Е д г а р д

Том змерз.

Г л о с т е р

В курінь мерщій тікай та й грійся там.

Лі р

Ходімо ж всі туди!

К е н т

Нам в інший бік

Повинно завертатъ, королю наш предобрій!

Лі р

Не згоден я на це. Я з мудраком своїм
Не маю думки розлучатъся.

К е н т

(Глостерові)

Добродію! Ви не перечте королеві,
Хай візьме він того нещасного з собою.

Г л о с т е р

Про мене, хай бере.

К е н т

(до Едгарда)

Ходімо з нами.

Лі р

Верни до нас, афінський ти мудрачел

Г л о с т е р

Та здержуйся базікати. Тут треба іти мовчки.

Е д г а р д

А до тії страшенної башти під'їхав Рауленд та як скрикну: «Гай, гой! Геть мерщій звідсіля! Тут несе британською кров'ю!»

Виходять.

ПОСТАНОВА П'ЯТА

Горниця у Глостеровому палаці. Увійходять герцог Корнуельський і Едмунд.

Г е р ц о г К о р н у е л ь с ь к и й

Я не виїду звідси, аж поки не помщуся.

Е д м у н д

Одного я боюся, герцого: чого доброго, мене почнуть докоряти за те, що я не слухаюся свого серця, а слухаюся розуму та честі, що мені велять служити вірою і правдою, хоч би прийшлося і проти рідних іти.

Г е р ц о г К о р н у е л ь с ь к и й

Тепер я дознався, що не від злого тільки серця твій брат намірявся звести з світа батька. Твій батько завжди був гидким чоловіком, через те і твій брат замишляв на його.

Е д м у н д

Ох гірка моя доле! Я повинний каятися в тім, що служу правді, стаю за неї. Ось той лист, про який він хвалився. Оцей лист ясно доведе, що батько не тільки прихиляється до Галлії, а вже завів з нею і змовини. Ой боги, боги! яке б було щастя, якби не було на світі проклятої зради або хоч би не мені довелось виводити її на чисту воду!

Г е р ц о г К о р н у е л ь с ь к и й

Ходімо до герцогині.

Е д м у н д

Коли все те, що отут списано, та правда, то не обберемося ми клопоту!

Г е р ц о г К о р н у е л ь с ь к и й

Чи правда то, чи брехня, а ти за це одібрав титулу графа Глостера. Розшукай батька, щоб ми його мусили зразу притягти до суду.

Е д м у н д
(про себе)

Якщо я його запобіжу у той час, коли він упадає біля короля, то це ще більшу збудить неймовірність до його. (Голосно). Ох, як мені не важко змагатися з коханням до батька, оже я все-таки буду вірний до послуги вам.

Г е р ц о г К о р н у е л ь с ь к и й

Вірю тобі, і ти незабаром на собі дознаєшся, що я своєю любовою стану тобі за батька.

Виходять.

ПОСТАНОВА ШОСТА

Горниця в пристройці до Глостерового палацу. Увійходять Глостер, Лір, Кент, штукар і Едгард.

Г л о с т е р

Вибачте за це; а все ж тута краще, ніж під непокритим небом. Горенько, що не моя тут воля, а все ж я поклопочу, щоб вам було ще краще.

К е н т

Від його колишньогось розуму зосталась одна тільки нетерплячість. Хай вам віддячать боги за ваше добре серце.

Глостер виходе.

Е д г а р д

Луципір кличе мене і завіряє, буцім Нерон удив рибу в чорному озері. Моліться, безвинні люди, та остерігайтеся нечистої сили.

Ш т у к а р
(Лірові)

Дядечку, зроби мені милість, скажи, хто такий божевільний — пан чи мужик?

Л і р

Король! король!

Ш т у к а р

А по-моєму, ні: той мужик, що має сина пана. Бо хто ж, окрім божевільного, попусте, щоб його син виліз раніше, ніж він, у пани, як от попуски оце отой чолов'яга?

Лір

Хай тисяча ворогів злючих, як гадюки, кинуться на їх і наскрізь простромлять їм груди розпеченими на огнищі списами!

Едгард

Нечиста сила кусає мене за спину.

Штукар

Божевільний той, хто дума, що вовка можна до двору прилучити, що коняка завжди буде здорова, що можна вірити парубочому кохання або божбі повіі.

Лір

Знайшов ярміс! До суду їх я кличу!

(До Едгарда)

Сідай за старшого, найрозумніший з суддів.

(Штукареві).

А ти, мудрак, що всі закони добре знаєш,
Сідай сюди.

Штукар сіда.

До суду йдіть, лисиці!

Едгард

Дивіться, як вона стоїть й посвічує очима!
Невже ж то ви знамірились, добродійко моя,
У суддів розпалить їх грішні заміри?

(Співа)

Чом ти, Лизько, та до мене не пливеш?

Штукар

(перехоплює)

В човні дірка — води в його набереш.
Сором Лизці признатися, від чого
Не допливе до товариша свого.

Едгард

От знову нечиста сила муче бідного Тома солов'ячим посвистом. Хопденс репетує, щоб у Томовому животі опинилося зразу два білих оселедці. Не каркай, чорний вороне! Чим мені тебе задовольнити?

Кент

Королю! чого ви стоїте, неначе скаменілий?
Приляжте краще на ліжко та відпочиньте.

Лір

Не клопочись. Раніш від всього подивляюсь я,
Як будуть їх судить. Уводьте свідків.

(Едгардові).

Займай же посаг ти, суддя порядний!

(Штукарєві).

А ти, підсудку, сядь сюди — з ним рядом.

(Кентові).

Та й ти не стій, бо й ти судити будеш.

Едгард

Будемо судити по правді.

(Сніва).

Спиш ти чи дрімаєш, молодий чабає?

Уже твої вівці чуже жито гають!

Невелика шкода: тільки візьму пугу —

Зразу вся отара поверне до лугу!

Тпру-туть, сірий котє!

Лір

Ви перше всього кличте Гонеріллю.

Перед поважною я радою запрягну,

Що вигнала вона із хати стусанами

Бідагу короля, свого батька.

Штукар

Наближайтеся сюди, паніматко. Вас зовуть Гонеріллею?

Лір

Не варто їй зрєктися свого мення.

Штукар

Ох, вибачте мені, добродійко, я спершу вас прийняв за складний стілець.

Лі р

Аж ось і друга. Її похмурий погляд
Показує, з якого воску в неї серце.
Під арешт взяти їх! Рушницю ке сюди!
Шаблюку! світло засвітить! Ви зрадили мене,
Судді підкупні! Нащо ви попустили,
Щоб не покарані вони звідсюди вийшли?

Е д г а р д
(про себе)

Хай зглянуться боги на тебе, бідний старче,
І добрий розум при тобі зоставлять.

К е н т

Ох горенько! Згадайте, мій королю,
Скільки разів ви перше вихвалялись,
Що ви не дійдете ніколи до того,
Щоб силу витратить й обра́зи не стерпіти?
Де ж силу ви свою тепер поділи?

Е д г а р д
(про себе)

Не мушу сліз я здержати; під горло підступають,
Як гляну я на його; ще, чого доброго, вони
Мене тут видадуть, покажуть, хто я.

Лі р

Дивіться, скільки цуценят? Цілісінькая згряя!
І Білка, й Рябка, й Любка! і всі, всі гавкають на
мене!

Е д г а р д

Том кине їм свою голову, то вони й розбіжаться. Зник-
ніть, йорепудові!

Чи біла, чи чорна у тебе мордяка,
Чи зуби у тебе гостріші гадючих,
Чи горда вівчарська ти будеш собака,
Чи яка приبلуда з-під різниць вонючих;
Чи хвіст в тебе куций, а чи волочеться,—
Про мене байдуже! Бо як я погляну —
Стрілою від мене, завивши, помчишся
І більше ніколи не вернешся знову.

Ой ду-ду, ду-ду, ду-ду! Ходімо на досвітки та на ярмарки у великі городи... Бідний Томе! В твоєму роті ані росяночки.

Лі р

Хай розпанахають Реганіні груди і довідаються, чим її серце налите. Хай дознаються, від чого врода робить інше серце таким лютим та немилосердним.

(Едгардові)

Тебе, приятелю, я приймаю у свою сотню; одно тільки — одежа у тебе не до шмиги. Чого доброго, ти скажеш, що це ти одівся так, як перси одягаються, оже все ж краще нарядитися в інше.

К е н т

А тепереньки, мій добрий королю, приляжте отута та спочиньте.

Лі р

(лягає)

Не заводьте тільки гармидеру. Опустіте запони на вікнах. Отак, так! Я завтра ранком повечеряю.

Ш т у к а р

А я опівдні ляжу спати.

Увіходе Г л о с т е р.

Г л о с т е р

Ти, приятелю, тут? А де ж король наш?

К е н т

Він тут, добродію. Не руште ви його, Бо він зовсім із глузду зсунувсь.

Г л о с т е р

Спасай його мерщій, мій добрий друже!
Бери на руки та спасай, бо я підслухав,
Що на життя його тут замишляють.
Зо мною нари є; ложи на їх і якомога
До Дувру мчи, де жде тебе привіт
Й заступників могучих де ти знайдеш.
Мерщій, кажу, неси відсіль ти короля,

Бо як опізнитися хоча на півгодину,
То попрощайся з життям його й своїм
І інших всіх, хто королеві служе.
Бери ж його й слідкуй мерщій за мною.
Я поводитарів для вас наготував.

Кент

(дивлячись на Ліра)

А неміч, бач, взяла-таки своє:
Як міцно він заснув. Хай сон підбадьорить тебе
Та заспокое голову твою недужу!
На добру путь її навряд чи вже поверне,
Хіба щаслива доля допоможе.

(До штукаря)

Ну, штукарю,
Допоможи нести господаря свого, бо не годиться
Тобі від його відставати.

Глостер

Не забаряйтеся! Мерщій рушайте!
Глостер виходе, а за ним Кент з штукарем несуть Ліра.

Едгард

Як бачиш, що другі, куди від тебе кращі,
Страждають, як і ти, то й лишенько своє
Здається не таким гірким. Самотньому

стражданню

Геть шкодять так думки про щастя,
А той, хто ма товариша в нещасті,
Душею злегка горенько усяке переможе.
Те лихо, що мене так гнуло та гнітило,
Зовсім ущухило, як довелось побачить.
Що з королем воно отут зробило!..
У його серце батькове на стократ крає,
Та й в мене синове роз'ятрило немало!..
Сховайся ж, Томе, на сей час і знову появився
На білий світ тоді, як добрим людям
Відома стане та брехня, що пущено про тебе,
Й перед очима їх ти мусиш оправдитись.
Хай скоїться що вгодно у сю ніч,
Аби-то довелось спасти нам короля.

(Виходе).

ПОСТАНОВА СЬОМА

Кімната в Глостеровому палаці. Увіходять герцог Корнуельський, Регана, Гонерілля, Едмунд і царедворці.

Герцог Корнуельський

Мерщій їдьте до свого чоловіка, герцогине, покажіть йому оцього листа і повідайте йому, що галльське військо перепливило через море і втаборилося у нас. Розшукати зрадника Глостера!

Декілька чоловіка з царедворців виходе.

Регана

Повісити його зараз!

Гонерілля

Видавити йому очі!

Герцог Корнуельський

Як розправитися з ним — моє діло. Ти, Едмунде, проведеш додому нашу сестру. Тобі не варт дивитися на ту кару, яку ми повинні будемо наложити на твого лукавого батька.

(До Гонерілі)

Порайте герцогові якомога швидше подати гасло до зброї. Те саме зробимо й ми. Наші розумні посланці не забарять нас звістками. Прощавайте, любя сестро; щасливої дороги і вам, графе Глостеру.

Увіходе Освальд.

Ну, що? Де король?

Освальд

Вже збув його граф Глостер відсіля...
Ті тридцять п'ять чи тридцять шість лицарів,
Що всюду короля свого шукали,
Якраз зустрілися у брами замкової
З тими, що короля несли на нарах,
І прилучилися до гурту, а за ними
Декілька графа Глостера прислужників устряло.
І всі мерщій помчалися до Дувру,
Де, хвастались, знайшли собі заступників могутих.

Герцог Корнуельський

Звели давати коней герцогині.

Гонерілля

Здорові будьте, герцогу! До зобачення, сестро!

Герцог Корнуельський

Прощай, Едмунде.

Гонерілля, Едмунд і Освальд виходять.

Сю мить мені знайти

Старого зрадника, що Глостером зоветься!

Скрутить йому, як злодієві, руки

І привести сюди.

Декілька царедворців виходе.

Хоча без суду

Не маєм права ми скарати його смертю,

Та ми і без суда розправимось з ним.

Може, хто-небудь нас за гнів наш і осуде,

Оже спинить його ніхто уже не зможе.

Хто там? Сам зрадник? Ведіть його сюди!

Слуги уводять Глостера.

Регана

Це він! це він! Невдячна лисиця!

Герцог Корнуельський

Скрутить йому міцніш сухі його, мов батоги ті,
руки!

Глостер

Що це за знак? Господаря та гості в'яжуть?

За хліб та сіль одплата се? Охаменіться!

Герцог Корнуельський

Назад скрутить йому ви руки!

Регана

Та міцніше!

Ох зраднику гидкий!

Слуги в'яжуть Глостерові руки.

Глостер

Не зрадник я,

А ти без серця і жаю людина!

Герцог Корнуельський
Міцніше прикрутіть його он до того стільця!
Юдо-предателю! догадуєшся, за що?

Слуги прив'язують Глостера; Регана врива з його бороди жмут волосся.

Г л о с т е р

Заприсягнуть богами усіма,
Що личить рвати бороду мою сідую
Тільки тому, хто хиже серце має.

Р е г а н а

І біла борода тебе не захистила
Від зради клятої?

Г л о с т е р

Немилосердна жінко!
Волосся, що ти рвеш із бороди моєї,
Перед людьми посвідчить проти тебе!
В своїй господі — я один господар,
І не пристало вам здіймать на мене руки
За хліб, за сіль мою. Чого вам треба?

Герцог Корнуельський
Який до тебе лист дійшов із Галлії недавно?

Р е г а н а

Та не затаюйся... Ми знаємо про все!

Герцог Корнуельський

Які у тебе зговори з тим військом, що недавно
Досталося сюди?

Р е г а н а

Де короля подів ти?
До кого божевільного ти одіслав? Кажи!

Г л о с т е р

В тому листі, що одібрав недавно я,
Були ісписані думки такого чоловіка,
Що він себе до ворогів не прилучав.

Герцог Корнуельський
Хвостом вертиш?

Регана

Та брешеш, як собака!

Герцог Корнуельський
Куди ти короля подів?

Глостер

Одправив в Дувер.

Регана

Навіщо в Дувер той? І як ти смів,
Хіба забув наказ наш, тобі даний?

Герцог Корнуельський
Постій, хай спершу він одкаже,
Навіщо в Дувер короля одправив?

Глостер

Задля позорища прив'язаний до стовпу,
Терпіти мушу я від вас оцю наругу!

Регана

Навіщо одіслав його ти в Дувер?

Глостер

На те, щоб не дивитися, як ти почнеш,
Немилосердная, його старечі очі
Своїми кігтями із лоба видирати
Або сестра твоя його царське тіло
Кликами шматувать почне без жалю!
В негоду ту лиху, під той страшенний ливень
Його ви по степу примусили блукати,
Зоставили без захисту в таку ніч,
Коли, здається, пінявое море
Піднятися хотіло аж до неба
І невеличкої зорі світ потьмарити,
А від його царських старечих сліз
Ночні страховища здавались ще страшніші.
Якби в таку ніч голоднії вовки

Почали вить під ворітьми твоїми,
Ти жаль свій і на їх повинна б обернути!
Здається, дивлячись на муки ті лихі,
Що батькові твому прийшлося терпіти,
Розм'якло б серце й кам'яне,
Та тільки не твоє, лихе та люте!
Пожди, не бришкай! Я ще доживу,
Ще сподіваюся таки побачить,
Як люта помста покарає
Таких людей, як ви з сестрою!

Герцог Корнуельський

Даремними себе думками дуриш,
Не попушу, щоб довелось тобі те бачить!
Придержте лиш його міцніше,
Я острогою виколю у його око.

(Виколює йому одно око).

Глостер

Хто сподівається старечих літ дожити,
Допоможіть тепер мені чим-небудь!
Боги мої! Які вони звірюки!

Регана

Над невидючим оком видючеє сміятись буде.
Виколи йому й те!

Герцог Корнуельський

А що, побачиш помсту?

Слуга

Охаменіться, герцого! Я з малих літ служив вам,
І не траплялося мені ніколи ще
Так вірно услужить, як варт тепер служити,
Нагадуючи вам опам'ятатися.

Регана

А що, собако!

Слуга

Якби на підборідді в вас та борода була,
Я вирвав би її до волосини!
Чого вам треба?

Герцог кидається на його з мечем.

Герцог Корнуельський

Аж ось чого, невіро!

Слуга

(вихоплюючи собі меч)

Як так, то жни тепер, що сам посіяв!

(Коле герцога)

Регана

(до другого слуги)

Давай свого меча!

(Вирила меча у слуги і, заходячи першому слугі ззаду, вгороджує йому меча в спину).

Коли гидка лагуза

Осмілилась на герцога підняти руку!

Слуга

Ох, смерть моя! Ви, графе, бачите

Одним ще оком,— подивіться.

Яка окошиться на їх ще кара!

(Умирає).

Герцог Корнуельський

Щоб не побачив він, про те ми потурбуємось...

(Вирилає йому й друге око)

Геть, білії драглі! Світити більше годі!

Глостер

Все мороком покрилося передо мною,
Темнотою взялось... Де ж ти тепер, Едмунде?
Мій сину! запали в душі своїй лихую помсту
І їм за мене відплати за цю тяжку наругу!

Регана

Не дуже-то турбуйсь, зрадливая гадюко,
До себе закличать того, хто тебе видав.
Едмунд найперше нам сказав про твою зраду
І, певне, зрадника не буде шкодувати.

Г л о с т е р

Ох, дурень я старий! Виходить, що Едгарда
Оббрехано, що й в думці він не мав
Того, що наплели були про його.
Простіть же ви мені, боги правдиві,
І долю щасную Едгардові пошліть!

Р е г а н а

За браму його випхнути! Нехай він носом
Відшукує дорогу в Дувер... Що з тобою,
Мій любий герцоге?

Г е р ц о г К о р н у е л ь с ь к и й

Бач — рана...

Ходімо відсіля. Безокою гадюку
За браму випхнути; а ту тварюку
На смітник кинути!.. Подай, Регано, руку.
Кров так і цибенить... Погано,
Що це сподіялось задля такого часу.

(*Виходе з Реганою*).

Слуги одв'язують Глостера і виводять.

П е р ш и й с л у г а

Коли його й надалі щастя не покине,
То байдуже про всі гріхи на світі!

Д р у г и й с л у г а

А як вона ще довго буде жити
Й своєю смертю вмре, то всі жінки тоді
Звірюками поробляться.

П е р ш и й с л у г а

Ходім за графом

І божевільному тому з Бедламу
Накажемо вести сліпого старця,
Куди захоче він. Я знаю, юродиві
На все податливі.

Д р у г и й с л у г а

Іди ти перший,

Я ж льону та яець піду десь добувати
Та пов'яжу нещасному сліпії очі.
Хай небо праведне старого забороне!

Розходяться в різні боки.

СПРАВА ЧЕТВЕРТА

ПОСТАНОВА ПЕРША

Степ. Увіходе Е д г а р д.

Е д г а р д

Коли виною ми тому, що люди нас обходять,
То хай вони й цураються нас явно.
Так краще жить, ніж слухати солодкі речі
І знать, що той, хто каже їх, добра нам не жадає.
Найнешасливіший, кого минає щастя,
А безталання гониться за ним повсюду,
І той надію гонобить на кращу долю
Й не хоче берега пуститися... Тільки щасливим
Страшним стає нещастя, а нещасним
Утіхою завсюди буде регіт.
Вітаю я тебе, прозорое повітря,
Що кругом мене носишся собі по волі!
Не ти, ясне, і не твої страшні бурі
Виною тут тому, що вихір безталання
Здмухнув з гори якогось бідолаху
На саме дно страшеного провалля!
Одначе хто ж оце сюди простує?

Увіходе ді д, що веде Г л о с т е р а.

Це він! Це батько мій! І старець біля його
За поводитаря... Ой світе, світе, світе!
Без міри й без кінця! Ти не примушуй нас
Зненавидіть тебе за твої тяжкі вчинки.
Невже і ти на шкоду людям здався?

Д і д

(Г л о с т е р о в і)

Добродію, я цілих тридцять літ жив підсусідком
У батька вашого і вірно слугував вам.

Г л о с т е р

Покинь мене, прошу, мій добрий чоловіче!
Користі я не матиму з твоєї допомоги,
А бачу, що вона тобі тільки зашкодить.

Д і д

Хіба самі ви знайдете без допомоги шлях?

Г л о с т е р

Ніякого шляху нема у мене більше.
І через те й очей мені уже не треба!
Я і видючим спотикавсь. Ох, часто так буває.
Нас щастя тільки маже, а наука нещастя.
Едгарде, сину мій! Побив тебе зненацька
Мій гнів тяжкий. Якби-то праведнее небо
Дало мені обнять тебе руками,
Бо бачити тебе я більше не побачу,—
Тоді б то я сказав, що знов до мене
Вернулися мої сліпі очі.

Д і д

Хто тут мотається?

Е д г а р д

Боги мої, боги!

Хто скаже після цього, що він дійшов до краю
Свого нещастя тяжкого?.. Ніколи я не знав
Такого горенька, як тут тепер дознався!

Д і д

А-а, це бідага той, наш божевільний Том.

Е д г а р д

(про себе)

А буде іще гірш, бо горенько — безкрає,
Ніхто не скаже і не зна, де край його буває.

Д і д

Куди простуєш, бідолахо?

Г л о с т е р

Скажи мені, будь ласка,

Ти з старцем гомониш? чи з ким то розмовляєш?

Д і д

Та старець буде то, та ще і божевільний.

Г л о с т е р

Ще, видно, не зовсім, бідага, збожеволів,
Коли прохати милостиню зможе...

Учора в глупу ніч, під ту страшенну бурю
Я бачив одного такого бідолагу,
Й здалось мені, та я таки й подумав,
Що чоловік, а що черв'як — все одно.
І син незгадано зійшов мені на думку,
Тоді ще я лічив його за ворога свогого.
З того часу з очей моїх полуда спала,
Й дознався я, що мухи для дітей,
Що ми задля богів — однаковісінька забава:
Вони нас давлять бавлячись, як мух
Мала дітвора, граючись, чавучить.

Е д г а р д
(про себе)

Ох, що вчинить мені? Невже за божевільного
Я маю видавать себе, коли він так страждає?
Хоч горенько моє тяжке, та і його не легше.
(Голосно).

Добродію! нехай за вас заступляться безсмертні!

Г л о с т е р
Це старець той?

Д і д
Той самий, графе.

Г л о с т е р
То коли так, покинь мене, будь ласка.
А як по давній приятні захочеш нас обох
Напрямити на шлях, що в Дувр доведе нас,—
То покажи його нам,— він недалечко тут —
Не більше милі або двох лежить відсюди.
Та ще прохатиму тебе: добудь де-небудь
лахманину,
Щоб вкрити плечі отії бездольної людини.
Я попрошу його, щоб він мене довів до Дувру.

Д і д
Добродію! та він же божевільний...

Г л о с т е р
Нерадісні часи, в які сліпців нікчемних
Повинні божевільнії водити за собою.

Зроби, будь ласка, так, як я тебе прошу,
Або роби, як хоч, тільки мерщій покинь нас.

Д і д

Піти та принести йому найкращую одягу,
А там уже що буде, то те й буде!

(Виходе).

Г л о с т е р

Гей, приятелю!

Е д г а р д

Ох, змерз нещасний Том.

(про себе)

Несила вже моя затаюватись більше!

Г л о с т е р

Наблизься лиш сюди, приятелю, до мене.

Е д г а р д

А все ж затаюватись треба.

(Голосно).

Зробіть, боги,

Йому ви ласку — позаживляйте очі,

Бо з їх ще й досі кров іде.

Г л о с т е р

Знаєш ти шлях на Дувер?

Е д г а р д

І великий битий шлях, і стежку, куди простувати піх-
тюрою, і покопані скібці, і всяку загорожу... все знаю.
Страх вигнав розум з голови у бідного Тома, а тебе, доб-
рий чоловіче, хай боги захистять від нечистої сили. Аж ці-
лісіньких п'ять чортів звило кубло у нещасній Томовій ду-
ші: Обидікут — гріхородник, Хобідідене — цар німоти,
Модо — найголовніший розбишака, Мегю — найбільший
злодюга, Флібертіджебет — та кривляка, що більш усього
нападає на наймичок... А ти будь здоров, господарю!

Г л о с т е р

Ось бачиш гаманець — візьми його собі,

Коли тебе, нещасного, карає небо,

Вагою лиха тяжкого згинає твою спину,
То хай моє гірке нещастя допоможе
Хоч трохи скинути ваги тієї з себе.
Ох небо праведне, роби ти так і далі!
Пошли ти пишному тому богатиреві,
Що зна одно — для себе тільки жити,—
Купається в добрі, мов сир у маслі,
Й нічого іншого не хоче в світі знати,—
Зроби йому ти так, щоб на собі він звідав
Твоєї кари правої страшенну силу,
Щоб більше не доводилось нам бачити людей
І геть усім наділених, й немаючих нічого!
Хай кожен має тільки те, що йому треба...
Так знаєш ти, приятелю, дорогу в Дувер?

Е д г а р д

Аякже, знаю.

Г л о с т е р

Там на дорозі скеля є,
Шпилем своїм урізалась вона у море
І видивляється в його страшенну кручу.
На гострий шпиль її ти доведи мене,
А я усім, що маю і чим зможу,
Забороню тебе від ласки лихих злиднів.
Тоді, як там я опинюсь, не треба буде вже
Водити більш мене, втруждать себе даремно.

Е д г а р д

Том доведе туди. Ке йому, старче, руку!

Виходять.

ПОСТАНОВА ДРУГА

Перед палацом герцога Альбаї.

Увіходять Гонерілла, Едмунд; назустріч їм іде Освальд.

Г о н е р і л л я

Запрохуєм до нас вас, гречний графе!
Дивуюся тільки, чого мій добрий герцог
Не виїхав мені сюди назустріч?

(До Освальда).

Де господар?

Зосталися у себе дома,
 Та не гаразд одно: щось з ними таке сталось,
 Коли повідав їм, що галльське військо
 Вже припливло до наших берегів,—
 Вони всміхнулися; а як сказав їм,
 Що ви вернулися,— промовили: «Тим гірше!»
 Коли ж я їм довів про Глостерову зраду
 Та щирую Едмундову прихильність,
 Вони облаяли мене великим дурнем,
 Сказали, що мені все навпаки здається...
 Диковина якась: де треба горювати —
 Вони тому чогось радіють дуже
 І гнівляться на те, від чого варт радіти.

Гонерілла
 (до Едмунда)

Не раю вам з ним більше зустрітись.
 На розум він не дуже-то багатий,
 Перелякався йти на що-небудь рішуче.
 І очі закрива на ті тяжкі образи,
 Що ждуть одплати. Не кидайте надії,
 Що збудеться все те, про що ми у дорозі
 З вами змовлялися. Вертайтеся до брата,
 Уговоріть його мерщій зібрати військо
 І становіться самі за ватажка.
 Мені ж, як бачите, клопоту тут немало:
 Прийдеться зброєю із герцогом мінятись,—
 Собі меча узять, йому ж даять веретено.
 Нам листуватися слуга цей допоможе;
 Й коли ви не злякаєтесь добути щастя,
 То мусите довідатись про всі жадання
 Тії, кого кохаєте.

(Подає йому квітку).

На споминку ж про неї
 Візьміть собі цю квітку... Та цур про все мовчати!..
 Склоніте голову.

(Цілує його).

Якби цей поцілунок
 Словами зміг, як люди, говорити,—
 Боги б дозналися, як вас люблю я щиро!

Частіше думайте про все, що я вам наказала.
Й будьте щасливі.

Е д м у н д

І смерть сама не зможе
Мене навіки розлучити з вами.
(Виходе).

Г о н е р і л л я

Мій любий Глостере! Здається, усі люди
Однакові,— скидаються одно на друге,
А отже навпаки: цей з тілом і душею
Бере мене, а той — мій чоловік —
Обкрадує огидливо одно лиш тіло.

О с в а л ь д

Сюди простують герцог.
(Виходе).
Надходе А л ь б а н і.

Г о н е р і л л я

Було б краще
Спершу довідатись йому, чи можна?

А л ь б а н і

Не варт ти, Гонерілле, й тієї порохини,
Якою вітер обсипа твоє обличчя.
Що ти замислила собі — й подумать страшно!
Не вдержатись тому на постаті ніколи,
Хто замишля лихе проти свого роду.
Як гілка та, від стовбура одтята,
Зов'янути повинна — вона засхне
Й огневі одному на здобич погодиться.

Г о н е р і л л я

Ось годі! Перестань без глузду все молоти!

А л ь б а н і

Лихому чоловікові усе лихим здається:
І добре серце другого, й його великий розум;
Задля калюки по смаку одна тільки калюка.
Не дочки в батька ви, а лютії вовчиці!

Чого добились ви і що ви наробили?
Ви батька доброго, якому хижий звір
Руки лизав би, не побоялись довести до того,
Що він не видержав й, нещасний, збожеволів.
І як це попустив зробить Регани чоловік,
Мій добрий брат, повинний королеві
Усім, що ма?.. Коли се пройде дарма
І небо не пошле невідому силу
Спинити на землі такі лихії вчинки,—
То доведеться нам побачити, як люди
Почнуть одно одного поїдати,
Мов ті страховища із пінявого моря!

Гонерілля

Ох ти, гидкий, придуркуватий трусел!
Видно, в тебе замість печінки стало
Загускле молоко, а щоки задля того,
Щоб відляски на їх другії вибивали!
Нащо стирчать в твоєму лобі очі,
Коли вони не одрізнять почота від зневаги?
Не знаєш ти, що тільки одні дурні
Жалкують тих лихих злочинців,
Яких повинно тяжко покарати,
Поки не зуспили вони вчинити лиха!
Де твоя зброя? Подивись — он галльські стяги
Вже розвіваються у нашім ріднім краї,
Ворожії шапки з червоним пір'ям
Вже сваряться на нас, а ти сидиш безпечно
Та, знай, вигукуєш: «Ох, задля чого
Вони затіяли отут оце все?»

Альбані

Дияволе! поглянь гаразд на себе!
То і твоя гидка й погана пика
Здається вродливіша жіночої гидоти!

Гонерілля

Ти безголовий бевзь та й більш нічого!

Альбані

А ти — ти ірод навісний, від сорому обличчям
Жіночим замальований, і носиш його завжди

На те тільки, щоб тут ніхто не мусив
Гидоти люгої твоєї роздивитись.
Якби рукам своїм та дав я волю
Послухатись того, що серце каже,—
Вони б тебе на шмаття розметали,
Все м'ясо від кісток твоїх пообдирали!
Хоч ти і є сама нечиста сила,
Та тільки прикрива тебе лице жіноче
Й не видає за неї.

Гонерілля

От розійшовсь-таки,

Дивися як!

Увіходе посланець.

Альбані

З якими ти вістками?

Посланець

Не з добрими: вмер герцог Корнуельський.
Один з прислужників його поранив,
Як він збирався Глостеру старому
Виколувать у лобі друге око.

Альбані

Виколувать у Глостера друге око?

Посланець

Прислужник той — годованець свого пана,—
Коли над Глостером так почали знущатись,
Не видержав й, уражений великим жалем,
Вхопив меча і кинувсь зопалу на господаря...
Звісно, прислужника на місці положили,
Оже він герцога свого таки поранив,
І довелось йому від того вмерти.

Альбані

Це очевидячки доведе нам, що правда не померла,
Вона на небі ще живе й помститься люто
За вчинки ті лихі, що на землі ми коїм.
Що ж сталося з нещасним Глостером? Позбувсь
й другого ока?

П о с л а н е ц ь

Обох, господарю.

(*Подає листа Гонеріллі*).

Це лист вам від сестри.

Мене з ним послано й наказано прохати
Не забарити звісткою.

Г о н е р і л л я

(*про себе*)

З одного боку,

Це й добре, що сестра вдовою стала,
А з другого — й погано: Едмунд, бач, біля неї,
І через те мої гадки найкращі
Мусять розвіятись, як дим, а статок мого віку
Шкереберть піде... От через що погано!

(*До посланця*).

Гаразд, листа я прочитаю й не забарюся одписати

(*Виходе*).

А л ь б а н і

Де ж був Едмунд, як батька катували?

П о с л а н е ц ь

Він з герцогинею сюди поїхав.

А л ь б а н і

Його немає тут.

П о с л а н е ц ь

То правда, що немає.

Бо я з ним стрівся на шляху, як звідси
Уже вертався він додому.

А л ь б а н і

А знає він про розбишацтво те?

П о с л а н е ц ь

Ясновельможний герцого! Та він же сам
Доводив все і виявляв про батька...
На те і з герцогинею сюди подався,
Щоб з батьком мусили зробити, що знали.

А л ь б а н і

Ох чесний Глостере та безталанний!
Я положу усе жигтя мое на те,
Щоб відплатить тобі за вірну королеві службу
Й за сліпоту твою помститись над другими.
Ходім, приятелю, до палацу; розкажеш там
Мені дрібніш про все, що тільки знаєш.
Виходять.

ПОСТАНОВА ТРЕТЯ

У галльському стані біля Дувра. Увійходять Кент і лицар.

Кент

Не знаєте, бува, чого се хутко так
Галльський король додому повернувся?

Лицар

Забув наструнчити якесь-то діло там,
Згадав про його тут, що там воно без його
Не виправиться так, як би годилось,
І через те мерщій вернувсь додому.

Кент

Кому ж припоручив отут своє він військо?

Лицар

Лефера-маршала старшим настановив.

Кент

А що, як віддали листа ви королисі,
Великого завдав їй смутку лист той?

Лицар

Авжеж! Як узяла листа та почала читати,
То сльози градом так з очей і полилися.
Вона і силкувалася спинить гіркії,
Та як їх зупинить, коли прорвало прірву?!

Кент

І тяжко побивалася вона, нещасна?

Л и ц а р

До того не дійшло, щоб розуму позбутись,
Зате друге вражало дуже очі:
Терпляча міць її і гіркий смуток,
Здавалося, змагались між собою,
Кому-то з їх над нею верх узяти.
Вам, певне, на віку доводилось вбачати,
Як разом дощ іде і ясне сонце сяє?
Дивитись залюбки на те; оже її усмішка,
Сльозами змочена, ще кращою здавалась
Усмішка мила та, що грала на устах,
Не відала, здається, які гості
На бенкет в очах ізійшлись, а гостювали в їх,
Як перли чистії, гіркії слізеньки.
По правді кажучи, скорбота стала б краща
Від радощів, якби-то всім пристапи
Так сльози до лиця, як то було у неї.

К е н т

А що ж вона казала?

Л и ц а р

Один чи два рази,
Зітхнувши тяжко, на мення вона
Назвала батька, немов те слово
Обценьками здавило серце їй.
А потім голосно промовила зненацька:
«Ох сестри, сестреньки! позорище жіноче!
О Кенте! Батьку мій!.. Немилосердні сестри!
В таку страшенну ніч, в таку негоду!
Де ж на світі поділась людська жалість?»
Та це промовивши, святії зерна
Так і пороснули з очей її блакитних!
Й, сльозами вмитая, вона геть подалася,
Щоб виплакати на самоті своє велике горе.

К е н т

Ох ясні зірочки! Не даром кажуть всі,
Що заправляете ви долею людською,
Бо якби інакше було, то не сказав ніхто б,
Що неоднакові у матері бувають діти!..
А що ж, добродію, доводилося вам
Після того ще з королихою балакати?

Лицар

Не довелось.

Кент

А перше розмовляли,
Тоді, як ще король не виїжджав?

Лицар

Тоді.

Кент

Гаразд.. А Лір нещасний,
Збентежений зовсім, тепер тут пробуває.
Часом бува таке, що він до помки приїде
І закидять почне, чого він тут,
Оже з дочкою бачитись — і не кажи: не хоче.

Лицар

Чого ж то так?

Кент

Соромиться. Як пригадає,
Що одіпхнув Корделю так від себе,
Не давши їй свого благословення;
Що невідомій долі на іграшки й поталу
Її покинув і найдорожче право
Віддав до рук другим двом дочкам,
В котрих, мов в вовка, хижє серце,—
Коли король, кажу, оце все пригадає —
Не розминається з докорами тяжкими
Й від сорому різучого не хоче
Побачитись з дочкою, що безвинно
Її так обділив і одіпхнув від себе.

Лицар

Ох безталанний наш королю!

Кент

Чи ви, бува, не чули чого-небудь
Про військо Корнуельського й Альбані?

Лицар

Чував. Либонь, вже рушило в поход.

К е н т

Гаразд, добродію. Тепер ходім зо мною,
Прямісінько до короля вас доведу,
А ви його, як ока, тут пильнуйте,
Бо стерегти мені його ще не рука:
Примушує друге, важніше діло
Таїтися. Якщо його доскочу —
Не пошкодуєте, що познайомились зо мною.
Ходімо ж разом відсіля.

Виходять.

ПОСТАНОВА ЧЕТВЕРТА

У галльському стані. Шатро. Увійходять Корделія, лікар і галльські вояки.

К о р д е л і я

То він був, він! Недавнечко його
Тут бачили; як море у негоду,
Шпував нещасний він; заквітчаний
Крушиною, жалкою кропивою,
Червоним куколем і польовим горошком,
Усяким бур'яном, що на родючих нивах
Росте і глуше хліб,— він голосно співав
Пісні нестямнії... Шукайте тут його!
Зашліть в степи цілісіньку сотню
Людей, хай нишпорять усюди,
Обшарять кожний куш і кожну билину,
А щоб знайшли його і привели сюди!

Декілька вояк виходе.

(До лікаря).

Чи зможеш ти наукою своєю
До розуму його знов повернути?
Як зможеш — то бери собі усе,
Що найдорожчого собі у мене знайдеш.

Л і к а р

Ваше величство! В такій хворобі
Наука рає нам найпершу ліку — сон,
Котрого наш король давно уже не знає.
А щоб заснуть — немало зілля є.
Швиденько зілля те закрити мусе очі,
Що від журби та горенька позбулись сну.

Корделія

Неба високого цілющії таємні сили!
Ви вилийтесь з моїми слізьми разом
Й допоможіть страждальнику позбутись
Його тяжкого горенька на світі!
Мерщій його, прошу вас, розшукайте,
Щоб він, бува, собі не заподіяв смерті.

Увіходе гонець.

Гонець

Я з вісткою: усе британське військо
Іде сюди на нас, царице, боєм.

Корделія

Про це ми знаємо. Назброїлись ми самі
І стрінемо його, як то годиться.
Мій милий батечку! за тебе я вступилась,
За тебе я палючими сльозами
Молила короля, й на сльози ті він зглянувсь.
Гукаючи до зброї, я не слави
Шукати мушу тут, а порива до бою
Одна любов моя до батенька старого,
Одно-єдине бажання — заступитись
За ті права його, що сестри занедбали.
Чи швидко-то його я знов побачу
І голос, дорогий мені, його почую?

(Виходе).

ПОСТАНОВА П'ЯТА

Горниця в Глостеровому палаці. Увіходе Регана і Освальд.

Регана

А військо братове зібралось до бою?

Освальд

Та вийшло, господарине.

Регана

Він сам веде?

Освальд

Укоськали яюсь, хоча було і важко.
Та за ватажка став не він, а його жінка.

Р е г а н а

У вашім палаці Едмунд з ним не балакав?

О с в а л ь д

Ні, не балакав.

Р е г а н а

А що сестра йому писала?

О с в а л ь д

Про те не відаю нічого, господине.

Р е г а н а

По ділу важному звідси поїхав він.
Погано вчинено, що, виколовши очі
Старому Глостеру, його не прикінчили.
Де він не з'явиться, то тільки жаль здійсмає
Та проти нас ненависть людську буде.
Мені здається, що Едмунд поїхав
Затим, щоб над старим змилосердитись —
І прикінчить його та й про ворожії заміри
Розвідати.

О с в а л ь д

Це значить, прийдеться мені
З оцим листом його десь доганяти?

Р е г а н а

Назавтра наше військо виступає.
Зостаньсь до завтраго, бо небезпечний шлях.

О с в а л ь д

Якби було то можна! Герцогиня
Якнайскоріш веліла поспішати.

Р е г а н а

Про віщо їй Едмундові писати?
Хіба не зміг би ти йому повідать
І на словах, що треба передати?
Мабуть, щось є... таке, що треба крити...
Дай прочитать мені її листа. Я дуже
Тобі подякую.

Освальд

Та я скоріше...

Регана

Хіба не знаю я, що твоя господарка
Не любе чоловіка? Про це я добре знаю.
Як у послідній раз вона тут пробувала,
То на Едмунда так пасла очима,
Такі йому, знай, бісики пускала!
А ти її полигач... Я все це добре знаю.

Освальд

Полигач я?

Регана

Не наобум скажу я,
Що ти її полигач — добре знаю.
Й розчовпати тобі пораю ось що:
Мій чоловік помер. Я поєдналася з Едмундом;
Та й те сказати, що більш йому підхожа,
Аніж твоя, немолода вже герцогиня.
Суди ж тепер ти сам, що далі з сього вийде...
Як доведеться де тобі Едмунда стрінуть,
То ти, пожалуста, віддай йому від мене
Цього листа; а герцогині ти порай,
Коли вона про все оце дознає, —
Щоб розумнішою була. Прощай, Освальде.
Та ще тобі додаю: велика нагорода
Тому достанеться, хто зрадника сліпого,
Зустрівши, прикінчить. Ти так і знай.

Освальд

Бажалося б мені сліпого пострічати,
Тоді б побачили усі, за кого руку
І я тягну.

Регана

Прощай же, друже!
Обоє виходять.

ПОСТАНОВА ШОСТА

Поле неподалеку від Дувра. Увійоде Глостер і в мужичому убо-
рі Едгард.

Глостер

Коли ж ми зберемось на тую скелю?

Едгард

Та незабаром. Хіба не чуть, як іти важко?

Глостер

Здається, наче ми по рівному йдемо.

Едгард

Здається-то воно, а ми збираємось на скелю.
Прислухайтесь, як море гра. О-о, чуєте?

Глостер

Нічого я не чую.

Едгард

То, бачте, через те,
Що ті ямки, де були очі в вас, болять.
Через те саме ви й недочувати стали.

Глостер

А може, й так. Мені здається,
Що й голос твій чогось перемінився,
Що ти не так почав балакати тепер,
Як юродивий той балакав.

Едгард

Ви помиляєтесь, добродію. Тільки одежа
В мене друга, а я — той самий.

Глостер

Ні... краще ти почав балакати.

Едгард

Добродію, добродію!.. Постойте.
Якраз на самий шпиль ми вилізли тепера.
Яке страховище! Аж голова йде круга,
Коли подивишся у ту безодню!

Гайвороння, що то здіймається над нами,
То опускається на саме дно безодні,—
Не більше від хруща здається відсіля.
Он гляньте вниз: якраз на половині
Від верху і до дна хтось висе на верьовці,
Збирає кріп. Гіркий то заробіток!
Той, що збирає кріп, здається сам завбільшки
Із голову свою; а рибалки, що на бережку
Розташувалися, завбільшки з мишенят здаються.
Он барка біля пристані прив'язана стоїть,
Не більшою від човника свого здається,
А човник майорить перед очима,
Мов невеличкий поплавок на неводі в рибалки.
Не досяга сюди і те, як пінявая хвиля
Реве, стрибаючи на гострі камінці,
Розкидані по березі усюди.
Ні, годі вниз дивитися, бо голова
Закрутиться і в очах потемніє
І, чого доброго, опукою туди
Покотишся, у ту страшну безодню!

Г л о с т е р

Ти підведи мене, де сам стоїш.

Е д г а р д

Ке свою руку!.. Не більш як півступня
Зосталося до краю. Якби тепер мені
Посулив хто що є найкращого на світі,
То я не згодився б і півступня зробити.

Г л о с т е р

Аж ось рука моя тобі... Ось другий гаманець,
Візьми його собі. В йому ти знайдеш
Камінчик дорогий, на той камінчик
Повабиться кожнісінький нікчемний старець.
Хай приверта той камінець до тебе
Шанобу божую і ласку знахурів.
Прощай, приятелю! Іди відсюди далі,
Та так, щоб чув і я, що ти відходиш.

Е д г а р д

Прощавайте.

(Видає так, буцім відходе).

Г л о с т е р

Прощай, мій друже!
Хай шастя не мина тебе, душа спасенна!

Е д г а р д
(про себе)

Хоч, може, й гріх воно дурманити сліпого,
Та все ж то робиться задля його спасення.

Г л о с т е р

Боги могутії! я самохіть наміривсь
Покинути тепер цей світ злиденний
І перед вашими очима доконать
Своє велике горенько. Не можу більше я
Змагатись з долею, що ви мені послали!
Якби я лишенько своє ще волочити зміг,
То той недогарок життя мого гіркого
Дотлів би сам собі... Якщо Едгард живий —
Не обійдіть його ви щастям! Прощай, друже!

(Стрибає буцім униз і падає на тому самому місці, обми-
раючи).

Е д г а р д

Я одійшов, добродію. Прощайте!
А що як страх та прикінчить життя,
Що він його бажає так позбутись?
Якби насправжки був він там,
Де думає, то, певне б, що настав кінець
Усім думкам його й йому самому!

(Підходе до Глостера).

Агов, добродію, живий чи мертвий!
Ось озовись! Він справді може вбитись...
Ні, ні... ворушиться... до пам'яті приходе...
Добродію! Хто ви такий?

Г л о с т е р

Не руш мене!
Спокійно дай мені тепера вмерти.

Е д г а р д

Чи павутина ти, а чи легенький пух,
Чи вітру літнього тихесеньке зітхання?
Дивись, стрибнув з якої високості
І не розбився в дріб'язок, як скаляруща?
Та не розбився ж, ні... Твоє важке тіло
Ще дише, бач, не об'юшилось кров'ю,
І забалакати повинний... зовсім здоровий!
Якби з десяток щогл поставити одна на одну,
То, мабуть би, й таким шестом високим
Не досягти туди, звідки скотився ти.
А, бач, живий зоставсь. Це чудасія, брате!
Ну, говори ж мерщій.

Г л о с т е р

Упав я чи не впав?

Е д г а р д

Опукою пустивсь ти з скелі крейдяної!
А високо-то як! Сюди не досягла б
І пісня жайворонкова, якби він заспівав там.
Ось подивись гаразденько!

Г л о с т е р

Нема очей

У мене, щоб дивитися... Невже моє страждання
Не діждеться кінця собі ніколи?
Якби нещасний зміг своєю смертю
Заміри злі лихого горя обдурити
І насміятися над його гордуванням,
То це б задля його була велика втіха!

Е д г а р д

Ке руку!

(Допомагає йому підвестися).

Уставай! Отак!

Вже став на ноги. Почуваєш землю?

Г л о с т е р

Ох, чую я її у себе під ногами.

Е д г а р д

Ну й чудасія, брат. А то балакав хто
З тобою там, на самому вершечку?

Г л о с т е р

То бідолашний чоловік, що розуму позбувся.

Е д г а р д

А мені знизу відсіля здавалося, що в його
Немов два місяці, світилися очі в лобі.
І ніс його, та не один, а ціла метка їх,
Як і рогів на голові, крутились
Та роздimalися, неначе хвилі в морі.
То певно, що була сама нечиста сила!
Подякуй же, щасливий старче, тим богам,
Що від погибелі спасли тебе якимсь-то чудом,
Що нам його не дано зрозуміти.

Г л о с т е р

Так он воно-то що! Ну, коли так,
То годі скаржитись; терпіти буду лихо.
Поки не виллю усіх сліз і поки доля
Не зглянеться сама й не крикне уостаннє;
«Тепер кінець!..» Тоді й умру спокійно.
Не через віщо ж той, про кого була річ
Й кого я тут приймав за чоловіка,
Одно мені торочив про нечисту силу,
То він мене сюди й привів на скелю.

Е д г а р д

Утихомирся, старче мій, й терпи до краю.
Хто ж се сюди іде?

Увіходе Лір, кумедно увішаний та обвитий квітками.

Здається, добрий розум

В таку одержу одягтись не попустив би.

Л і р

За те, що наказав я бити гроші,
Що можуть тут вони мені подіять?
На те король я є!

Е д г а р д

Аж серце в'яне,
На його дивлячись!

Л і р

Який не є мистець
На світі чоловік, а він не втне ніколи
Того, що може втять одна природа...
Завербувавсь за гроші ти — бери собі їх!..
Цей лицар у руках трима свій самостріл,
Як пугало оте, що горобців лякає!
Стрільцем тобі довіку тут не бути,
А крамарем, що виміря аршином...
Он, гляньте! миша!.. тихше, тихше —
Шматочок смаженого сиру й за очі досить!..
Аж он залізна накожня... Мерщій її подайте,
Великантиюзи кину я ув очі нею...
Несіть мерщій сюди гартованії списи!
Літаєш гарно, пташко, ти! Прямісінько в сильце!
Прямісінько в сильце!..

(До Едгарда).

Скажи, пароль який?

Е д г а р д

Пахучий майоран.

Л і р

Проходь собі геть далі!

Г л о с т е р

Цей голос по знаку мені.

Л і р

Ох Гонерілле!
З сідою бородою?! Ви гладили мене,
Мов цуценя, і, гладячи, казали,
Що в бороду мені раніше сідина
Укинулась, ніж виріс чорний волос.
На все, що я казав вам, ви спокійно
Мені базікали: «еге» або співали: «ні».
З того «еге» та «ні» чудна мудрація вродила!
Як промочив кістки мої дрібненький дощ

І наскрізь пронизав холодний вітер,
А грім не слухався мого наказу — гуркотав,—
Тоді тільки допевнивсь я насправжки,
За кого-то вони себе тут видавали...
Ні, не держалися вони свого слова,
Господарем над ним не захотіли бути!
Казали, буцім я для їх усе на світі,
А як-то очевидячки перед всіма збрехали...
Хай грець мене поб'є, як не збрехали!

Г л о с т е р

Та це ж король! Його я пам'ятаю голос!

Л і р

Еге ж, король! Від голови й до п'ят!
Дивись: від погляду мого трепечуть люди...
Сьому я неборакові вину прощаю.
В чому він провинивсь? В якому блуді?
Оже ти будеш жить!.. Хіба повинно
Стинати голову за гріх цей людям?
Авжеж що ні! Он муха й горобець
Без сорому грішать передо мною!..
Нехай панує блуд: он Глостерів байстрик
Поводиться із батьком куди краще,
Аніж мої прижитії в законі дочки.
Пануй же, блуде, на світі і нарождай людей,
Бо лицарства багато мені треба!
Дивіться, жінка он стоїть... Сором'язливо очі
Потупила й обличчям видає,
Немов вона з гріхом не зналася ніколи;
Така тихесенька; і голову склоня
Від сорому, як хто тут ненароком
Про женихання людське заговоре...
А подивіться ви, що витворя вона,
Як женихається: ні кіт, ні жеребець
Не порівнюються із нею у тих примхах!
Від голови до пояса вони — центаври,
А нижче пояса — охочії повіі.
Вся верхня частка тіла їх до стану
Богам призначена, а нижче — сатані самому!
Там пекло розвело кубло своє палюче,
Там морок звив гніздо лихе смердоти,
Неугасиме огнище пала, і зяє

Сірки смердючої кипуча прірва,
Звідтіль і пошесть на людей пішла по світу
І на кінці безсилля принесла... О ти, гидото!
Ти, приятелю мій, що ліками торгуєш,
Дай мускусу мені хоч невеличку крихту,
Щоб задавить в думках моїх смердоту
Від людського гидкого непотрібства!
Аж ось тобі за те і гроші, на!

Г л о с т е р

Ох, дай мені поцілувати твою руку.

Л і р

Пожди; дай спершу витру я її,
Від неї мертвяком несе.

Г л о с т е р

Отак же!

Розбилося таке чудовне народження!
Невже ж такий кінець всьому на світі буде?
Господарю! Чи ви мене пізнали?

Л і р

А як же не пізнать? Твої я очі знаю.
Чого тільки стріляєш ними скоса?
Силкуєшся даремно, підсліпий Купідоне,
Примусити мене кохать кого-небудь на світі.
Ти краще прочитай оцей до тебе виклик,
Поглянь, як він написаний предобре!

Г л о с т е р

Якби за кожную літеру там сонечко стояло,
То і тоді я їх не зміг би розібрати.

Е д г а р д

(про себе)

Якби мені розказував про це хто,
То я б забив тому брехнею баки.
Тепер я бачу сам, що все це правда,
Й вона мені на шмаття серце крає.

Л і р

Читай.

Г л о с т е р

Як зможу я читати,
Коли в мене замість очей порожні ями?

Л і р

Так он воно до чого-то дійшлося:
Нема в тебе очей ні грошей у кишені.
Хоч трудно очам так, зате кишені легко!
Ти бачиш, як тепер на світі все ведеться?

Г л о с т е р

Хоч і не бачу я, а добре почуваю.

Л і р

Чи ти, бува, не зсунувсь з глузду, друже?
І без очей тепер усяке баче,
Що в світі коїться. Нащо тепера очі,
Коли замісто їх служити будуть уха?
Он глянь, дивись, як той суддя-дряпіка
Над злодіякою нікчемною глузує.
А я тобі шепчу на ухо, слухай:
Постав на місце одного другого
Та й одгадай, хто тут суддя, хто злодій?
Ти, певне, бачив, як на старця бреше
Хазяйська собака?

Г л о с т е р

Доводилося бачить.

Л і р

І старець як втікає від собаки?
Оце тобі показує найкраще,
Що є таке на світі те владарство:
Й собаки, бач, послухаються люди,
Коли вона як слід слугує службу.
Гей ти, нікчемний стороже-катюго!
За що маніжиш ти оту повію?
Маніж собі ти краще свою спину!
Хіба не ти гріхи із нею коїв,
За які так її тепер катуєш?
А он на шибеницю здирщик тягне
Дурисвіта. Через діряву одужу

І невеличку плямочку на тілі видно;
Ану підбий одержу добрим хутром,
То і великих плям крізь неї не побачиш.
Прикрий злочинство золотом — то й найгостріша
Сокира суду правого його не візьме —
Одскоче геть і не дряпне, як треба.
А наряди злочинство в лихе дрантя,
То й соломинкою трухлявою дитина
Наскрізь проткне його. Невинний,
Ніхто не винний тут, кажу я!
Я заступлюсь за всіх. Ти так і знай,
Що маю силу я заткнути пельку
Напасникові всякому. Добудь же окуляри
Та й видавай усім, неначе той мудрак,
Що бачиш те, чого углядіти не можна.
Скинь чоботи мені!.. Тягни їх дужче... Так!

Е д г а р д

Яка невидана думок розумних сила
З патяканням безглуздим помішалась!
А все ж таки й крізь темну плутанину,
Знай, пробивається та світе його розум!

Л і р

Як мусиш ти оплакати мене, друже,
Візьми собі мої видючі очі.
Тебе я пізнаю; ти Глостером зовешся.
А все тобі пораю: терпи, друже,
Бо ми усі з плачем на світ родились.
Гаразд ти знаєш се. Як тільки нюхнемо
Повітря свіжого, то зразу починаєм
Пищати та кричать. Ось слухай же мене,
Я буду проповідь тобі казати.

Г л о с т е р

Ох лихо наше, горенько велике!

Л і р

Не встигнем ми на світ сей появились,
Як зразу скажитись і плакати починаєм,
Нащо нас привели, задля чого родили?
Щоб дурнями валандатись по світу?
Що то за шапка там? Дивись, яка хороша!

Всіх коней підкувать би нею можна
У стані нашому вояцькому.
Я це наказую зробити... А потім, потім
Підкрадусь до зятів своїх і їм
Смерть заподію. Гей, ріжте їх, шматуйте, бийте!
Увіходе лицар з вояками.

Лицар

Це він, беріть його.

(До Ліра).

Ясний королю!

Коханая ваша дочка...

Лір

Невже ніхто
Тепер тут не заступиться за мене?
Хіба в полон мене тепер узято?
Це хоче доля зла із мене глузувати!
То коли так, поведьтєся зо мною
Як слід, за це дадуть вам одкупного.
Добудьте лікаря, ви бачите — мене
У мозок ранено.

Лицар

Ні в чому тут
Не буде вам, королю, заборони.

Лір

Немає помочі. Я сам повинний
Робить усе. Не дивно, що від сього
І чоловік у сіль перевернутись мусе,
З очей своїх садовії лійки поробе
І ними поливать почне увосени
Велику кіптягу.

Лицар

Ясний королю!

Лір

Як той жених наряджений, помру я
З одвагою у серці. Та що це я волаю?
Ходім! зараз ходім! Всі знайте, що король я!
Ви добре знаєте про це, панове?

Лицар

Аякже, знаємо і послухатись мусим.

Лір

Ох, ця трухлявая нікчемниця жива ще!
Коли вн хочете заволодіти нею,
То навздогінці їй біжіть якмога,
Бо не догнати вам її абияк!
Ну, гайда ж всі за нею, прудко!
(Утікає. За ним вояки).

Лицар

Таким і лицаря посліднього побачить —
То візьме жаль, на короля ж дивитись —
Так боляче, що і сказать не можна!
Ох, потерпи ще трохи, горомахо,
У тебе є дочка одна, що змиє
На тебе наслане двома другими
Позорище лихе!

Едгард

Привіт вам, пане мій,
І доброго здоров'я!

Лицар

Хай і тобі
Те станеться, чого мені жадаєш.
Що хочеш, голубе?

Едгард

Чи ви, бува, не чули
Чого-небудь про боіще оте,
Що всі його тільки й дожидають?

Лицар

Що буде січа тут і їй повинно бути,
То всякий зна, її вже не одвернеш,
Хіба глухий про це не чув нічого!

Едгард

Не прогнівiтьс'я, пане мій, як ще вас запитаю,
Чи військо ворогів від нас далеко?

Лицар

Не дуже-то далеко і поспіша якмога.
Всі дожидаються найголовнішу силу.

Едгард

Спасибі вам, добродію. Це все, що чутно?

Лицар

Ще чув, що королиха тут. Зосталася по ділу,
А її військо уперед пішло походом.

Едгард

Спасибі вам, добродію ласкавий!
Лицар виходе.

Глостер

Боги ви милостивії! Молю вас щиро,
Порвіть життя мого гнилюю нитку!
Не попустіть лукавому підбити
Думки мої на те, щоб свої руки
Я наложив на себе раніш того,
Ніж ви сього захочете.

Едгард

Аміль!

Твоя молитва дуже добра, старче.

Глостер

Хто ж це такий зо мною ще зостався?

Едгард

Годованець лихої в світі долі.
Навчило лихо тут мене, як треба
І до чужого прихилитися. Ке руку.
Я доведу тебе до захисту якого.

Глостер

Спасибі, душе добрая, спасибі.
Нехай віддяче милосердне небо
Тобі добром за твоє тепле серце!
Увіходе Освальд.

Освальд

Таке ловись! Оце щаслива стріча!
За голову твою призначена заплата
Не мала. Ця голова безока
Піднять мене повинна геть угору.
Пригадуй же мерщій гріхи свої усякі,
Старий лукавий зраднику!

(Вихоплює меча).

Меч наготовів,
Щоб прикінчить життя твоє погане.

Глостер

Тобі бажаю я моїм всім серцем,
Щоб прикінчив життя моє відразу.
Едгард становиться поміж ними.

Освальд

Це ти, мурляко, мусиш заступитися
За зрадника сього лукавого, лихого,
Що голову його давно оцінували?
Ой, стережись лишень, щоб не досталось
З ним разом і тобі. Геть к бісу руки!

Едгард

Тоді, добродію, прийму свої я руки,
Як знатиму, що він лихого вкоїв.

Освальд

Одступися, хаме, бо не здрастувати і тобі!

Едгард

Ідїть, добродію, своєю дорогою, не перебаранчайте бі-
долашним іти, куди їм треба. Якби похвалками мене мож-
на спровадити на той світ, то вже б два тижні тому назад
спровадили мене. Не наміряйтеся ж і наблизитися до
старого, бо побачите, що міцніше: чи ваша голова, чи моя
ковінька? Кажу вам прямо у вічі, нічого тут таїтися.

Освальд

Геть, купа гною!

Е д г а р д

Коли так, то я перелічу ваші зуби, добродію. Будьте ласкаві, виступайте вперед. Мені не страшно вашого меча.

Б'ються. Едгард збиває з ніг Освальда.

О с в а л ь д

На смерть забив мене, гидкий ти хаме!
Візьми ж собі оцю мою калитку.
Користуйсь до кінця удачею своєю
І поховай де-небудь моє тіло.
Тільки раніш візьми листа від мене
І віднеси його в британське військо.
До графа Глостера... Ох, смерть моя нежданна,
Се ти прийшла тепер до мене!
(Умирає).

Е д г а р д

Знайома ти мені, слухняная огидо,
Що лихим примхам всім своєї господарки
Ти догоджала так, що її люте серце
Нічого кращого на світі не бажало!

Г л о с т е р

То він помер?

Е д г а р д

Сядь, старче, одпочинь,
А ми пошаримо в його кишенях.
Той лист, що він плескав про його тута,
Напевне що мені в пригоді стане.
Помер насправжки він, і жаль мене бере,
Що від руки моєї смерті він здобувся,
А не від другого кого... Поглянемо ж на лист той.
Відліплюйся мерщій ти, воскова печатко,
Хай не осуде нас за це святая правда!
Бо прочитати те, що пишуть вороги,—
Однаковісінько, що побувають в душі їх.
Напевне, серце їх скритніше від листа.

(Читає).

«Не забувай, про що ми клялися одно одному. Багато випадків ти матимеш його прикінчити, Аби була хіть, то

знайдуться час і місце, як се вчинити. Знай, що як він подолеє ворога, то все пропало: тоді в полоні опинюся я і його ліжко стане моєю тюрмою, що не гріє, а пече мене. Вислобони ж мене від тієї гидкої печії! В нагороду за це ти займеш його місце. Твоя Гонерілла. Хочеться додати: твоя жінка».

Так ось воно яке, некрите та стидке
Жіноче потайне жадання!
Вона, бач, замишля убити чоловіка
Свого предоброго й замість його
Присоглаша собі мого братаху.
Отут, у цей пісок зарию я тебе,
Згубо нещасная лихих прелюбодіїв,
А лист твій однесу до герцога самого,
Хай подивується! То щастя його буде,
Що разом він дозна про смерть твою,
Поганий зводнику, й про те, що у листі
Сьому написано.

(Виходе, виносячи трупа).

Г л о с т е р

Король не видержав і спантелику збився.
А от ненависний мені ясний мій розум
Слугує ще і вістки мені носе
Про лишенько моє гірке. Було б далеко краще,
Якби і він пустився берега. Тоді б
Серед думок заплутаних не почував я горя,
А горенько моє не подавало б звістки
Думкам моїм, і я б забув, що я живу ще.
Вертається Е д г а р д. Здалі чутно, як б'ють в барабани.

Е д г а р д

Дай, старче, руку. Ти чуєш, як
Он торохтять отам у барабани?
Ходім відсіль, я одведу тебе
Й припоручу мерщій в надежні руки.

Виходять.

ПОСТАНОВА СЬОМА

Королевський намет у галльському стані. Лір спить на ліжку; біля його лікар, лицарі і інші слуги. Увіходе Корделія і Кент.

Корделія

Навчи мене тепер, предобрий Кенте,
Чим дякувати тебе за твою вірну службу?
Життя моє, як бачиш сам, коротке,
Що б не зробила я — то все-то буде трохи.

Кент

Вже тим мені ви, государине, за службу заплатили,
Що так цінуйте мої малі послуги.
Усе, що довелось мені повідати вам, — то правда,
Нічого я ні вбавив, ні прибавив.

Корделія

Оця твоя простацькая одежа
Нагадує мені про давнє лихо.
Будь ласка, скинь її і нарядися,
Як личить бути тобі одітим.

Кент

Простіть мене за те, що маю я сказати.
Якщо мене хто-небудь тут признає,
То дуже це моїм думкам зашкоде.
Поки вони не справдяться, царице,
То краще й вам мене не признавати.

Корделія

Нехай по-твоему все буде, добрий лорде.
(До лікаря).

А що король?

Лікар

Ще спить, царице.

Корделія

Ох, вигойте, боги ви милостиві,
Його лиху та тяжку хворобу,
Накликану неправдою людською!
Зведіть до купи ви розпуджені думки
І угамуйте у душі його страждання,
Що у мале дитя старого повернуло.

Ліка р

Він вже доволі спав. Якщо ви хочете,
То ми розбудимо його, царице.

Корделія

Робіть все те, що рає вам наука
І що, по-вашому, зашкодити не може.
Передягли його?

Ліка р

Передягли, царице.
Він міцно так заснув, що не проснувся,
Як ми його в друге передягали.

Кент

Ви, государине, побудьте тут,
А ми його тихесенько розбудим.
На погляд мій, він більш не забунтує.

Корделія

Побуду, добре.
За коном грає музика.

Ліка р

Ви станьте ближче,
Музика ж хай додає дужче.

Корделія

Мій любий батеньку та серцю милий!..
Ой ти цілющая природи сило!
Змісти в устах моїх свої всі ліки,
Щоб я одним гарячим поцілунком
Змогла утихомирити його страждання,
Що надали йому на старість сестри!

Кент

О жалісливая та добрая царице!

Корделія

(нахиляється над батьком)

Якби і не його були сіді ці пасма,
То і вони одні повинні жаль збудити

У серці кожного. Невже ж було то можна
Оцю сідою голову віддати на поталу
Дощеві, громові, огненним блискавицям
І вітру буйному? І не під дощ, а ливень
Заставити тебе ганяти по степу
Із непокритою сідою головою?
Собаку ворога мого, нещасну ту собаку,
Що намірялася мене нізачо покусати,—
І ту пригріла б я в такую ніч лиху,
А ти, мій батеньку, повинний був шукати
Куточка теплого і на гнилій соломі
Одпочивать, мов звір, забутий людьми й небом?
То дивно сталося, що ти позбувся
Одного тільки розуму, а не життя!
Він просипається; балакайте до його.

Лікар

Найкраще всього вам до його забалакать.

Корделія

Як почуваете себе, ваша величність?
Здоров'я ваше як, королю любий?

Лір

Ох, не гаразд зо мною ти вчинила,
Що вирвала мене із домовини.
Ти — чистая душа, тобі б тільки на небі
І жити, і літять; а я — сама ти бачиш,
Що я прив'язаний до огняної купи
Й вона розтоплює мої гіркії сльози,
Неначе оливо.

Корделія

Мене пізнаєте ви,
Королю любий?

Лір

Авжеж що пізнаю.
Ти дух ясний. Коли ти вмерла?

Корделія

До розуму він все ще не прийшов.

Лікар

Він не проснувся ще. Поки його не рушмо,
Нехай хвилиночку іще спочине.

Лір

Де був я? Де тепер? Який хороший день!
Умер би від жалю, якби другого довелось
Побачити таким, як я тепер...
Не знаю, що й сказати... Здається, що мої
Ці руки... Побачимо, чи справді так...
Одначе чую я, як голка коле тіло...
От лепсько знати, що це таке зо мною?

Корделія

Королю мій! Погляньте ви на мене,
На голову мою здійміте руки
Й благословіть.

Лір становиться перед нею навколішки.

Нащо, королю,
Свої коліна ви гнете? Ні, се вам не пристало!

Лір

Молю тебе, не смійся надо мною.
Нещасний я, дурний та вередливий старець.
Вісім десятків літ мені уже минуло
Та ще і з хвостиком... і ні часу-то менше!
А ще до сього я не при своїм умі...
Здається, знаю я тебе.

(Указуючи на Кента).

Й його я знаю...

А все ж собі не йму я віри, бо не знаю,
Не розумію, де се я... Як не силкуюсь —
Не пригадаю, де узялась в мене оця одежа;
Не пам'ятаю, де я був учора ніччю...
Не насміхайтесь ж, прошу вас, надо мною.
Бо коли правда те, що я ще чоловік,
То більше правди буде тут у тім,
Що прехороша пані ся — моя дитина,
Моя Корделія...

Корделія

Так, таточку, вона!

Лір

Ти плачеш, донечко? У тебе очі мокрі...
Благаю я тебе, не плач. Коли з тобою трута —
Давай мерщій мені, до каплі її вип'ю.
Мене не любиш ти, про це я добре знаю.
Не дивно то, бо твої сестри, доню,
Мене зневажили без всякої причини,
В тебе ж причина є.

Корделія

Ні, таточку, немає!

Лір

То це я в Галлії?

Корделія

Ні, у своєму царстві.

Лікар

Ну, заспокойтеся ж тепер, царице.
Як бачите, своє взяли цілючі ліки
І він утихомирився. Тільки не треба
Нагадувать тепер йому про те,
Що він забув. То буде небезпечно!
Ви попросіть його з собою у проходку,
Тільки нічим його вже не турбуйте,
Аж поти не поправиться зовсім він.

Корделія

Королю! може, ви проходитеся зо мною?

Лір

З тобою?.. Добре... Пожалій мене,
Благаю я тебе, забудь про давнє,
Прости мені. Старий я став
І розуму позбувсь зовсім на старість.
(*Виходе з Корделією. За ними лікар і царедворці*).

Лицар

Добродію, чи ви, бува, не чули,
Що Корнуельського либонь убито,
Та ще чудово так?

Кент

Свята то правда!

Лицар

Хто ж за ватажка став над його військом?

Кент

Мовляють, Глостерів синок пригульний.

Лицар

А той законний син, що його батько вигнав,
Чи чули,— кажуть, з графом Кентом
В Германію, либонь, удьорили відсіль?

Кент

Чого не збреше хто?.. А от про що нам треба
Потурбуватися: либонь, британське військо
На нас якмога налітає...
Годиться стрінуги його як слід.

Лицар

То буде знатна січа! Прощавайте!

(Виходе).

Кент

Не довго вже зосталось дождити
Кінця моїм турботам... Що з їх вийде?
Чи добре, чи лихе — побачим після бою.

(Виходе).

СПРАВА П'ЯТА

ПОСТАНОВА ПЕРША

Галльський стан біля Дувра. Увіходять з музикою і розгорнутими знаменами Едмунд, Регана, отамани ватаг і лицарі.

Едмунд

(до одного отамана)

Дознайтеся, чи герцог не змінив, бува,
Свого заміру, що раніш його надумав,

Чи знов перегадав що-небудь навпаки?
Так і хиляється з одного боку в другий,
Навіть собі самому не доймає віри!
Не гайтеся ж і принесіть сюди його рішуче слово.

Отаман виходе.

Р е г а н а

Мабуть, непевне щось із сестриним дворецьким
В дорозі прилучилося.

Е д м у н д

То може статись.

Р е г а н а

Тепер ви самі бачите, мій любий графе,
Що доброго я задля вас вчинила.
Скажіть же ви мені, тільки по правді,
Чи любите сестру мою ви дуже?

Е д м у н д

Її я поважаю щиро.

Р е г а н а

І не топтали стежки
Туди, де чоловікові законному повинно бути?

Е д м у н д

Щодо сього, то помилилися ви дуже.

Р е г а н а

А я гадаю так — мені так, бачите, здається. —
Що дуже ви близькі були до неї.

Е д м у н д

Ні, герцогине, ні! Й запрясягнуть не страшно.

Р е г а н а

Вона ненависна мені... Мій любий графе!
Остерігайтеся її, молю, прошу вас.

Е д м у н д

Не бійтеся: не буде з пива дива.
Ось і вона сюди простує з чоловіком

Увіходять Альбані і Гонеріалля з царедворцями.

Гонерілля
(про себе)

Хай краще нас поб'є ворожа сила,
Ніж попустить сестрі відбити його від мене.

Альбані

Привіт і шана щирая сестрі нашій коханій!
Добродію! дійшла до мене чутка,
Либонь, король пристав до меншої дочки,
Туди ж за королем передалися й другі,
Кому важкі здались наші круті порядки,
Либонь, то через се вони й забунтували.
Завзято я рубатимусь тільки за праве діло.
І коли згодився тепер за меч я взятись,
То через те, що рідну нам країну
Ворожа Галлія заповонила військом,
А не за те, що має заступитись
Вона за короля і за тих других,
Кого, мені здається, одвернули
Від себе ми самі і далн привід
Ім проти нас тепер забунтувати.

Едмунд

Річ ваша, герцоге, лицарська мова!

Регана

Тільки нащо вона тепер здалася?

Гонерілля

Як розбирати нам оці хатні сварки,
То краще вдарити на ворога чимдужче!

Альбані

Старших отаманів покличемо на раду
Та і посудимо, що нам зробить повинно.

Едмунд

Не забарюся я прибуть до вашого намету.

Регана

Ти, сестро, з нами йдеш?

Гонерілля

Ні, сестро.

Регана

А краще, якби й ти була із нами.
Прошу тебе, ходім.

Гонерілля

(про себе)

Відомо,

Куди ся річ веде.

(Голосно).

Ходімо, добре.

Увіходе передягнений Едгард.

Едгард

Як вашій світлості доводилось коли
Балакати хоч раз із хорпаком таким,
Як я оце, то маю вас прохати
Послухати мене.

Альбані

Ідіть вперед,

Я дожену вас.

Едмунд, Регана, Гонерілля, отамани і царедворці виходять.

Ну, що таке, кажи.

Едгард

Раніш, ніж боїще ви маєте розчати,
Сього листа, прошу вас, прочитайте.
Як ворога здолаєте, то сурмачу звеліть
Кликнуть того, хто вам його доставив.
Яким я не стидким та не гидким здаюся,
Оже я мушу вистачить вам лицаря такого,
Що він отут перед всіма докаже
Ту правду, що в листі її списали.
А коли ворог вас здола, то знайте,
Що буде тут кінець всьому на світі
І навіть тим, хто замишля лихе
Отута проти вас.

(Виходячи).

Прощайте!

А л ь б а н і

Пожди, поки листа я прочитаю.

Е д г а р д

Не велено. Як прийде час — звелить
Кликнуть мене. Прийти не забарюся.

(Виходе).

А л ь б а н і

То коли так, прощай. Листа я прочитаю.

Е д м у н д вертається.

Е д м у н д

Ворожа сила насува. Мерщій приказ давайте
Назброїться, як личить, проти неї.
Ось найвірніший щот всій нашій силі.
Вас просять поспішати, не гаять ні хвилини,
Бо вороги не ждуть.

А л ь б а н і

Спокійні будьте.

(Виходе).

Е д м у н д

(один)

Признався сестрам я, що кожду з їх кохаю.
І кожная ненавидить так другу,
Як тую гадину, що наміряється вкусити.
Кого з їх вибирать? Обох? А чи одну
Яку? Чи, може, ні одної?
Якщо вони зостануться живі обидві,
То я не покористуюсь ані одною.
Вдовицю вибрати — сказ вкусе Гонеріллю;
Пристать до старшої — користі не доскочиш,
Поки вона живого мужа має.
Одначе варт тягти за нею руку,
Щоб вона в боїщі дала нам підпомоги.
Як ворога ж здолаємо і на дорозі буде
Нам чоловік стоять, то хай сама, як знає,
Його зіпхне куди... А то, що герцог плеше,
Щоб над Корделею та королем змилосердитись,—
То тільки попадись вони сюди у руки,—

Не покористуватись їм ніколи милосердям!
А поки що за себе погадати треба,
Як захистить себе, та і не гаять часу!
(Виходе).

ПОСТАНОВА ДРУГА

Долина поміж ворожими станами. За коном чутно боїще. Лір, Корделія і їх військо проходять через кін з розвернутими знаменами, б'ючи в барабани. Потім увіходять Едгард і Глостер.

Е д г а р д

Иди за мною, старче. Присядь та одпочинь
Під отим деревом. Там помолися
За праве діло. Я ще вернусь до тебе
І добру звістку принести тобі я сподіваюсь.

Г л о с т е р

Нехай від лиха захистять тебе небесні сили!
Едгард виходе. Гогоче боїще; потім чутно грають одбій. Едгард
вертається.

Е д г а р д

Тікати, старче, час! Ке руку та мерщій
Ходімо відсіля. Побито військо королеве,
І він, й дочка його піймалися в полон.
Мерщій дай руку та тікаймо.

Г л о с т е р

Куди? нащо? І тут зогнити можна!

Е д г а р д

Ти знову за своє? Гірким гадкам дав волю?
Ой, стережись! Не по своїй охоті
Родились ми на світ, то не пристало самохіть
І кидати його. Все йдеться, бач, до того,
Щоб вмерти як годиться. Ходім, кажу, скоріше.

Г л о с т е р

Еге, це правду кажеш ти.

Виходять.

ПОСТАНОВА ТРЕТЯ

Британський стан біля Дувра. Б'ючи в барабани і розвернувши знамена, увіходє, пишаючись удачею, Едмунд. За ним ведуть полонеників: Ліра і Корделію; далі слідкують ватажки і військo.

Е д м у н д
(до лицаря)

Узяти їх та пильнувать, як ока!
Аж поки ті, хто їх судити буде,
Не скажуть вам, що з ними учинить.

К о р д е л і я

Не перші ми, кого лихая доля
Взяла під догляд свій, не дивлячись на те,
Які найкращі ми заміри гонобили.
Жаль серце розрива моє тільки за тебе,
Лихою долею пригнічений королю!
Без тебе ж знала б я, як треба насміятись
Над реготом фортуни-дуросвітки.
Чи доведеться бачить нам отих обох —
Моїх сестриць, а твоїх, тату, дочок?

Л і р

Не треба, дочко, ні! В тюрму ходімо краще!
І там на самоті, моя єдина, ми
Співати будемо, як пташенята в клітці.
Коли попросиш ти благословить тебе,
Я на коліна упаду тоді перед тобою
І опрощення у тебе прохати буду!
Отак, співаючи та молячись, з тобою
Заживемо ми і будемо одно другому
Розказувать про те, що вже минуло;
Радіти, дивлячись на іграшки веселі
Метеликів золотокрилих; будем слухать,
Як бідолахи хваляться одні одному
Про тую новину, що при дворі почули.
Не погнушаємось ми вести з ними розмову
Й почуємо від їх про всякі людські вчинки —
Хто справу виграв при дворі, а хто програв там
справу.
Пішов угору хто, а хто униз посунувсь...
І як полгачі всевідушних богів,

Ми знати будемо таємні людські речі.
В тюрмі глухій, за стінами її,
Ми мирно будемо з тобою жити,
І байдуже тоді нам буде все,
Ніякого не матимем ми діла
До хитрощів та мудрощів усяких
Могучих на світі, що вгору впливають
Один за одним, неначе хвилі ті
Під доглядом ясного місяченька
Серед безодні пінявого моря.

Е д м у н д

Узять мерщій їх!

Л і р

За такую,

Моя Корделечко, офіру добру
І небо смирною тобі курити стане.

(Обійма її).

Моя ти найдорожчая! до мене ти вернулась.
Як загадає хто нас розлучить з тобою,
То хіба з неба принесе палючого огню
І тим огнем нас викуре відсіль,
Як то викурюють із нір глибоких
Лисиць. Не плач же, витри сльози!
Скоріше зогноїть лихая пошесть
Їх шкуру й тіло, ніж вони
Примусять плакати нас. Вони подохнуть
Від голоду мерщій, ніж ми заплачемо з тобою.
Зажди тільки!.. Ходімо ж, дочко.

(Виходе з Корделією; за ним сторожа).

Е д м у н д

(до одного з ватажків)

Наблизьтеся до мене, капітане,
Та слухайте...

(Подає йому папір).

Візьміть цей лист з собою.

Ви пам'ятаєте, що через мене вас
Повищано... Коли ви вчините, як треба,
Все те, що списано в тому листові,
То незабаром стежечку протопчете собі

До чогось кращого... Гаразд ви пам'ятайте,
Що який час — такі і люди і що шаблюці
Не личить знатися ніколи з жалем.
Що вам наказано зробити — зробить
Якнайхутчіш і мовчки. Та ще знайте,
Що тут один одказ: «зроблю» — та й годі,
Бо як не так, то десь у другім місці
Шукати прийдеться свого вам щастя.

Капітан

Все буде зроблено, ясновельможний.

Едмунд

Коли-то так — не треба гаять часу.
Тоді тільки зітхнуть я вільно мушу,
Як буде зроблено усе дотепно.
А далі раю вам: хай буде так,
Як тут наказано.

Капітан

Хоч і не зможу
Возити воза я або вівса сухого
Жувать, як та коняка, оже що зможе
Зробити чоловік,— все буде зроблено.

(Виходе).

Грають у труби. Увійходять Альбані, Гонерілла, Регана,
ватажки і військо.

Альбані

(до Едмунда)

Завзято ви, ясновельможний, бились,
Та й щастя вам сьогодні слугувало.
Воно допомогло спіймать вам ворогів,
Що через їх вчинилась оця січа.
Віддайте ж зараз нам своїх ви в'язнів,
Щоб з ними мусили ми те вчинити,
Чого вони по правді заслужили,
І забезпечити себе від їх злочинства.

Едмунд

Я, герцоге, уже звелів сторожі
Надежній короля в тюрму завдати.
Його літа старі, нещастя та і те,

Що він король, велику силу мають —
Вони простих людей до його привертають.
Й по правді кажучи, немалая опаска є,
Щоб ті списи, що ми дали їм в руки,
Гострим кінцем своїм не повернулись
На нас бува. Через це саме
Я разом з королем звелів і королиху
В надєжну схованку завдати.
Якщо захочете, то завтра чи коли
Ви звелите, ми короля з дочкою
Приведемо на суд ваш. А тепера,
Як бачите, ми всі покриті потом
Та кровію заюшені; багато
Не дошукаємось з свого товариства.
Кривава січа та прокльони викликає
На тих, хто розбудив її немилосердя.
Через це, герцого, і личить в іншій місці
Вчинити суд над королем з дочкою.

А л ь б а н і

Ви вибачте мене, ясновельможний,
Що зараз вам скажу по правді щирій:
Коли в сьогоднішній ви січі керували,
То не як рівня — брат наш, — а підданець.

Р е г а н а

А ми от мусимо його нагородити братом.
Мені здається, герцого, що вам раніше,
Ніж річ про це заводити із графом,
Спершу довідатись у нас, чого-то ми бажаєм.
Ви знаєте, як став він за ватажка?
Йому припоручили ми все наше військо,
Його він в боїще водив, немов ми самі,
А через це він з вами й порівнявся
І право ма назватись вашим братом.

Г о н е р і л л я

Дивись, як запалилася! Його одно завзяття
Дає йому далеко більше права
На нагороду сю, ніж те, що ти за його
Так заступаєшся!

Регана

Тож через те і нагорода
Йому така, що ми йому до рук
Усе співірили, і через те він порівнявся
З найвищими з ясновельможних.

Гонерілля

Ти кращого б не мусила сказати і тоді,
Якби зробивсь твоїм він чоловіком?!

Регана

Гляди, щоб шуточки твої, сестрице,
Не стали правдою.

Гонерілля

Те, сестро, око,
Що довело тобі про це, скопилось трохи.

Регана

Недужиться мені; немов то я поїла
Чогось недоброго, і дихать мені важко...
Якби мені було хоч трохи легше,
То я б тобі на це зуміла одказати...
Мій графе Глостере! бери з собою
Мое хоробре військо і його здобич,
Всіх тих, кого воно в полон забрало,
Усе моє добро, яким я володію!
Давай тому всьому свій добрий розпорядок,
Чини і надо мною свою волю.
Корюсь тобі! Хай світ увесь те знає,
Що я стаю дружиною твоєю.

Гонерілля

Ти справді думаєш йому подати руку?

Альбані
(до Гонерілли)

Дозволу у тебе вона питає не буде.

Едмунд
(до Альбані)

Здається, що і вашого ніхто не запитає.

А л ь б а н і

Побачимо, вельможний ти байстрюче!

Р е г а н а
(Едмундові)

Ти накажи зібрати наше військо
І об'яви усім, що свою волю
Тобі навіки я припоручила.

А л ь б а н і

Пожди вперед далеко забігати!
Едмунде! Я тебе звелю зв'язати зараз
Як зрадника поганого та і з тобою разом
(указуючи на Гонеріллю).

І цю лиху сичавую гадюку.
(До Регани).

А вас прошу не дуже поспішати
З тим заміжжям задля свого ж спокою.
Ота змія з цим виродком поганим
Раніш від вашого вже поєдналась.
От через це й не можу я згодитись,
Щоб ви виходили за його заміж.
А якщо хочете — то краще вже за мене
Погодьтесь, бо, бачте, моя жінка
Уже просватана.

Г о н е р і л л я

І що це ти городиш?

А л ь б а н і

Ти при шаблюці, Глостере? Кажі ж,
Щоб зараз грали на трубі до бою.
Якщо на поклик той не з'явиться ніхто,
Що нам отут докаже твою зраду
Та злодіяцькії твої лихі заміри,—
То тим докажчиком я стану проти тебе.
А ось тобі від мене і завдаток.

(Кида йому рукавицю).

Хай в рот мені не попаде і невеличка крихта,
Поки тобі не докажу отут я,
Що ти той самий є, яким я величаю.

Р е г а н а

Ой, ой, не добре як! ох, як мені не добре!

Г о н е р і л л я

(про себе)

Ага, отрута розбира... Якби було то інше,
То в зілля нічого було б і віру мати.

Е д м у н д

(теж кидаючи рукавицю)

Ні перед ким не хочу я повинним бути!
Хто зрадником лихим мене тут нарікає,
То, певне, зрадник сам, та ще й поганий!
Хай кличуть трубачі того злочинця,
Що опорочити мене отут жадає.
Хто б там не був, то я не побоюся
Йому або і другому кому брехню завдати!

А л ь б а н і

Гей, трубачі!

Е д м у н д

Нехай же швидше грають!

А л ь б а н і

Тепер надійся ти тільки на свою силу,
Бо військо, що звелів тобі я наскликати,
Я розпустив уже.

Р е г а н а

Ох, лихо, як погано!

А л ь б а н і

У мій намет її ви одведіте.
Вона недужа, бачите.

Регану виводять. Увіходе в і с т о в н и ч и й.

Наблизься, вістовниче.

Звели мерщій на сурму грати та прочитай нам ось
що.

К а п і т а н

Хай грають сурмачі!

Сурмачі грають.

Вістовничий
(читає)

«Коли поміж нами є такий лицар чи іншого значного роду чоловік, що візьметься доказати Едмундові, котрий себе величає графом Глостером, про його лиху зраду та усякі злочинства — хай виходе на наш поклик. Назброєний Глостер дожидає свого супротивника».

Е д м у н д

Хай грають!

Грають уперше.

Вістовничий

Ще раз!

Грають удруге.

Втретє грайте!

Грають утретє. За коном чуно — хтось обізався на сурмі. Увіходе назброєний Едгард з покритим шоломом лицем; спереду його іде сурмач.

А л ь б а н і

(до вістовничого)

Спитай його, що треба йому тут

Й чого на поклик наш він обізався?

Вістовничий

Хто ти такий? і як тебе взивати?

Чого на поклик наш сюди прийшов ти?

Е д г а р д

Мення в мене нема: розірване на шмаття,

Зубами гострими його ізгризла зрада;

Проте ж значного роду я, як мій і супротивник,

Що з ним тепер змагатися я мушу.

А л ь б а н і

Хто справді він такий — цей супротивник?

Е д г а р д

Хто знайдеться отут між вас такий,

Що за Едмунда Глостера промове добре слово?

Е д м у н д

Він сам. Що маєш ти йому сказати?

Е д г а р д

Виймай меча, бо коли річ моя
Вразить неправдою твоє шляхетне серце,—
Хай поспіша рука твоя за те помститись.
Ти бачиш меч мій наголо? Тепер же слухай:
Велить мені і честь моя, і совість,
І кров шляхетна та, що в моїх жилах
Переливається; велять, кажу, мені,
Не дивлячись на молодість твою і силу,
Мення твоє і посаг твій значний,—
Уваги не звертать на меч твій гострий,
Що ним недавнечко ти ворога здолав;
На спечене фортуною химерне щастя
І на твою завзяту хоробрість,—
А очевидячки отут перед усіма
Твої гидкі учинки показати.
Безбожний зрадник ти! лихий злочинець
Своєму батькові і братові своєму!
Ти зле кував в своєму серці злому
І проти герцога могутого оцього!
Кажу я й докажу, що ти є зрадник
Від чуба і до п'ят, до кіптяги тієї,
Що топчеш ти. Що на тобі, поганцю,
Гидких плям більш, аніж на спині в жаби!
Коли ти скажеш тут, що це неправда,
То ця рука моя та гострий меч докажуть
Твоїй горлянці, зраднику, що вона бреше!

Е д м у н д

Найкраще б усього попереду дознатись,
Хто ти такий, та твоя постать брала
І річ показують, що ти вояка-лицар
І не простого будеш, а значного роду.
От через це на сей час залишаю
Тим давнім звичаєм лицарським
І одкажу тобі: хай покліп той,
Що зводиш ти отут на мене,
Впаде на голову твою лихую,
І каменем приверне твоє серце
Брехня гидка, що ти її тут точиш.

До сього ж ще додам: як бачиш, річ моя,
Горох неначе той, відскакує від тебе —
Не дошкулити їй такому брехунові!
От через це я сподіваюсь, що мій меч
Брехні твоїй гидкій проложе стежку
Туди, де скніти їй годилося б довіку!
Грай, сурмаче!

Сурми грають; брати зчіпляються битись; Едмунд падає.

А л ь б а н і

Пожди, не убивай його!

Г о н е р і л л я

Ти в западню, мій Глостере, попався!
Нащо ти залишив лицарський той звичай —
Змагатися з якимсь-то невідомцем?
Не подолали тут тебе, а ошукали гидко!

А л ь б а н і

Замовчи, гадино, поки твого я рота
Ще не заткнув бомагою цією!
Глянь, графе Глостере, ти на цього листа,
Глянь на його і ти, гидка тварюко,
Що річ людська не підбере до тебе назви.

(До Гонерілли, що поривається вирвати листа).

Пріч руки, навісна! Я бачу, що цей лист
Тобі гаразденько відомий.

Г о н е р і л л я

А якби й так!
Відомий, ну то що? Закони я пишу,
А не ти, герцоге... Ніхто не має права
Перечити мені в тому, чого я хочу!

(Виходе, дуже розгнівана).

А л ь б а н і

От задалася сатана!

(Едмундові).

А ти знайомий

З оцим листом?

Е д м у н д

Мене ви не питайте.

А л ь б а н і

(до лицаря)

Ви бачили оту несамовитую змію?
Ідіть же наглядать за нею прикро!
Лицар виходе.

Е д м у н д

Признаюся, не в тім тільки я винуватий,
В чому мене виниш, а більш... далеко більше!
В чому — покаже колись час... Минулося усе,
Як і життя моє тепер минає.
Скажи, будь ласка, ти мені, хто ти такий,
Мій супротивниче щасливий? Коли ти з роду
Шляхетного, то я тобі прощаю.

Е д г а р д

Перед тобою я повинним быть не хочу
І розмінюся з тобою милосердям.
По роду буду я шляхетний, як і ти,
А може, й того більш... тим гірше задля тебе,
Бо лихо те, що ти мені вчинив,
Тоді побільшає.

(Здіймає шолом з обличчя).

Дивися ж, хто я є.

Едгарда знаєш ти, свого братаху?
Великі боги помстилися над нами,
Скаравши нас та нашими ж гріхами,
А панотцеві нашому прийшлось позбутись
Очей своїх за те, що ти зачався
І породивсь гріхом, а не в законі.

Е д м у н д

Так, брате, так. Свята правда то,
Що ти сказав. Фортуна окрутнула
Кругом свій круглий обід, і ось до чого
Тепер дійшов я.

А л ь б а н і
(Едгардові)

По одному тому вже,
Як ти тут виступав, побачив я,
Що ти значного роду будеш...
Іди ж сюди, я обійму тебе!
Нехай журба невтішна розірве моє серце,
Коли я не любив тебе або твого батька!

Е д г а р д

Добромисливий герцоге! про це я знаю.

А л ь б а н і

Де ж переховувався ти? Коли довідався
Про батькове тяжке нещастя?

Е д г а р д

Ходив за батьком я слідком усюди.
Послухайте, господарю, що буду я казати;
Не довга річ моя, і як її скінчу я,
То хай розірветься моє намучене серце!
Щоб ухилитися мені від тії кари,
Яку присуджено, то я... бодай не згадувать того!..
Яким повинне быть життя нам миле,
Коли за кожну крихітку, за кожну його хвилину
Ми тремтимо, аби тільки не вмерти!..
Так щоб вхилитися, кажу, від тії кари,
Надумав я собі передягтися
У божевільного діряву одежу
І видавать себе тут за такого,
Яким не пожадав би стати і пройдисвіт!
Перерядивсь... і стрівся якимось з батьком,
З його кривавими глибокими баньками
Замість очей... За поводитаря старому
Я став; водив його усюди;
Шматочок сухаря прохав я задля його;
Втішав його; спасав його від смерті,
Як наложити він хотів на себе руки.
І все оце робив я, криючись від його,
Не кажучи йому про себе, хто я!
Забороняла говорить про те моя гірка доля.
Недавнечко тільки, здається, півгодини

Ще не минулося, як я сюди збирався
Та наряджавсь у цю лицарську зброю
І, правду кажучи, хоч я і сподівався
На вдачу щасною, а все ж не довірявся
Її химерним іграшкам,— і попрохав у батька
Благословенія, сказавши йому, хто я.
Його старе та горем бите серце
Не мало сили вже ще й з радістю змагатись,
І розірвалося воно від свого щастя...
Всміхаючись, старий спустив із себе духа!

Е д м у н д

Як річ твоя вразила мою душу!
Від того і мені зробилось наче легше.
Розкажуй же мершій, розкажуй далі:
Я помічаю, що не все ще розказав ти, брате!

А л ь б а н і

Якщо далі та буде гірш, то краще не розкажуй!
Заплакати можна й від того, що довелось почути.

Е д г а р д

Тому, хто слухать про гірке
Не звик, оте, що далі буде,
До краю серце уразить великим жалем!
Тоді, як я, схилившись над старим,
Оплакував його, до мене підійшов
Якийсь чоловік. Не раз раніше бачив
Мене він у моїй дірявій сірочині
І від гидоти підійти боявся близько.
А як довідався ото, хто я такий,
То так і кинувся мені на шию!
Обняв мене — та як заплаче гірко!
Від лементу його, здається, небо
Хотіло розколотися! Далі упав він
На панотцевий труп і на йому повідав
Про Ліра-короля та й про себе самого.
Страшна була його та уразлива вістка,
Не почувало ще такої людське ухо.
Як далі він розказував, то його тяжке горе
Все більшало; здається, тонкі струни
Життя його хотіли перерватись...
В той саме час заграв сурмач удруге,

І я, повинний поспішати, його покинув
Ледве живого.

А л ь б а н і

Хто ж то такий був?

Е д г а р д

То був, господарю, той безталанний Кент,
Що вигнали його із цього царства.
Слугою передягнений, ходив він всюди
За королем своїм, що на його гнівився,
І так годив йому, такую правив службу,
Що і невільник сам не зміг би виправляти!
Убігає л и ц а р з окривавленим ножем.

Л и ц а р

Рятуйте, людошки!

Е д г а р д

Кого там рятувати?

А л ь б а н і

Кажі вже швидше.

Е д г а р д

А ніж чого в крові?

Л и ц а р

То кров гаряча ще; ви бачите — парує...
Його я вихопив у неї з серця!
Вона сама себе ножем цим простромила.

А л ь б а н і

Та хто такий, кажі мерщій ти.

Л и ц а р

Дружина ваша, герцоге, ваша дружина!
Вона призналась, що сестрі дала отрути.

Е д м у н д

Разом мене за жениха обох їх мали.
От ми тепер утрьох й весілля справим!

А л ь б а н і

Чи ще живі вони, чи вже померли —
Несіть сюди. Страшна небесна кара,
Що їх тепер побила, хоч у кого
Затіпа душу, та тільки в серці
Не викличе до їх жалю ніколи!

Лицар виходе. Увіходе К е н т.

Е д г а р д

Аж ось і Кент.

А л ь б а н і

Невже він самий?

Шкода, що випадки лихі та забарний цей час
Забороняють нам вітати, як годиться, Кента.

К е н т

Прийшов сюди я пожадать добраніч королеві,
Моєму повелителю. Хіба його немає тут?

А л ь б а н і

От бачите, про головніше ми й забули.
Кажі мерщій, Едмунде, де король
І де його дочка найменшая Корделя?

Уносять трупи Гонерілли і Регани.

Ти бачиш, Кенте, це?

К е н т

Боги ви милостиві!

Що ж це таке?

Е д м у н д

Показує нам це,

Що ім Едмунд був дуже милий.
За його, бачите, сестра сестру струїла,
А потім мусила зарізатись знічев'я.

А л ь б а н і

Це правду кажеш ти. Закрити їх обличчя.

Е д м у н д

Я ледве сам дишу, і хочеться востаннє,
Не потураючи на те, що маю злюче серце,

Добро зробіть... Пошліть же швидше,
Якнайхутчіш, кажу, пошліть у палац
І накажіть мерщій, щоб не робили
Того, що я наказував раніше
Зробити Лірові й Корделі разом.
Притьмом мерщій пошліть, щоб не спізнались!

А л ь б а н і
(Едгардові)

Біжи! біжи скоріше!

Е д г а р д

Куди я побіжу?

Кому наказано?

(До Едмунда).

Та дай же хоч ознаку

Яку-небудь, щоб мусив би я нею
Наказ твій зупинить.

Е д м у н д

Візьми мій меч

І капітанові віддай. Гаразд, що натякнув
Заздалегідь про це.

А л ь б а н і

Біжи ж якнайхутчіше!

Життям твоїм тебе я заклинаю!

Едгард виходе.

Е д м у н д

Тому, бач, капітанові ще жінкою твоєю
Наказано було, та й я додав від себе,
Щоб у тюрмі повісили Корделю;
А потім щоб пустили поголоску,
Що то вона сама на себе руки
Знічев'я наложила.

А л ь б а н і

Ой, ой, боги,

Забороніть її від того лиха!

(Указуючи на Едмунда).

Візьміть та винесіть його геть звідси!
Едмунда виносять. Увіходе Лір, несучи на руках мертву Корделію,
за ним другі, поміж ними й Едгард.

Лір

Ревіть і лементуйте всі! Надсаджуйте слізьми!
Ви, мабуть, кам'яні! Якби були у мене
Всі ваші язика і ваші очі,
Я ними б так отут заскиглив з горя,
Що розколосся б само високе небо
Від того лементу мого страшного!..
Вона навек замовкла, вона вмерла!
Я знаю, як дознатися, чи вмер хто, чи живий...
А вона мертва, і глуха, й німа, як земляная грудя!..
Ке сюди дзеркало! Якщо його гладенька
Та ясна сторона потемніє від пари
Тоді, як ми приложимо до її уст поблідлих,
То те нам доведе, що вона жива.

Кент

Ох, видно, світові кінець вже настає.

Едгард

Ні, це кінця того тільки початок.

Альбані

Лягай та й умирай!

Лір

Пушина захиталася
Від її духу... Жива вона, жива!
Якщо вона жива, го, видно, хтось ізглянувсь
На моє лишенько, що мусив я терпіти,—
І їй життя вернув.

Кент

(становлячись навколішки)

Королю мій предобрий!

Лір

Молю тебе, іди собі від мене!

Едгард

Це ж вірний ваш слуга, шляхетний Кент.

Л і р

О, будьте прокляті, лихі ви душогуби!
Я мусив би вернути життя її до неї,
А тепер, бачите, вона умерла, вмерла!
Корделечко! хвилиночку пожди вмирати...
Ти щось шепочеш... га? Що ти сказала?..
У неї голос був тихенький та ласкавий,
А це немалая жіночая принада...
Того поганця я убив, що тебе вішав.

К а п і т а н

І справді вбив.

Л і р

Авжеж, то правда, друже?
Тепер я став старий, нікуди кчемний...
Хто ви такі? Заслабли мої очі,
Гаразд не бачу я, то ви самі кажіть,
Хто ви такі, бо я за вас промовлю.

К е н т

Якщо на світі є такі два чоловіки,
Що з щастям зналися і горя запобігли,
То от тепер вони стоять один проти другого.

Л і р

Щось не второпаю... Чи ти не Кент, бува?

К е н т

Він самий й є, слуга ваш вірний...
Невже не пам'ятаєте свого ви Кая?

Л і р

Добрячий був колись то чолов'яга!
Знав, як рубатися і як обороняться,
Умер він і, певне, вже зогнив давно.

К е н т

Не вмер, королю, він живісінький зостався.
Погляньте лиш гаразд — той Кай, королю, — я.

Л і р

Побачимо ми зараз.

Кент

За вами я, королю,
Ходив слідком, як вас спіткало горе,
Як повернулась спиною до вас фортуна.

Лір

Тобі я дуже радий.

Кент

Ні, королю,
Не доведеться звеселить тепер мені вас,
Та й іншому кому того не доведеться.
Тепер усе сумне настало на сім світі,
Все смертю дихає. Старші ваші, королю, дочки
Самі на себе руки наложили.

Лір

Це добре, добре...

Альбані

Він сам не знає,
Що каже. Даремно ми його турбуєм.

Едгард

Зовсім даремно.

Увіходе капітан.

Капітан

Едмунд скінчився.

Альбані

Не до Едмунда нам тепер. Учуйте, ви,
Мої прихильники й шляхетнії магнати,
Що мусим ми тепер вчинити далі.
Ми все укоїмо, щоб тільки одвернути
Важкую споминку про це нещастя.
Поки живий старий — нехай царює,
Йому ми одному припоручаєм царство.

(Кентові й Едгардові).

А вам вертаємо ваші права й клейноди,
Додаючи до їх нашу повагу щирю,
За все добро оте, що ви вчинили.

Нікого ми не минемо, нікого:
Прихильники за добрі свої вчинки
Велику дяку одберуть, а вороги лихії
Хай до дна вихилять глибоку чарку горя!
Дивіться он туди, дивіться!

(Указує на Ліра).

Л і р

І штукаря мого повішено!.. Навіщо ж
Життя мені здалось? Зовсім його не треба!
Задля чого живе пацюк, собака, шкапа?
А ти, моя утішенько, вже перестала жити...
Не вернешся до нас ніколи ти, ніколи!

(До офіцера).

Будь ласка, одстебніть мені оцю петельку.
Гаразд, добродію, спасибі вам. Ви бачите оце?
Погляньте ж ви на неї, подивіться...
Її уста... дивіться ж бо, дивіться!

(Умирає).

Е д г а р д

Він омліва. Господарю!

К е н т

Мое ти серце,
Молю тебе, відразу розірвися!

Е д г а р д

Дивіться-бо, господарю.

А л ь б а н і

Не руш його, Едгарде.
Хай упокоїться душа його від горя.
Не добре вчинить той, хто хоч хвилину
Примусить мучитись його іще на світі.

Е д г а р д

Невже-то він скінчивсь?

К е н т

То ще дивніше,
Що довго мусив він терпіть такої муки
І волокни життя своє так довго!

А л ь б а н і

Виносьте їх звідсіль. Тепер велике горе
Повинно нас найбільше клопотати.

(Кентові і Едгардові).

Приятелі мої! до ваших рук припоручаю
Владарство я тепер у цьому царстві.
Візьміть його собі і втихомирте
Наш край, збентежений немалим лихом.

К е н т

Велика жде мене, господарю, дорога:
Старий господар мій зове мене до себе,
Й наказу я його не мушу послухатись.

А л ь б а н і

Гнітить нас час гіркий, і ми тепер повинні
З плачем та з горем знатися, про його говорити.
Старших від нас спіткала злая доля,
Страшенні муки їм прийшлося пережити;
Нам, молодим, не доведеться вже ніколи
Так довго жить і довго так терпіти!

Усі виходять, а музика грає похоронного марша.

1897 р.